

Západ

Ročník 10. Číslo 3. červen 1988

Časopis pro Čechy a Slováky

Cena \$3,75

Západ

Časopis pro Čechy a Slováky

Západ, bi-monthly for Czechs and Slovaks,
published by the **Collegium Bohemicum** in Canada
Second Class Mail Registration Number 4890
ISSN 0226-3068

Vydává: Collegium Bohemicum jako dvouměsíčník
Redakční rada: Eva Límanová, Stanislav Reiniš, Josef Škvorecký, Miloš Šuchma, Ota Ulč

Redaktor: Miloš Šuchma
Administrátorka: Milada Reinišová
Grafická úprava: Věra Držmišková, Ctirad Smolík
Sazba: Prague Typesetting, Inc.
Tiskne: Prague Typesetting, Inc.

Adresa redakce: Západ, Box 9021, Terminal P.O., Ottawa, Ont., Canada, K1G 3T8
Články nemusí vyjadřovat názory redakce.
Nevyžádané rukopisy se nevracejí.
Redakce si vyhrazuje právo na zkrácení a úpravu příspěvků.
Redakční uzávěrka vždy 1. února, dubna, června, srpna, října a prosince.

Adresa administrace: Západ, Box 322, Waterloo, Ont., Canada, N2J 4A4
Předplatné, příspěvky na tiskový fond, inzerci a změny adres zasílejte na adresu administrace.

Předplatné

1 rok:		2 roky:
Can: \$20.00	Kanada	Can: \$36.00
US: \$20.00	USA	US: \$36.00
US: \$23.00	ostatní země (letecky) nebo ekvivalent v cizí měně	US: \$43.00

Československo vzhledem k devizovým a poštovním předpisům zdarma.
Cena jednotlivého čísla \$3.75.

Odběratelé v USA a v Kanadě mohou platit osobním šekem. V ostatních zemích bankovním příkazem nebo mezinárodní poštovní poukázkou (patrně nejvýhodnější pro evropské předplatitele).

Předplatné v Evropě lze poukázat na poštovní účet číslo 98601-202 u poštovního šekového úřadu 2000 Hamburg, BRD. Bankovní směrové číslo 200 100 20.
Předplatné lze rovněž poukázat přímo na bankovní konto Západu do Bank of Montreal, 239 Weber St. N., Waterloo, Ont., Canada, N2J 4H5 (TSA No. 5037-246).

Ročník 10. Číslo 3. Červen 1988

Obsah

Demokratické hnutí na obzoru (Ivan Sviták)	1
Dokumenty Dva tisíce slov	3
Svědectví Vzpomínka na Únor 1948 (Miroslav Vlasák)	5
Svět Most přes řeku Amu-Darja (Stanislav Reiniš)	7
Ani dnes tomu není jinak (Lenka Škrabánková)	10
Maďarská opozice a Československo (Antonín Měšťan)	12
Jazyk Jak jsem se naučil anglicky (Josef Škvorecký)	14
Emigrace Průzkum nových uprchlíků IV (Ota Ulč)	17
Interview Rozhovor s kolegou (Zdena Škvorecká)	23
Spěšný nakladatelský referát (Karel Jadrný)	26
Literatura Samizdat z New Yorku (Jan Uhde)	27
Hlasy českých spisovatelů (Igor Hájek)	29
Antonín Měšťan: Česká literatura 1785-1985 (Antonín Brousek)	30
Dopisy	32

Na obálce je vítězná fotografie
soutěže Západu. Jmenuje se
Reálná svoboda
a jejím autorem je Daniel Havránek

Do každého čísla vkládáme propagační kartu ZÁPADU. Prosíme, předejte ji dál svým známým, o nichž si myslíte, že by o ZÁPAD měli zájem.

ZÁPAD DO VŠECH SVĚTADÍLŮ!!!

Ivan Sviták

Demokratické hnutí na obzoru

*"Pletu si karabáč osmerák
a myslím na vládu."*

Ludvík Vaculík, *Veselé velikonoce!*
Duben 1987

V blízké budoucnosti vzniknou pro nás velmi příznivé okolnosti k zásadní změně. Supervermoci nesledují evropocentrickou politiku, sledují globální politiku. Obě supervermoci tedy ipso facto snižují význam Evropy pro své vzájemné vztahy, a snad tedy sníží i své armády. Třetí plochy jsou dnes jinde, ve třetím světě. Vzniká tak příznivá situace k jakési "neutralizaci" Evropy, lze-li tak nazvat trend k nezávislé Evropě či alespoň méně závislé na supervermocích. To může znamenat konec studené války, k němuž nedojde proto, že to chtějí Evropané — ti co chtěli vždycky — ale protože to budou chtít supervermoci, což bude pro ně opravdu nový přístup k Evropě a navzájem k nim samým. Tato nová politika supervermocí destabilizuje Evropu, což je dobré, protože tím se vytvářejí ve ztuhlých poměrech nové možnosti, jejichž výrazem je právě oživující mýtus o jakési střední Evropě, jakási antiutopie jež má poskytnout představu o kulturní svéráznosti a autonomii a poskytnout tak náplast na skutečnost, že zde zmizela občanská společnost a hodnoty humanismu. Tuto stíznost na poválečné dějiny podávají ti, kteří je tvořili s nadšením. Nesporným kladem je jen jistota ve středoevropských zemích, že mýtus o novém člověku komunismu je navždy zprofanován, a že sovětská byrokratická diktatura je pochopena jako smrtelný nepřítel těchto národů. Byrokratické diktatury zarazily poslední hřebíky do rakve sovětského "socialismu" a ti nejstarejší — chartisté, Solidarita — dokazují, řečeno s Vaculíkem že "se to dá přežít." Zkušenost těchto národů se sovětským leninismem-stalinismem (Marx s ním nemá nic společného), to jest zkušenost s totalitními diktaturami pravými a levými, je velkým vkladem pro budoucnost, protože každá další generace je ke komunismu kritičtější a ví, že se systém dá zrušit, ale reformovat se nedá. Národy Sovětského svazu mají navíc ještě tři dekády zkušeností — daleko hrůznějších. Solženicyn vidí tuto krizi komunismu daleko přesněji nežli Sacharov.

Gorbačov nezrušil Brežněvovu doktrinu omezené suverenity, vytvořil jen dojem, že tak činí. Naopak, zvyšuje tlak na středoevropské státy a dělá z nich ekonomicky své banánové republiky, nekoloniální klienty, kteří jsou ekonomicky připoutáni k macešské zemi tak pevně, že vlastní

suverenita klienta přestává být v jeho zájmu. Latinsko-americké země jsou velmi kritické vůči politice Spojených států, ale není třeba armády, protože hospodářské svazky jsou silnější než národní antipatie. Kdybychom dosáhli v sovětském imperiu statutu banánové republiky bez okupační armády, byl by to pokrok. Jestli Vám tento urážlivý přírůstek vyvolává husí kůži, pak nepotřebujete žádné další vysvětlení, ale jestli se jen pohrdlivě usmějete, pak nechápete hloubku vlastního úpadku. Tato situace je výhodná pro sověty, protože aspoň polovina všeho českého high-tech průmyslu pro ně pracuje za mizerných podmínek. Situace je však také potenciálně explozivní a bude se zhoršovat. Nejsme schopni konkurence ani se Západem, ani s Jižní Koreou a Hong-Kongem. Proč SSSR náš vzor. Navzdory změnám na Hradčanech, jež jsou za dveřmi, reálná změna může být jen výsledkem sil mimo kompartaj, mimo nomenklaturu, ale okamžitě je myslitelné, že česká mocenská elita v sovětském protentokrátu pochopí, že Gorbačov jí dává dočasně zelenou k reformám. Promění tyto jednoznačné signály v jakési rozšíření své akční svobody obdobným reformním hnutím? Stará garda Husákových gaučů nemůže na sobě provést takovou euthanasii. Nezbývá nic jiného, nežli jí k ní pomoci. My se nemusíme starat o nové vedení v české kompartaji — v této líní oportunistů se vyklube aspoň dvojnásobek slouhů pro každou uprázdňenou židli. Musíme se však pokoušet o formulaci alternativ demokratického hnutí, jež by sledovalo strategii nezávislou na reformních migrénách politbyru. Nemám na mysli Chartu. Chartisté jsou a priori izolováni svým programem osobního zdokonalování, jenž nikam nevede, protože nikam nesměruje, nemá politický program ani cíle, jež by mohly mít širší ohlas. Nedostatek smyslu pro mocenské střety národů, tříd, bloků a supervermocí považují často vynikající intelektuálové za svou přednost a odbývají strategické otázky politiky jež přesahují jejich představivost, namyšleným žargonem Literárních listů blahé paměti. Ačkoli chartisté mají trvalé, nesporné zásluhy o obnovení odporu v abnormalizované zemi, jejich úloha se změní, jak se bude v Praze opakovat rozklad sovětského disentu. Jakýpak je to disent, když je Sacharov součástí establishmentu? Zkušenost Charty je velmi cenná ale v nádházajícím období se musí Charta buď proměnit v demokratické hnutí se zřetelným národním a státním programem ane-

bo se uzavřít v samolibou sektu morálně nadřazených guru pohrdajících politikou a dějinami stejně jako píchačkami. Podněty ke změně nepřijdou z charty, přijdou od oportunistů v partajním aparátu, kteří si budou opatrně hrát na gorbačovské trpaslíky, bojíce se však strašidla reformismu, jež obchází Evropou. Tak tomu zatím bylo vždycky, první tah mají revisionisté sami. Jakmile hra trochu postoupí, začnou se hýbat nejen intelektuálové, které lze uchláchnout nějakou honorářovou vyhláškou, ale lid, který sice se zájmem přihlíží, ale žádá hmatatelné maso teď, nikoli v brzkou. My v exilu musíme za těchto okolností klást ony rozhodující otázky, jež se neodvažuje veřejně formulovat ani mocenská elita ani chartističtí rebelové, to jest uplatnit právě ta hlediska, jež nejsou odvozena ze zkušenosti dnešního Čecha a právě proto přesahují jeho omezenosti. Co na tom, že nás jak chartisté tak aparátníci prohlásí za jednu svornou za excentriky? Myslenky svobody budou hlodat v hlavách té nejmladší generace, jež se neuspokojí drogami, sexem, rockem a stupiditou konsumu. Demokratické hnutí v dnešní byrokratické diktatuře Husákova kurníku? Ano, přesně to je před námi.

Jaké budou základní rysy takového demokratického hnutí? Především musíme vycházet ze společenské reality samé, nikoli z abstraktních postulatů, to jest ze čtyř až pěti dekad totalitní zkušenosti, jež vymazala z vědomí a z praxe lidí jakoukoli alternativní zkušenost s fungujícím demokratickým systémem. Zdánlivě jsou pro takové úvahy nejlépe kvalifikováni lidé, kteří sami žijí v poměrech, jež mají být překonány. Ve skutečnosti se zásadní politické programy objevují často v emigracích, právě proto, že exulant má odstup od bezprostřednosti útlaku a nemusí si klást apriorní omezení proti despotickému policejnímu postihu. Náš exil tu má obrovský dluh vůči domovu, zejména tehdy, když přijímá za své sebeklamy domova místo aby ničil iluze. Dále nemá žádný smysl vidět vzory budoucnosti v liberální ideologii Masarykovského ražení, protože polarizace tohoto století antikvovala tuto ideologii všude na světě. Tradiční roli liberálů hrají dnes v Evropě demokratičtí socialisté. Skálopevní liberálové dosud věří s von Hayekem, že ústředně řízené hospodářství je neslučitelné se svobodou, že svobodné hospodářství vyžaduje svobodný politický systém, a že tedy socialistická demokracie je nemožná ex definitione. V tuto nemožnost však sám pevně věřím jako v budoucnost českého národa, což velice dráždí liberální demokraty, zvyklé vymezovat jako nepřátelské vše, co není slučitelné s jejich benešovskou legendou. Zkušenost západní Evropy posled-

Výstraha.

Na voděnce, na potoce
mužik hází sítě;
dál a dál od černé tůně,
sice polapí tě.

WITZ

ních pětiletých však prokazuje, že jakákoliv sázka na kapitalismus volně soutěže je mylná ve věku nadnárodních korporací. Proto se mi zdá neproduktivní pěstování mýtů o první republice a představa, že je vůbec možné vrátit se k tehdejšímu ústavnímu a politickému uspořádání. To je třetí conditio sine qua non. Inspiračním zdrojem programových úvah budou ovšem demokratické zásady, na nichž stála první republika, nezávislý stát, jenž zaručil jedno z nejsvětějších období českých národních dějin. Ale návraty jsou v politice stejně zklamávající jako v lásce.

Jaké by měly být základní požadavky takového demokratického hnutí. Program každého hnutí, jež chce přesáhnout intelektuální hru s pojmy, musí být jednoduchý, pochopitelný a musí vyjadřovat obecně přijatelné a naléhavě pociťované potřeby. Dnes jsou taková ohniska možných aktivit aspoň tři. První a nejdůležitější požadavek je stažení so-

větské okupační armády a jejich atomových zbraní z čs. území, zrušení NATO Varšavského paktu a neutralita Československa v neutrální Evropě. Změny mocenských vztahů "východních" států vůči Evropským sousedům změni základní situaci ve střední Evropě. Po zbytek století zůstane střed Evropy aktuálním problémem vztahů supervelmocí, ale tato perspektiva není vůbec tak radikální, jak se okamžitě jeví, když vstupuje do národního vědomí jako naděje, oproti beznadějně budoucnosti s pokračováním státu quo. Rozhodující otázkou není, zda tohoto cíle můžeme okamžitě dosáhnout, ale zda takového cíle vůbec dosáhnout chceme. Druhý soubor požadavků se musí týkat občanských svobod a lidských práv, jež sice zaručuje ústava, ale jež ve skutečnosti neexistují, protože je paralyzuje systém vedoucí úlohy komunistické strany. Demokratická práva svobody tisku, projevu a sdružování, která jsme měli už v Rakouské

monarchii, by nezaručovala víc nežli snesitelnější chomout, ale byla by podstatným pokrokem oproti mocenskému monopolu byrokratické diktatury, jež je ani netrpí. Třetí požadavek se mi zdá nejjednodušší, ale nejdalekosáhlejší — požadavek ústavních záruk pro vytváření alternativních politických organizací, což znamená záruky ohledně sdílení moci, legalisaci aktivit jež by se a priori vymykaly vedoucí úloze komunistické strany. Třeba otevřeně říci ty elementární věci: svobodné Československo není myslitelné bez neutrality, demokratická praxe vylučuje vedoucí úlohu komunistické strany a humanistická kultura je neslučitelná s další sovětizací. Jsou takové změny možné ještě v tomto století? Ano, jsou, jestliže je dnes alespoň chceme, a jestliže se o ně budeme zasazovat. Úhrn těchto změn neznamená nic menšího nežli demokratickou revoluci, kterou snad můžeme uskutečnit nenásilnými prostředky, vývojovými směnami bez násilných konfrontací, ale jen jako masové hnutí, jež by mělo oporu v lidu, nikoli s reformní klikou. Byrokratickou diktaturu pošleme k čertu, ale jen jestli to opravdu chceme.

Svět nepatří utopistům, kteří vždycky nastolují vládu teroru, aby nějakou představou o spáse vnutili dějinám nový kurs a nacpali zdráhajícím se lidstvu do chrátnu spásu prostřednictvím ideologie lži, koncentráků a byrokratických diktatur. Reálný svět nepatří komunistickým utopistům — těm patřil jen svět umění. Svět patří nám, we are the world. Svoboda vyžaduje především odvahu k svobodě, a tu mládí má, všude, ex definitione, protože má odvahu k budoucnosti. Myšlenkové stárí — ne fyzické — je na překážku jak na Hradčanech, tak v exilu, ale proč opakovat Mildu Kopeckého. Dnes hovoří o perspektívách konce NATO a Varšavského paktu západní státníci, nikoli jen extremisté z Kalifornie a neutralisace části Evropy — na příklad Skandinávie — je už na stole globální politiky a úvah zahraničních ministrů. *Neutrální Československo bez sovětské armády a bez monopolu moci komunistické strany je reálná, neutopická perspektiva našich dějin.* V exilu nemáme důvodu skrývat své cíle a předstírat, že vlastně jsme jen pro chartisticky učesanou občanskou iniciativu a o pietistický program sebezdokonalení jedince, jenž nadřadil své svědomí moci. Jde nám o daleko víc a můžeme to naplno říci — jde nám o svobodné, neutrální, demokratické Československo bez okupačních armád a vedoucí úlohy policie jde o neutralitu střední Evropy bez okupačních armád a atomových zbraní. Za deset let takovou perspektivu pochopí i exiloví předáci, ba i politbyro české kompartaje.

Dva tisíce slov

Vyšlo v *Literárních novinách* (nákladem 300.000 výtisků) 27. června 1968.

Nejdřív ohrozila život našeho národa válka. Pak přišly další špatné časy s událostmi, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter. S nadějí přijala většina národa program socialismu. Jeho řízení se však dostalo do rukou nepravým lidem. Nevadilo by tolik, že neměli dost státnických zkušeností, věcných znalostí ani filosofického vzdělání, kdyby aspoň byli měli víc obyčejné moudrosti a slušnosti, aby uměli vyslechnout mínění druhých a připustili své postupné vystřídaní schopnějšími.

Komunistická strana, která měla po válce velikou důvěru lidí, postupně ji vyměňovala za úřady, až je dostala všechny a nic jiného už neměla. Musíme to tak říci a vědět to i ti komunisté mezi námi, jejichž zklamání nad výsledky je tak velké jako zklamání ostatních. Chybná linie vedení změnila stranu z politické strany a ideového svazku v mocenskou organizaci, jež nabyla velké přitažlivosti pro vládyčtivé sobce, vycítavé zbabělce a lidi se špatným svědomím. Jejich příliv zapůsobil na povahu i chování strany, která nebyla uvnitř zařízena tak, aby v ní bez ostudných příhod mohli nabývat vlivu pořádní lidé, kteří by ji plynule proměňovali, tak aby se stále hodila do moderního světa. Mnozí komunisté proti tomuto úpadku bojovali, ale nepodařilo se jim zabránit ničemu z toho, co se stalo.

Poměry v komunistické straně byly modelem i příčinou stejných poměrů ve státě. Její spojení se státem vedlo k tomu, že ztratila výhodu odstupu od výkonné moci. Činnost státu a hospodářských organizací neměla kritiku. Parlament se odnaučil rokovat, vláda vládnout a ředitelé řídit. Volby neměly význam, zákony ztratily váhu.

Nám tedy nejde o další přestrojení komunismu, o legalizaci Charty nebo o to, aby Kundera vycházel v Praze. Jde o boj za demokratické zřízení, za humanistickou kulturu a za návrat do Evropy. A chtějí-li se komunisté zas přehrabovat v našem kufru, v demokracii, sklopíme jim víko před nose. Nemáme atomové zbraně, ale v hlavě jsme si upletlí karabáč osmerák a myslíme na vládu. Kapitulaci máme dost, na řadě je demokratická revoluce.

Z projevu Ivana Svitáka "Demokratická revoluce ve střední Evropě, pro odbočku SVU v Edmontonu, Kanada, 6. května 1988.

Nemohli jsme důvěřovat svým zástupcům v žádném výboru, a když jsme mohli, nedalo se po nich zas nic chtít, protože nemohli ničeho dosáhnout. Ještě horší však bylo, že jsme už téměř nemohli důvěřovat ani jeden druhému. Osobní a kolektivní čest upadla. S poctivostí se nikam nedošlo a o nějakém oceňování podle schopností daro mluvit. Proto většina lidí ztratila zájem o obecné věci a starala se jen o sebe a o peníze, přičemž ke špatnosti poměrů patří i to, že ani na ty peníze není dnes spolehnouti. Pokazily se vztahy mezi lidmi, ztratila se radost z práce, zkrátka přišly na národ časy, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter.

Za dnešní stav odpovídáme všichni, více však komunisté mezi námi, ale hlavní odpovědnost mají ti, kdo byli součástí či nástrojem nekontrolovatelné moci. Byla to moc umíněné skupiny rozprostřená pomocí stranického aparátu z Prahy do každého okresu a obce. Tento aparát rozhodoval, co kdo smí a nesmí dělat, on řídil družstevníkům družstva, dělníkům závody a občanům národní výbory. Žádná organizace nepatřila ve skutečnosti svým členům, ani komunistická. Hlavní vlnou a největším klamem těchto vládců je, že svou vůli vydávali za vůli dělnictva. Kdybychom tomu klamu chtěli věřit, museli bychom dnes dávat za vinu dělníkům úpadek našeho hospodářství, zločiny na nevinných lidech, zavedení cenzury, která zabránila, aby se o tom všem psalo, dělníci by byli vinní chybnými investicemi, ztrátami obchodu, nedostatkem bytů. Nikdo rozumný samozřejmě v takovou vinu dělnictva neuvěří. Všichni víme, zejména to ví každý dělník, že dělnictvo prakticky nerozhodovalo v ničem. Dělnické funkcionáře dával odhlasovat někdo jiný. Zatímco se mnozí dělníci domnívali, že vládnou, vládl jejich jménem zvlášť vychovávaná vrstva funkcionářů stranického a státního aparátu. Ti fakticky zaujali místo svržené třídy a sami se stali novou vrchností. Spravedlivě však řekneme, že někteří z nich si tuto špatnou hru dějin dávno uvědomili. Poznáme je dnes podle toho, že odciňují křivdy, napravují chyby, vracejí rozhodování členstvu a občanstvu, omezují pravomoc i početní stav úřednického aparátu. Jsou s námi proti zaostalým názorům v členstvu strany. Ale velká část funkcionářstva se brání změnám a má dosud váhu! Má pořád ještě v ruce mocenské prostředky, zvláště na okresech a v obcích, kde jich může užívat skrytě a nezalovatelně.

Od počátku letošního roku jsme v obrodném procesu demokratizace.

Začal v komunistické straně. Musíme to říci a vědět to i ti nekomunisté mezi námi, kteří odsud už nic dobrého nečekali. Je ovšem třeba dodat, že tento proces ani nemohl jinde začít. Vždyť jenom komunisté mohli po celých dvacet let žít jakýmsi politickým životem, jen komunistická kritika byla u věcí, kde se dělaly, jen opozice v komunistické straně měla tu výsadu, že byla v doteku s protivníkem. Iniciativa a úsilí demokratických komunistů je proto jen splátkou na dluh, který celá strana má u nekomunistů, jež udržovala v nerovnoprávném postavení. Komunistické straně nepatří tedy žádný dík, patří jí snad přiznat, že se poctivě snaží využít poslední příležitosti k záchraně své národní cti. Obrodný proces nepřichází s ničím příliš novým. Přináší myšlenky a náměty, z nichž mnohé jsou starší než omyly našeho socialismu a jiné vznikaly pod povrchem viditelného dění, měly být dávno vysloveny, byly však potlačovány. Nemějme iluzi, že tyto myšlenky vítězí teď silou pravdy. O jejich vítězství rozhodla spíš slabost starého vedení, které se zřejmě napřed muselo unavit dvacetiletým vládnutím, v němž mu nikdo nebránil. Zřejmě musely do plné formy dozrát všechny vadné prvky skryté už v základech a ideologii tohoto systému. Nepřeceňujme proto význam kritiky z řad spisovatelů a studentů. Zdrojem společenských změn je hospodářství. Správné slovo má svůj význam, jen když je řečeno za poměrů, které jsou už správně opracovány. Správně opracované poměry - tím se u nás, bohužel, musí rozumět naše celková chudoba a úplný rozpad starého systému vládnutí, kdy se v klidu a míru na náš účet zkompromitovali politické jistého typu. Pravda tedy nevítež, pravda prostě zbývá, když se všechno ostatní prošustruje! Není tudíž důvodu k národní vítězoslávě, je pouze důvod k nové naději.

Obracíme se na vás v tomto okamžiku naděje, která je však pořád ohrožena. Trvalo několik měsíců, než mnozí z nás uvěřili, že mohou promluvit, mnozí však nevěří ani teď. Ale promluvili jsme už tak a tolik se odkryli, že svůj úmysl zlidštit tento režim musíme jedině dokončit. Jinak by odplata starých sil byla krutá. Obracíme se, hlavně na ty, kdo zatím jen čekali. Čas, který nastává, bude rozhodující pro mnoho let.

Čas, který nastává, je léto s prázdninami a dovolenými, kde se nám po starém zvyku bude chtít všeho nechat. Vsadme se však, že naši milí odpůrci si nedopřejí letního oddechu, budou mobilizovat své zavazané lidi a budou si už teď chtít zaříditi klidné svátky vánoční! Dávajme tedy pozor,

co se bude dít, snažme se tomu rozumět a odpovídat. Vzdejme se nemožného požadavku, aby nám vždycky někdo vyšší podal k věcem jediný výklad a jediný prostý závěr. Každý si bude muset udělat své závěry, na svou odpovědnost. Společně shodné závěry je možno najít jen v diskusi, k níž je nutná svoboda slova, která je vlastně jedinou naší demokratickou vymožeností letošního roku.

Do příštích dnů však musíme jít také s vlastní iniciativou a vlastními rozhodnutími.

Přede vším budeme odporovat návrhům, kdyby se vyskytly, že je možné dělat nějakou demokratickou obrodu bez komunistů, případně proti nim. Bylo by to nespravedlivé, ale také nerozumné. Komunisté mají vybudované organizace, v těch je třeba podpořit pokrokové křídlo. Mají zkušené funkcionáře, mají konečně v rukách pořad rozhodující páky a tlačítka. Před veřejností však stojí jejich Akční program, který je také programem prvního vyrovnání největší nerovnosti, a nikdo jiný nemá žádný stejně konkrétní program. Je třeba požadovat, aby se svými místními akčními programy přišli před veřejnost v každém okrese a v každé obci. Tu náhle půjde o velmi obyčejné a dávno čekané správné činy. KSC se připravuje na sjezd, který zvolí nový ústřední výbor. Žádejme, aby byl lepší než ten dnešní. Říká-li dnes komunistická strana, že své vedoucí postavení napříště chce opírat o důvěru občanů a ne o násilí, věřme tomu potud, pokud můžeme věřit lidem, které už teď posílá jako delegáty na okresní a krajské konference.

V poslední době jsou lidé zneklidněni, že se postup demokratizace zastavil. Tento pocit je zčásti projevem únavy ze vzrušeného dění, zčásti odpovídá faktu: minula sezóna překvapivých odhalení, vysokých demisí a opájevých projevů nebývalé slovní smélosti. Zápas sil se však jen poněkud skryl, bojuje se o obsah a znění zákonů, o rozsah praktických opatření. Kromě toho novým lidem, ministrům, prokurátorům, předsedům a tajemníkům, musíme popřát čas na práci. Mají právo na tento čas, aby se mohli buďto osvědčit, nebo znemožnit. V centrálních politických orgánech nelze dnes čekat víc. Stejně projevily nechtě podivuhodné ctnosti.

Praktická kvalita příští demokracie závisí na tom, co se stane s podniky a v podnikách. Při všech našich diskusích nakonec nás mají v rukou hospodáři. Dobré hospodáře je třeba hledat a prosazovat. Je pravda, že všichni jsme ve srovnání s rozvinutými zeměmi však špatně placeni a někteří ještě hůř. Můžeme žádat víc peněz — které lze natisknout a tím znehodnotit. Žádejme však spíše ředitele a předsedy, aby nám vyložili, co a za kolik chtějí vyrábět, komu a zač prodávat, kolik se vydělá, co z toho se vloží do mo-

dernizace výroby a co je možno rozdělit. Pod zdánlivě nudnými titulky běží v novinách odraz velmi tvrdého boje o demokracii nebo koryta. Do toho mohou dělníci jakožto podnikatelé zasáhnout tím, koho zvolí do podnikatelských správ a podnikových rad. Jakožto zaměstnanci mohou pro sebe udělat nejlíp, když si za své zástupce zvolí do odborových orgánů své přirozené vůdce, schopné a čestné lidi bez ohledu na stranickou příslušnost.

Jestliže nelze v této době čekat od nynějších centrálních politických orgánů víc, je třeba dosáhnout více v okresech a obcích. Žádejme odchod lidí, kteří zneužili své moci, poškodili veřejný majetek, jednali nečestně nebo krutě. Je třeba vynalézat způsoby, jak je přimět k odchodu. Například: veřejná kritika, rezoluce, demonstrační pracovní brigády, sbírka na dary pro ně do důchodu, stávka, bojkot jejich dveří. Odmítat však způsoby nezákonné, neslušné a hrubé, jelikož by jich využili k ovlivňování Alexandra Dubčeka. Náš odpor k psaní hrubých dopisů musí být tak všeobecný, aby každý takový dopis, který ještě dostanou, bylo možno považovat za dopis, který si dali poslat sami. Oživujeme činnost Národní fronty. Požadujeme veřejná zasedání národních výborů. K otázkám, které nechce nikdo znát, ustavujeme vlastní občanské výbory a komise. Je to prostě: sejde se několik lidí, zvolí předsedu, vedou řádně zápis, publikují svůj nálezný, žádají řešení, nedají se zakříknout. Okresní a místní tisk, který většinou zdegeneroval na úřední troubu, proměňujeme v tribunu všech kladných politických sil, žádejme ustavení redakčních rad ze zástupců Národní fronty nebo zakládáme jiné noviny. Ustavujeme výbory na obranu svobody slova. Organizujeme při svých shromážděních vlastní pořádkovou službu. Uslыšíme-li divné zprávy, ověřujeme si je, vysíláme delegace na kompetentní místa, jejich odpovědi zveřejňujeme třeba na vratech. Podporujeme orgány bezpečnosti, když stíhají skutečnou trestnou činnost, naší snahou není způsobit bezvládnost a stav všeobecné nejistoty. Vyhybejme se soudským hádkám, neožirejme se v politických souvislostech. Prozrazujeme řízy.

Oživený letní pohyb po celé republice vyvolá zájem o uspořádání státoprávního vztahu mezi Čechy a Slovák. Považujeme federalizaci za způsob řešení národnostní otázky, jinak je to jen jedno z významných opatření k demokratizaci poměrů. Toto opatření samo o sobě nemusí ani Slovákům přinést lepší život. Režim — v českých zemích zvlášť a na Slovensku zvlášť — se tím ještě neřeší. Vláda stranickostátní byrokracie může trvat, na Slovensku dokonce o to líp, že jako "vybojovala větší svobodu".

Veliké znepokojení v poslední době

pochází z možnosti, že by do našeho vývoje zasáhly zahraniční síly. Tváří v tvář všem přesilám můžeme jedině trvat slušně na svém a nezačínat si. Své vládě můžeme dát najevo, že za ní budeme stát třeba se zbrání, pokud bude dělat to, k čemu jí dáme mandát, a své spojence můžeme ujistit, že spojenecké přátelství a obchodní smlouvy dodržíme. Naše podrážděné výtky a neargumentovaná podezření musí jen ztěžovat postavení naší vlády, aniž nám pomohou. Rovnoprávné vztahy si beztak můžeme zajistit jedině tím, že zkvalitníme své vnitřní poměry a dovedeme obrodný proces tak daleko, že jednou ve volbách si zvolíme státníky, kteří budou mít tolik statečnosti, cti i politického umu, aby takové vztahy ustavili a udrželi. To je ostatně problém naprosto všech vlád všech menších států světa!

Letošního jara vrátila se nám znovu jako po válce velká příležitost. Máme znovu možnost vzít do rukou naši společnou věc, která má pracovní název socialismus, a dát jí tvar, který by lépe odpovídal naší kdysi dobré pověsti i poměrně dobrému mínění, jež jsme o sobě původně měli. Toto jaro právě skončilo a už se nevrátí. V zimě se všechno dovíme.

Tím končí toto naše prohlášení k dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům, vědcům, technikům a všem. Napsáno bylo z podnětu vědců.

Podpisy nejsou úplnou sbírkou souhlasu, nýbrž jen vzorkem z různých skupin občanstva podle toho, jak bylo koho možno zastihnout:

Národní umělec Beno Blachut, člen opery ND v Praze; prof. MUDr. Jan Brod, DrSc., ředitel ústavu pro choroby oběhu krevního v Praze; Marie Buzková, ošetřovatelka prasnic, Chotěbuz; akademik Bohumil Bydžovský, matematik; docent Jiří Cvekl, filozof; Věra Čáslavská, olympijská vítězka; Zdeněk Čechrák, dělník ČKD; Zdeněk Fiala, technik ČKD; Milan Hanuš, dělník ČKD; ing. Jiří Hanzelka, spisovatel; MUDr. Miroslav Holub, vědecký pracovník mikrobiologického ústavu ČSAV; Zdeněk Holec, dělník ČKD; Rudolf Hrušínský, herec a režisér; Dušan Hruža, dělník ČKD; Jan Chocena, soukromý rolník, Chotěbuz; Jaromil Jireš, filmový režisér; prof. MUDr. Vilo Jurkovič DrSc., přednostka II. interní kliniky lékařské fakulty KU v Hradci Králové; prof. MUDr. Věra Kadlecová, DrSc., přednostka oční kliniky fakultní nemocnice UK v Praze; docent dr. A. Knop, pedagogický institut v Ostravě; Karel Kosík, filozof; akademik Jaromír Koutek, geolog; Otomar Krejča, režisér; prof. MUDr. Jiří Král, DrSc., přednostka ústavu tělovýchovného lékařství v Praze; ing. Miroslav Král, CSc., vysoká škola politická ÚV KSC; Karel

Krautgartner, dirigent TOČR; prof. MUDr. Vladislav Kruta, DrSc., přednosta fyziologického ústavu univerzity J. E. Purkyně v Brně; akademik Vilém Laufberger, přednosta laboratoře grafických vyšetřovacích metod v Praze; prof. MUDr. Pavel Lukl, přednosta interní kliniky Palackého univerzity v Olomouci, předseda kardiologické společnosti a viceprezident evropské kardiologické společnosti; JUDr. Božena Pátková, advokátka, Praha; člen korespondent ČSAV dipl. ing. Emil Petýrek, ředitel Hornického ústavu ČSAV; Zuzana Marysová, St. statek Chotěbuz; Jiří Menzel, režisér; Vladimír Mostecký, technik ČKD; Josef Neveršil, dělník ČKD; Jaroslav Němec, dělník ČKD; Yvonne Přenosilová, zpěvačka; člen korespondent ČSAV prof. MUDr. Otakar Poupa, DrSc., vedoucí třetího oddělení fyziologického ústavu ČSAV v Praze; prof. MUDr. Jaroslav Procházka, DrSc., přednosta chirurgické kliniky fakultní nemocnice v Hradci Králové; nár. umělec Alfréd Radok, režisér; Emil Radok, filmový režisér; Jiří Raška, olympijský vítěz; nár. umělec Jaroslav Seifert; prof. MUDr. V. Sekla, DrSc., přednosta biologického ústavu KU v Praze; akademik Zdeněk Servít, DrSc., ředitel Fyziologického ústavu ČSAV v Praze; doc. ing. Jiří Sláma, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky průmyslu a stavebnictví v Praze; člen korespondent ČSAV prof. MUDr. Oldřich Starý, DrSc., rektor KU v Praze; Jiří Snížek, technik ČKD; Jiří Suchý, básník; doc. MUDr. Vojmír Ševčík, krajský traumatolog SM kraje, Ostrava; Jiří Šlitr, hudební skladatel, Karel Šilha, dělník ČKD; Václav Šroub, dělník ČKD; Jan Švankmajer, filmový režisér; prof. PhDr. Ladislav Tondl, DrSc., kabinet teorie a metodologie vědy ČSAV v Praze; národní umělec Jiří Trnka, režisér a výtvarník, Marie Tomášová, herečka; Josef Topol, spisovatel; Jan Tříska, herec; Ludvík Vaculík, novinář (autor tohoto textu); Karel Vojíš, dělník ČKD; prof. MUDr. Jan Vanýsek, DrSc., prorektor Purkyňovy univerzity v Brně; prof. MUDr. V. Vejvodský, DrSc., přednosta oční kliniky Palackého univerzity v Olomouci; doc. MUDr. Jiří Valamínský, krajský internista SM kraje, Ostrava; nár. umělec Jan Werich; akademik Otto Wichterle, ředitel ústavu makromolekulární chemie ČSAV v Praze; nár. umělec Jaroslav Vojta, člen činohry Národního divadla; plukovník Emil Zátopek, olympijský vítěz; Dana Zátopková, olympijská vítězka; Jindřich Zagata, ing. agronom Karviná. □

Svědectví

Miroslav Vlasák

Vzpomínka na únor 1948

Snad nebude na škodu uvést čtenáři Západu, zejména pro ty, kteří sami tu dobu neprožili v Praze, sled událostí, který vedl k puči, a vzpomínku, jak to vypadalo v jednom z pražských závodů, které tehdy sehrály také svoji roli v onom dění. Je to vzpomínka z podnikového ředitelství Českomoravské-Kolben-Daněk v Praze-Karlíně.

Podnikové ředitelství koncernu ČKD bylo v Křižíkově ulici, v rohové budově v jednom bloku se závodem ČKD-Kotle. Celý koncern měl přes 45.000 zaměstnanců, na podnikovém ředitelství pracovalo několik set lidí.

V prvních letech po 2. světové válce, před únorem 1948, by se byli mohli pracovníci ředitelství rozdělit do několika skupin podle sympatií nebo příslušnosti k různým politickým stranám. Převážná většina sympatizovala s nekomunistickými stranami. Projevem toho byla mj. skutečnost, že v závodní radě neměli ani komunisté rozhodující slovo. Bylo to patrné z akcí, které závodní rada pořádala. Jako příklad budiž uvedeno slavnostní shromáždění zaměstnanců ředitelství, na které byla pozvána paní Hana Benešová, manželka prezidenta Beneše. Jinou takovou akcí bylo pozvání ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny. Ten k zaměstnancům ředitelství přednesl projev, v němž vzpomněl na svoje válečná léta v Londýně, kdy promlouval k národu v českém vysílání BBC pod pseudonymem Pavel Svatý. Dále pak uvedl svůj názor na současnou povážlivou politickou situaci v zemi. — Účastníci těch shromáždění nenechávali nikoho na pochybách, že patří do nekomunistického tábora.

Uvedme teď, jak se události před únorem 1948 vyvíjely.

Na podzim 1947 došlo k pokusu o atentát na náměstka předsedy vlády Dr. Petra Zenkla, a ministra zahraničí Jana Masaryka a ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtinu. Vyšetřování prováděné bezpečnostními orgány nevedlo k žádnému výsledku, proto se případu ujalo ministerstvo spravedlnosti. Ukázalo se, že osnovateli atentátu byli komunisté. Mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem spravedlnosti se ve vládě a v parlamentě vytvořil velmi napjatý vztah. Jak se blížil únor, situace se zhoršovala, napětí se zvyšovalo.

Komunisté měli v rukou celou tajnou policii. Teď došlo na veřejnou policii. Zemský velitel SNB vydal

tajný rozkaz, podle něhož mělo být z policejního sboru v Praze odstraněno posledních osm vyšších demokraticky smýšlejících důstojníků a nahrazeno komunisty. Na zasedání vlády 13. února se odhlasovalo, že tento rozkaz má být odvolán. Otázkou však bylo, zda komunisté budou usnesení vlády respektovat. Pro případ, že by ho ignorovali, se vedení národně socialistické strany 16. února rozhodlo, že by vyvolalo otevřenou vládní krizi podáním demise svých ministrů.

17. února bylo zjištěno, že rozkaz zemského velitele SNB byl v rozporu s usnesením vlády proveden a nekomunističtí důstojníci z velitelských míst odstraněni. Komunistický ministr vnitra Nosek se toho dne nedostavil na schůzi vlády, údajně z důvodu onemocnění. Když předseda vlády Klement Gottwald viděl, že nekomunističtí ministři trvají na tom, aby se jednalo o tom, že usnesení vlády z 13. února nebylo splněno, že jinak nemají zájem přejít k projednávání denního programu, schůzi přetišil. Prezidenta republiky informoval, že činnost vlády je ochromena a že se domnívá, že národní socialisté uvažují o úřednické vládě. Prezident mu odpověděl, že o takovém plánu nic neví a že by odmítl jmenovat vládu, v níž by nebyly zastoupeny všechny strany.

Národní socialisté toho dne informovali ostatní nekomunistické strany o svém úmyslu podat demisi. Lidová strana a slovenská Demokratická stran s tím souhlasily a tak se ty tři strany dohodly, že by jejich ministři

STAROMĚSTSKÉ NÁMĚSTÍ FOTO VLADIMÍR BOSÁK

podali demisi v pátek 20. února, jestliže by do té doby nedošlo k nápravě. Že by se tím vytvořila situace, která by vedla k okamžitému vypsání nových voleb do parlamentu. Právem se doufalo, že komunisté by volby prohráli. Sociální demokraté se k dohodě o demisi nepřipojili. Předseda národně socialistické strany Dr. Petr Zenkl a Dr. Hubert Ripka informovali o výsledku jednání prezidenta republiky.

Gottwald se nechal slyšet, že pro komunisty by demise ministrů byla tím nejlepším řešením. Připravil si složení nové 24členné vlády, v níž by vedle komunistů zůstali sociální demokraté a dále ministr národní obrany generál Ludvík Svoboda a ministr zahraničních věcí Jan Masaryk. Místo ministrů, kteří by podali demisi, počítal s lidmi, kteří byli ochotni s komunisty souhlasit a podřídit se jejich diktátu. S lidmi, kteří by proto nikdy nebyli schválení pro ministerští křeslo svojí politickou stranou (např. E. Šlechta a A. Neumann za národně socialisty, J. Plojhar a A. Petr za lidovce). Gottwald byl odhodlán naléhat na prezidenta Beneše, aby tuto novou vládu schválil. To by bylo ovšem znamenalo konec československé demokracie a nastolení komunistické diktatury.

Za situace, která byla právě popsána, vyzval v pátek 20. února rozhlas podnikového ředitelství ČKD v Karlíně zaměstnance, aby se dostavili na shromáždění všeho osazenstva do velké montážní haly sousedního závodu ČKD-Kotle. Podiv budila okolnost, že tentokrát oproti dřívější obvyklé praxi nešlo o samostatnou schůzi zaměstnanců ředitelství, nýbrž že se mělo jít na shromáždění společně s dělníky kotelního závodu. Proč? Kdo vlastně tu schůzi svolává? Oč jde?

Montážní hala byla zaplněna do posledního místa. Bylo tam několik tisíc lidí, dělníci kotlářského závodu měli ovšem naprostou převahu. Na provizorní řečnické podium vystoupil funkcionář KSČ Bedřich Kozelka. Přednesl krátký projev. Shrnuł situaci, jak si ji vykládalo vedení komunistické strany. Dal jasné najevo, že KSČ půjde do všech důsledků za prosazení svých požadavků. Že lidové milice jsou vyzbrojeny, připraveny! přečetl rezoluci, v níž stálo, že shromáždění zaměstnanců závodu ČKD-Kotle a podnikového ředitelství ČKD požadují, aby prezident Beneš demisi ministrů přijal a podepsal Gottwaldem připravenou jmenovací listinu nové vlády. Zakončil slovy: "Je někdo proti?" a přehlížel s výhrůžným výrazem v tváři celou halu. Několikatisícové shromáždění stálo nehnutě, jen v jednom místě se zdvihlo pět rukou. Kozelka se díval, viděl pět mladých lidí (mezi nimi jednu ženu), kteří se odvážili hlasovat proti rezoluci. Ale nereagoval na to.

Prohlásil rezoluci za schválenou a sdělil, že bude předána prezidentu Benešovi na Hradě. Schůzi ukončil.

Napětí viselo ve vzduchu. Shromáždění zůstalo ještě chvíli stát, pak někteří začali pomalu odcházet. Mezi nimi těch pět lidí, kteří si dovolili nesouhlasit s rezolucí. Procházeli shromážděným davem, cítili, jak jsou na ně upřeny zraky ostatních. Dostali se ale bez úrazu z haly a vrátili se zpět do budovy ředitelství a do své kanceláře. Napětí, atmosféru, jaká panovala v hale je těžko popsat. Uvedme jen, že se projevílo v tom, že teď, když se ti nesouhlasící vrátili do své kanceláře a ta žena, jedna z nich, usedla na židli, padla za prožitého rozrušení na chvíli do mdlob. Po chvíli přišel do kanceláře jejich šéf, vedoucí oddělení a povídá: "Lidičky, já s vámi plně souhlasím, ale nezlobte se, já s vámi nehlasoval. Víte, já mám rodinu, ženu a dvě děti, já nemohu riskovat, že bych přišel o místo."

Obdobná shromáždění svolali komunisté téhož dne i v jiných podnicích, závodech a úřadech v Praze. Z mnohatisícového shromáždění v libeňském závodu ČKD se podle zpráv tisku odvážil hlasovat proti rezoluci jen jediný účastník. V řadě závodů se nenašel nikdo, kdo by nesouhlasil.

Téhož dne, v pátek 20. února večer vydalo předsednictvo čs. strany národně socialistické stručné prohlášení, v němž se říkalo, že v nejbližších dnech budou uspořádány veřejné projevy strany, že budou včas veřejnosti oznámeny. Stoupenci strany se vyzývali, aby zůstali klidní, nedali se mýlit ani žádnými neověřenými zprávami ani komunistickou propagandou z rozhlasu a aby vyčkali dalšího jednání příslušných ústavních a politických činitelů s prezidentem republiky o vyřešení vládní krize. Společně se na prezidenta Beneše.

V sobotu 21. února ráno zorganizovali komunisté průvody zaměstnanců pražských továren. Všichni museli opustit dílny a kanceláře a zařadit se do průvodu. Průvody byly vedeny na Staroměstském náměstí.

Z průvodu z podnikového ředitelství ČKD se během cesty vytrátilo těch pět lidí, kteří hlasovali proti rezoluci, a hrstka dalších, kteří se nechtěli nechat nahnat jak poslušné ovečky na demonstraci, "tábor lidu", organizovaný komunistickou stranou. Chodníky byly téměř prázdné, na ulicích byly jen ty průvody z továren ze všech koutů Prahy — a útvary lidových milic v modrákách, s puškami na ramenou. Na Staroměstském náměstí přednesl Gottwald projev z balkonu paláce Kinských. Vyzýval v něm k zakládání akčních výborů "obrozené" Národní fronty. To byl povel k převzetí moci. Začátek násilí, teroru a diktatury.

Delegace komunistů v čele s Bedři-

chem Kozelkou z karlínského závodu ČKD se odebrala na Hrad, aby odevzdala rezoluce ze shromáždění z pražských továren s požadavkem, aby prezident demisi ministrů přijal. Prezident Beneš Kozelku kategoricky odmítl slovy: "Tak daleko ještě nejsme, aby ulice rozhodovala o tom, zda já jako prezident mám anebo nemám přijmout demisi."

V neděli 22. února se pro přijetí demise ministrů vyslovil i sjezd závodních rad konaný v Praze. Požadoval mimo to i provedení další etapy znárodnění podniků.

V pondělí 23. února vnikla do ústředního sekretariátu čs. strany národně socialistické policie a zabavila různé písemnosti a korespondenci. — Prezident Beneš přijal čtyři ministry národně socialistické strany a informoval je o svém rozhovoru s Gottwaldem. Řekl, že odmítl schválit demisi ministrů a podepsat listinu s novými členy vlády, na které by byly osoby, jež by vedení příslušné politické strany neschválilo. Nakonec prohlásil: "Neustoupím, buďte jisti." Potom jednal se zástupci lidové strany.

Přijal též ministra národní obrany gen. Svobodu spolu s generály Bočkem a Klapáčkem. Tehdy Svoboda slíbil, že provede prezidentovy rozkazy, kdyby se policie pokusila o násilný převrat. Při jiné příležitosti však téhož dne Svoboda prohlásil, že armáda bude vždy stát na straně lidu. Rovněž Jan Masaryk prohlásil, že jde za všech okolností s lidem, že armáda nemůže nikdy střítet do vlastního lidu.

V pondělí se uskutečnila první akce, kterou se národním socialistům podařilo zorganizovat od vypuknutí vládní krize. Večer se konala v Obecním domě společná schůze jejich Klubu akademiků a mládeže pražského kraje. Na schůzi promluvil Dr. Vladimír Krajina, poslanec J. Lesák a předseda Klubu akademiků Viktor Fic. Ten shromážděné vyzval, aby šli na Hrad podpořit prezidenta v obraně svobod. Průvod, ke kterému se přidalo i mnoho jiných lidí, dorazil na Hrad pozdě večer. Pětičlenná delegace se dostala k prezidentovi a informovala ho o situaci v Praze, že ulice, mosty a veřejné budovy byly převzaty milicí. Žádala ho, aby promluvil rozhlasem k národu. Ujistila ho podporou studentů v jeho úsilí o obnovu pořádku. Prezident odpověděl, že se krize musí řešit diskusí a že on se do poslední chvíle musí pokoušet o kompromis a smírné řešení. Když delegace uvedla, že komunistický puč je již v plném proudu a že je nutné republiku bránit všemi prostředky, prezident odpověděl, že má mnoho telegramů volajících po rekonstrukci vlády. Kancléř Smutný ty telegramy na žádost prezidenta přinesl. Byla jich halda. Byly to telegramy ze závodů ČKD a od ji-

ných závodních rad, které byly ovládnuty komunisty. Delegace upozornila prezidenta, že jeho kancléř je obětí dobře organizované komunistické kampaně. — V. Fic uvedl později v záznamu o té návštěvě u prezidenta, že na Smutném bylo vidět vzrušení, jako by byl přistižen při něčem, co bylo prohlédnuto.

Když slyšení bylo u konce a delegace vyřídila shromážděnému davu prezidentův dík za podporu a jeho výzvu ke klidu a pořádku, lidé odcházel dolů do Starého města. Tam čekaly sbory zvláštní policie, začaly lidi mlátit obuškou a rozhánět. Padly první výstřely do obránců svobody. Demonstrace skončila masakrem.

V úterý 24. února ráno byly již v činnosti akční výbory, o nichž mluvil Gottwald na Staroměstském náměstí. Řádily v redakcích deníků nekomunistických stran, znemožňovaly distribuci jejich novin. V poledne komunisté nadiktovali celostátní jednohodinovou stávku, protože prezident demisi ministrů dosud nepřijal.

Ted' se již nikdo nedostal k prezidentu Benešovi. K veřejnosti prezident ještě nepromluvil, to mu komunisté znemožnili. Hrozili, že Rudá armáda je v pohotovosti na našich hranicích. Zatýkalo se.

25. února prezident Beneš pod nátlakem a výhrůžkami Gottwaldovými demisi ministrů přijal a schválil novou vládu. Dvě hodiny před tím, než to bylo rozhlasem ohlášeno, vydal se ještě několikatisícový zástup studentů a mládeže na pochod ke Hradu v druhé své demonstraci těch kritických dnů. Policie pochod zastavila střelbou do řad studentů. Několik studentů bylo zabito, řada zraněna. Na 260 účastníků té demonstrace bylo zatčeno a obžalováno z protistátní činnosti.

Začaly čistky v podnicích, úřadech, v bezpečnostní službě a v armádě. Lidé byli propouštěni z práce, do konce roku bylo odstraněno přes 280.000 lidí, před soud postaveno na 3000 lidí. Z nich 26 odsouzeno k smrti, 37 na doživotí, ostatní zavřeni ve vězení a v koncentračních táborech celkem na víc jak 10.000 let.

Československá demokracie, která poprvé přestala existovat v r. 1939 a byla obnovena (s trochou svázanými rukama) v r. 1945, zanikla podruhé. Byla nastolena komunistická diktatura.

Prameny: Ota Hora: Svědectví o puči, Sixty-Eight Publishers, Toronto, Kanada, 1978. J.S.: Na pamětnou, Zpravodaj č. 2/1983 (str. 2), Winterthur, Švýcarsko.

Stanislav Reiniš

Most přes řeku Amu-Darja

Válka v Afghánistánu probíhá celému lidstvu za zády, a to hlavně díky sdělovacím prostředkům, které dávají přednost snadným obětím, jako je Chile, Izrael a Jižní Afrika. Tam jsou novinářů houfy, kdežto v Afghánistánu je pobyt nebezpečný, a občas tam některý novinář jde do vězení. Tak co tam.

Kolikrát si myslím, že by vlastně novináři a veřejné osobnosti měli ručit vším, co v životě dosáhli a vlastnili, za to, co napsali. Kdysi během války ve Vietnamu pořádaly noviny a televize hony na ty, kdo podporovali americkou účast ve Vietnamu. Zpěváci zpívali, herci jezdili do Hanoje a dělali si publicitu. Ted' by ti, kdo psali, zpívali a tyli z války, měli vzít vše, co na vietnamské válce vydělali, a dát to svým obětem, uprchlíkům, lidem z lodí.

Neboť všichni jsou, osobně a individuálně, odpovědní za smrt neviných.

V době války v Afghánistánu se pozornost světového tisku obracela všude, jen ne tam, kam měla, kde umíraly stovky tisíc lidí. Toto mlčení způsobilo, že lidé v Afghánistánu umírali zbytečně, umíralo jich příliš mnoho, a umírali příliš dlouho. Na světě nic neprobíhá náhodně. Příčinné souvislosti by se daly vysledovat i v tomto případě. Snad se je jednou dovíme.

Navzdory kouřové cloně médií však afghánští bojovníci pokračovali v boji a vítězí. Kdysi tak vítězili Finové nad mnohonásobně silnějším nepřitelem. Snad tedy dojde k míru, a Afghánistán si oddechne. Snad se uprchlíci vrátí do svých vesnic. Snad se my váhají, my nedůslední, my svým silám nevěřící aspoň v něčem poučíme. Snad, jak mi nedávno řekl afghánský emigrant, každé impérium jednou dosáhne vrcholu, a pak se pomalu rozpadne. Snad tento rozpad začal v Afghánistánu.

Můj polský přítel Janusz mi nedávno vyprávěl vtip. Potkal se Afghánc s Polákem a vyprávěli si. Afghánc říkal: "Máme u nás Rusy a bojujeme proti nim a proti komunismu." Polák říkal: "Máme u nás Rusy a bojujeme proti nim a proti komunismu." Afghánc začal Poláka obdivovat: "Ale to musí být ohromně obtížné a nebezpečné, sestřelovat helikoptéry nad Varšavou!"

O Češích v tomhle vtipu nebyla řeč, ale cítili jsme to s Januszem oba stejně. Máme oba mindrák.

Když mi známý Afghánc zde v Kanadě vyprávěl, že ve válce zvítězili a že je to začátek konce sovětského

Svět

impéria, zazáviděl jsem mu tak, že jsem na něj dostal vztek.

Zatím se ale zamysleme nad tím, jaké poučení pro nás dnes z Afghánistánu vyplývá, a hlavně — zda nemůžeme dělat víc pro zkázu impéria.

Poučení z příprav

Angličané se kdysi vrhli na Afghánistán jako lvi, ale po třech afghánských válkách byli přibližně tam, odkud původně vyšli. Rusové se do Afghánistánu chtěli dostat po dlouhou dobu, ale teprve po Stalinově smrti začali přistupovat k dobytí Afghánistánu plánovitě. Afghánsko-sovětské vztahy se už od padesátých let, jak nyní ex post vidíme, rozvíjely podle dlouhodobého plánu, který začal ekonomickou dominací, pokračoval vojenskou infiltrací a mohl by vyvrcholit v konečném cíli politické kontroly a kulturní asimilace.

V roce 1954 dal Sovětský svaz Afghánistánu půjčku 3.5 miliónu dolarů na vybudování mlýna a pekárny v Kábulu. Byla to první půjčka rozvojové zemi po Stalinově smrti. Stalin nevěřil na pomoc neutrálním zemím.

V roce 1955 navštívil Bulganin a Chruščev Afghánistán a brzy nato, v lednu 1956, dostal afghánský král Zahir Shah od SSSR kredit v hodnotě 100 miliónů amerických dolarů. Byla to nejvyšší částka, jakou kdy Sovětský svaz komu půjčil. V rámci této půjčky prosadil SSSR budování sítě silnic, které vedly hlavně směrem k sovětským hranicím. Konstrukce tunelu v Salangu zkrátila cestu od sovětských hranic do Kábulu o 150 km. V lednu 1960 se začala budovat i silnice od sovětských hranic do Heratu a Kandaháru.

V sedmdesátých letech dostali Afghánci půjčku na vybudování mostu přes řeku Amu-Darja. Tento most je největším mostem v celém povodí této řeky, a za pár let se po něm valily tanky. Afghánci ještě dnes dlhují za most splácejí. Zač stojí sovětský přítel, nesoucí dary?

V roce 1975 vybuďoval SSSR šest nových letišť, a přebudoval a rozšířil letiště v Kábulu. V roce 1979, kdy došlo k invazi, tedy už Sověti měli kde přistávat a kudy přepravovat vojáky. Kdyby nebylo komunikací, které nezištně Afgháncům vybuďovali, byla by jejich invaze mnohem obtížnější. Není to pěkně vymyšleno?

Zemědělství má zvýšit produkci o 15%, průmysl o 25%. Tyto plány jsou v naprostém rozporu se skutečností, že národní důchod klesá již mnoho let.

V zemědělství byly během války

HOTEL NATOTATA

FOTO BOB KRČIL

zanedbány velké oblasti. Afghánské zemědělství závisí na zavlažování, ale Sověti zničili zavlažovací systémy, a bude trvat dlouho, než se některé pozemky budou moci opět obdělávat. Ze země odešli mnozí pěstitelé dobytka i se svými stády. Odešli i tradiční výrobci perských kobereců, kteří je nyní vyrábějí jinde.

Zahraniční obchod vypadá podle toho. Vývoz poklesl, dovoz se podstatně zvýšil. Zajímavé je, že dovoz se zvýšil i proto, že sovětsí vojáci mají velký zájem o elektronické přístroje ze západu, a jsou ochotni za ně vyměnit i svoje zbraně.

Začátek a průběh bojů

Po změně ekonomické infrastruktury následoval frontální útok tanky. Sovětský svaz si ovšem neuvědomil, že navzdory pečlivé přípravě sáhl do vosího hnízda. Neudělal to z okamžitého impulsu, ale velmi promyšleně a s rozvahou. O to víc se dnes diví.

Odpor vlastně trvá už od roku 1978, kdy Demokratická lidová strana Afghánistánu (sestra KSC, jinými slovy) provedla vojenský převrat a zmocnila se vlády. Teprve po sovětském vpádu však došlo k větším, koordinovaným akcím.

Tři faktory byly důležité od samého začátku.

Prvním faktorem je nezkrotná, až fanatická touha Afghánců po svobodě. Kmeny žijí svým neodvislým způsobem, i jejich náčelníci se musí chovat tak, aby vyhověli přáním svých bojovníků. Uvnitř kmene jsou i ti nejbohatší i ti nejchudší rovni.

Druhým faktorem je nepřístupnost většiny země. Afghánci se z tohoto důvodu kdysi ubránili Džingischánovi,

pak mnoha dalším nájezdníkům, ubránili se Britům a ubrání se i Rusům.

Naopak, nepřístupnost mnoha oblastí v historii způsobila, že skupiny a kmeny se vyvíjely odděleně, a příliš pevný centrální administrativní systém se vlastně nikdy nevytvořil.

Afghánistán je vlastně mnohonárodní stát. Kromě nepočetnější indoevropské skupiny, kterým se zpravidla říká Afghánci (Pashtu a Pakhtu), žijí v zemi ještě Uzbekové, mongolští Hazarové (potomci posádek, které v zemi usadil Džingischán), Qizilbašové, potomci iránských vojáků, i skupiny tureckého původu. Některé národy žijí zčásti na území Afghánistánu, zčásti na území SSSR a dalších okolních zemí.

Třetím faktorem je, že dospělí muži nosí tradičně všichni zbraň. Na začátku boje měli většinou staré pušky, mj. anglické typu Lee Enfield, ale i ty stačily k zahájení odporu. Dodnes se Afghánci většinou starají o získání zbraní sami. Svoje zbraně si kupují na trzích v Pakistánu, asi tak, jako my si jdeme koupit televizor.

Samozřejmě důležitým zdrojem zbraní je válečná kořist. Zbraně se získávají i od vlasteneckých vojáků a důstojníků afghánské armády, i od sovětských vojáků. Styk mezi armádou a mudžahiddiny je bohatý, hlavně prostřednictvím rozvinutých rodných vztahů a klanů.

Také se improvizuje. Protitankové miny se vyrábějí z tlakových hrnců, vesničky kováři vyrábějí kopie Kalashnikovů.

Na straně mudžahiddinů bojují bývalí vojáci a důstojníci kabulské armády. Nejvyšší hodnost z nich má brigádní generál Rahmatullah Safi,

který je nyní velitelem Vojenské akademie Národní islamské fronty Afghánistánu. Pod ním slouží asi 700 bývalých důstojníků afghánské armády. Tato akademie má dnes přes 8.000 studentů. Generál Safi byl původně školen v Sovětském svazu (ó hrůza, co tomu řeknou čistí československého exilul). Velel kupř. operaci Lavina, při které bylo 1000 sovětských výsadkářů obklíčeno na silnici mezi Kábulem a Džalalabadem. Sověti při této operaci ztratili 800 mrtvých, 150 vozidel, tři helikoptéry a dvě letadla.

V bojích se zkonsolidovala skupina frontových velitelů, kteří operují nezávisle, ale jsou volně napojeni na skupiny s hlavním stanem v Pešavaru a v jiných městech Pakistánu. Jedním ze slavných a vlivných velitelů je Masúd v Panžirském údolí, dalšími jsou Jagran v oblasti Ghasni a Ismail Chán v Heratu. V červenci roku 1987 se sešli velitelé mnoha skupin v provincii Ghor a dohodli se na spolupráci, a mimo jiné na tom, že založí Nejvyšší revoluční radu. Chtějí se pokusit i o sjednocení afghánských organizací v zahraničí.

Tito velitelé, i když často velmi mladí, mají mnoho bojových zkušeností, protože prošli osmiletou válkou. Sovětsí velitelé stráví v Afghánistánu zpravidla rok nebo dva, a mají proto zkušeností mnohem méně.

Bojuje se dokonce občas i na sovětském území.

I obyvatelstvo se lépe brání. Dříve se při leteckých útocích schovávaly ženy a děti ve sklepích domů. Tyto domy jsou vesměs postaveny z nepálené hlíny, a malá bomba snadno způsobí, že se rozpadnou na prach a udusí obyvatele. Dnes se většinou zachrání tím, že si staví kryty a zákopy dále od vesnice.

Pahorky jsou prošípané tunely, které slouží ochraně proti bombám i organizaci nenadálých útoků mudžahiddinů.

Rok 1986 byl pro mudžahiddiny ještě špatný. Sověti měli převahu v palebné síle, raketách, helikoptérách a dalekonosném dělostřelectvu. Na začátku 1987 se situace změnila. Do země začaly přicházet protiletecké rakety Stinger. Rusové ztratili kontrolu ve vzduchu. Letadla musí dnes létat vysoko, a bombardování proto není účinné. Mudžahiddini dnes mohou jezdit po silnicích v jepech a nákladních autech. Afghánští letci v kábulské armádě dnes říkají Rusům: "Vy jste začali válku, vy si lítejte."

Afghánci jsou dnes lépe vyzbrojeni než v minulých letech. Proto poklesl i počet mudžahiddinů zabitých v bojích.

Potom, co se Američané konečně rozhodli dodávat rakety proti helikoptérům a tankům, také sovětské válečné nadšení značně pokleslo. Je absurditou moderní techniky, že

komplikované smrtonosné stroje jsou tak snadno zranitelné malou zbraní, kterou nese jeden člověk. Je to ale také naděje slabých a utlačených.

Sověti a jejich pomocník Najibullah se snaží přenést válku na území Pakistánu, aby konflikt vypadal jako válka mezi Afghánistánem a Pakistánem. Bývalí agenti Khadu (totéž co StB nebo KGB, rozdíl není) vypovídají, že kábulský režim platí 2.000 dolarů za každou bombu, která vybuchne v Pakistánu, a jestli někoho zabije, tak až 10.000 dolarů. Jestliže je zabita nějaká známá osobnost afghánského odporu, je cena až 40.000 dolarů.

Co na to říkají Sověti?

Jak je nám známo, u sovětských představitelů se diametrálně rozcházejí slova a činy. Demokracie u nich není demokracie, glasnost není glasnost, vše znamená něco jiného. To je pravda i v případě Afghánistánu.

Koncem roku 1987 vyšla v časopise Ogoňok dlouhá reportáž Artoma Borovika, ve které mluví o boji v Afghánistánu dosti otevřeně, v rámci možností. Afghánští bojovníci za svobodu se tam jmenují dušmani. Snad od slova duch. Borovik má vztek na celý svět, na Čínu a Anglii snad nejvíc. O anglických zbraních a o anglických dodávkách všeho možného, od tabáku a desinfekčních tablet na vodu až ke zbraním, mluví s velkou nenávisť.

Dostal se k jednotce, která bojovala proti skupině, vedené bývalým studentem sovětské válečné akademie Gayurem. To je podle Borovika lump nad lumpy, býval to přítel, nyní zradil. Přitom, bohužel, rozumí sovětské taktice. I ostatní velitelé jsou stejní, jeden například byl vyloučen ze sovětské vojenské akademie pro homosexualitu, a také proto, že stříkal kyselinu do obličejů muslimských žen, které nenosily závoj.

Gayurovy bandy dokonce napadly město Pianže v Sovětské tadžické republice. Je to zbabělec a zrádce, říká Borovik, který nutí civilisty, aby neemigrovali ze země, a drží je tam jako rukojmí. Ale my, Sověti, jsme hrdinně dostali z jeho rukou ženy, děti a starce.

(Vždycky, když čtu, jak třeba v Angole si vybírají protikomunističtí povstalci k vraždám ženy, děti a starce, je mi jasné, odkud tato zpráva pochází).

Takže Gayur teď dává zbraně desetiletým dětem a nutí je k boji. Afghánští podvodníci se neštítí ničeho. Borovik šel s jednotkou, která zastavila dva usměvavé afghánské pastevece se stádem ovcí.

Měli na šatech připíchnuté odznaky "25. sjezd KSSS" a obrázky Lenina. Pak sovětský velitel sáhl pod břicho jedné ovce, a hle, byl tam přivázaný kulomet. Další ovce nesla gra-

náty, celé stádo bylo prostě ozbrojené po zuby. I přestali se pastevci usmívat a začali nadávat, co jim to dušmani přivázali bez jejich vědomí k jejich ovcím.

Afghánští venkované jsou, podle Borovika, rafinovaní výrobci výbušných plnicích per, zapalovačů, hodinek, magnetofonů, dokonce termosky na čaj, které vybuchnou, když se do nich naleje něco horkého. "Banditi jsou mistři v plnění neviných předmětů smrti", praví.

Borovik se ptal i na deserce afghánských vojáků k "banditům". Dostal odpověď:

"Je to závažný problém. V některých afghánských jednotkách by se měla zlepšit politická výchova. Někteří vojáci dokonce nevědí, zač bojují. Afghánští vojáci také málo vydělávají. Voják v afghánské armádě dostává jen pětinu toho, co rebel.

Proto je v pokušení prodat svou zbraň. Za pistolí na černém trhu dostane 80.000 afghánů, a když cena kila masa je 250 afghánů, užívá za tuto částku rodinu po celý rok."

Nejhorší je, že kontrarevoluční skupiny nedovolují uprchlíkům vrátit se do Afghánistánu. V Pakistánu každý člen rodiny dostává 100 kaldarů ročně. Je to asi 10.000 až 12.000 afghánů na rodinu za rok. Kdyby se vrátili domů, nikdy by tolik nevydělali. Tak jsou raději v Pakistánu.

Rebelové také pěstují a vyrábějí drogy, hašiš, opium. Pašují, rošťáci, opium tak, že celofánový pytlík dají spolknout velbloudovi, pak si na něj zbožní poutníci sednou a jedou. Za dvě hodiny přežvýkavec pytlík zase vyvrhne, a zbožní poutníci si mastí kapsy.

Nejhorším nepřítelem jsou v Afghánistánu také spousta "učitelů" z USA, západního Německa a Francie, kteří zneužívají své učitelské funkce k šíření kontrarevoluce a hledání nových rekrutů.

(Tak mi celý článek připomněl mandelinku bramborovou, hmyza ve službě amerického imperialismu. Stejná úroveň argumentace.)

Vrcholem Borovikovy reportáže jsou rozhovory s Peterem Arnettem, americkým novinářem, vyslaným do Afghánistánu časopisem Parade, což je magazín přidávaný k víkendovým vydáním amerických novin.

Arnett v podstatě potvrzuje Borovikovu nejhorší domněnku, že za válkou v Afghánistánu jsou američtí imperialisté.

"Amerika si koupila tuto válku tak jako si kupuje všechno, koupila si i víru v Allaha, prodlužuje uměle konflikt, aby Sověti byli nuceni zůstat v Afghánistánu."

Arnett byl prý pro dušmany reprezentantem Ameriky, která jim umožňuje, aby pořádali v Pešavaru večírky a žili si tam vůbec bohatě mezi válečnými operacemi.

Tato historka má haček. Pierre Re-

nyi, redaktor časopisu Afghanistan Quarterly, zjistil, že časopis Parade nikdy žádného Petera Arnetta nezaměstnával. Potud tedy glasnost.

A co dál, občané?

Toto je tedy situace, v které se Gorbachev najednou pokouší o jakýsi mír. Afghánští považují válku za vyhranou, a mají docela pravdu. Logicky myslící státník by se v první řadě do Afghánistánu nikdy nehnal, i kdyby si předtím postavil silnici do každé vesnice.

Sověti ztratili, podle mírného odhadu, asi dvacet až třicet tisíc vojáků. Mnohem horší než počet mrtvých je počet živých, kteří se vrátili do SSSR. Je jich asi 450.000. Asi třetina jich je závislá na alkoholu a hašiši. Ještě horší však jsou psychologické problémy, způsobené brutálními útoky na civilní obyvatelstvo. Jestliže dnes víme, že v Afghánistánu zahynulo asi jeden a půl miliónu lidí, musí nám být jasné, že to ve své většině nebyli vojíní základní služby. Byly to celé vystřílené vesnice, jedny Lidice denně, jak říká Pierre Renyi. Navrátilci z Afghánistánu se jen s obtížemi integrují zpět do sovětské společnosti. To je snad nejhorší důsledek války. Je to horší než kdyby tito mladí lidé padli v boji a mlčeli navždy.

Hlavní věc je, co bude. Jak dobře víme, Sověti mohou prohrát válku, ale když pak vyjednávají o mír, mohou získat víc než si zaslouží. Zatím nepodnikli Sověti nic konkrétního, vše je jen na papíře. Stále zlepšují svoje pozice. Budují letiště, sklady munice a pohonných hmot, i podzemní bunkry. Válka pokračuje.

Najibullah se pokouší o "rekoncilii", "koalici" s mudžahiddiny, ale ti jej neberou vážně. On je přece jen příliš loutka Sovětů. Již afghánský král Abdur Rahman v roce 1901 řekl: "Moje poslední slova tobě, můj synu, jsou: Nikdy nedůvěřuj Rusům."

Sověti ztrácejí jednu helikoptéru nebo letadlo denně. Operují dnes pouze podél cest nebo kam se dá dojet ozbrojeným vozidlem. Z toho plyne, že Afghánistán pro ně není laciný, a otázka je, zda na tuto expanzi Sověti vůbec mají. Nevím také, nakolik by dokázalo sovětské hospodářství podporovat afghánský mír. To není jako když Marx a Lenin nadávali na imperialistickou expanzi, která se podle nich konala za účelem boje o trhy. Sověti možná dobudou trh, ale co v něm, proboha, budou prodávat?

Sověti tvrdí, že jejich vojska začnou odcházet ze země do šedesáti dnů po podpisu dohody v Ženevě, a odejdou během dvanácti měsíců. Už lo vzbujuje nedůvěru. Proč tak dlouho? V lednu 1988 navíc Ševarnadze řekl skupině amerických novinářů, že odsud může sklouznout do roku 1989...

George Schulz se domnívá, že sovětský odsun musí být zorganizován tak, aby s ním Sověti nemohli přestat.

To znamená, že většina bojových jednotek musí odejít nejdřív.

Sověti říkají, že když odtáhnou ze země, kmeny se mezi sebou dobijí k smrti. Snad tomu tak nebude, ale lehké to nebude také. To je problém nad problémy.

Ještě dnes, po osmi letech války, nejsou Afghánci jednotní. Nad lokálními skupinami existují nejméně tři velké organizace. Je to Islamská unie afghánských mudžahiddinů, Sjednocená fronta islámské revoluce v Afghánistánu, a Sjednocená národní fronta Afghánistánu. Kromě toho existují tradiční ozbrojené organizace, které jsou většinou kmenové. Rozdělují je staré spory, které se táhnou někdy až dvanáct generací.

Krále zpátky nechťejí, protože ten se přátelil se Sověty už v padesátých letech, a z tohoto přátelství byl jen trabl, pětiletka a bída. Nechuť ke králi je v jejich tradici. Králové v zemi demokratických kmenů se buď musí přizpůsobit, nebo neumírají sešlostí věkem. Afghánci si moc na dynastii nepotrpí. Také už je to dávno, co žijí bez krále.

A co my?

Tváří v tvář miliónům lidských tragédií mám pocit, že jsem ve svém životě neudělal vše, co jsem mohl. Měl jsem, měli jsme něco udělat proti výrokům v tisku demokratických zemí, že Afghánci bojují náboženskou válku, do které nám nic není. Afghánci bojují válku nejsvětější, válku proti sovětskému kolonialismu a imperialismu. Afghánci bojují za nás.

Měl jsem, měli jsme něco udělat proti mlčení. Války posledních desetiletí se prohřávají a vyhrávají na stránkách tisku a v kuloárech parlamentů a kongresů. Když píšeme poslancům, novinářům, novinám, vládám, když tím vytváříme veřejné mínění, je to to nejdůležitější, co můžeme dělat. Jim afghánskou válku při každé příležitosti připomínáme, připomínáme i to, že všichni lidé světa jsou odpovědní za budoucnost.

A — snad to, co navrhuji, je malíčkost ve srovnání s obětmi těch, kdo bojují se zbraní v ruce. Kvůli Afghánistánu by měl být SSSR vyloučen z olympijského hnutí. Jižní Afrika byla vyloučena za přečiny mnohem menší. Pro Sověty je sport prostředkem politiky, jako byl v době berlínské olympiády pro nacisty. To, co provozují, není už ani sport. Je to levná potěmkinská politika předstírání dokonalosti. Diktátoři se skrývají za gymnastky, které navíc za to platí zdravím.

*Další informace o Afghánistánu jsou obsaženy v novém časopise *Afghanistan Quarterly*, jehož první číslo vyšlo v Torontě. Adresa: A.Q., 219 Avenue Rd., Toronto, ON., Canada M5R 2J3.*

Lenka Škrabánková

Ani dnes tomu není jinak

Dnešek se nehodí k tomu, abychom sáhodlouze filosofovali nad detaily života, neboť je zapotřebí především činů, a ne řečí. Přesto si myslím, že určité věci je nutné trochu obsírněji připomenout. Po celý rok 1987 i letos se diskutuje na téma přestavba v Rusku a u nás, často se situace idealizuje, nebo se jen mávne rukou a říká se, že to je pouhé politické plácání, které nestojí za řeč. Oba názory, myslím si jsou tak trochu vedle. Za Jakeše se doma nic nezlepšilo, a ani máváním rukou není zrovna nejšťastnější postoj, protože se jedná o budoucnost všeho toho, co se u nás má odehrát.

Ta témata, kterými se zabývám, spolu na první pohled nesouvisí, ale jistá souvislost tu je, zkušenosti několika mladých lidí, které jsem se v poslední době pokoušela prostudovat.

Prvním z nich je názorový obzor mládeže v současném Československu, jsou to záležitosti poněkud špatně definovatelné, poněvadž se často vedou spory o tom, kdo patří ještě mezi mládež a kdo ne. Neurčuji si proto nějakou exaktní hranici věku, ale pokusím se hovořit o těch nejmladších. Praktický život byl v poslední době ovlivněn prodloužením povinné školní docházky a povinnou návštěvou středních učilišť (středních škol i středních odborných učilišť.) Znamená to ještě opožděnější ekonomickou samostatnost mladých, ještě hlubší existenční závislost na střední generaci (na rodičích). To vše, jakoby nemělo vliv na názory mladých, ale to je jen zdánlivý stav. Dříve byli do západního módu zamilovaní jen texaskoví "chuligáni", dnes je do všeho, co pochází ze Západu, hromadně zamilovaná celá mladá generace, včetně dětiček nejoddanějších komunistů. A vznikají z toho velké problémy. Ekonomická závislost plodí komplexy, které se dají jen těžko odreagovat tím, že si nespokojený mladík, jednou denně pustí západní rozhlasovou stanici, také představy o životě na Západě jsou často velmi přehnané a nerealistické (stále hovořím o mládeži). Mnozí mladí lidé se domnívají, že na Západě se běžně projevuje vztah ke svobodě tím, že mladí lidé mají přístup k drogám, a přestože na Západě vztah mládeže k drogám už, díky Bohu, odchází, v Československu, mezi mládeží, kulminuje. Je tomu (bohužel) tak, i když by se zdálo, že se to netýká většiny, přece jen je to zásadní problém. Zásadní proto, že se nejedná jen o drogy samotné, ale o postoj k životu, který z této pekelné módy vychází. Zamyslíme-li se nad problémem hlou-

bějí, zjistíme, že to není jen móda, či kopírování falešných vzorů ze Západu, ale vlastní objev nicoty, nesmyslnosti a absurdnosti života. Proto to přátelství s drogou a pomalým umíráním s toluenem v kapesníku, které je špičkou ledovce a "poslední ranou rodičům." Je to filosofie chlapce, kterému je zima, a komentuje svůj stav takto: "Dobře našim tak, že mi nekoupili zimník, je mi teď zima." 16letí jsou tak dlouho vedeni k nesamostatnosti, až se mstí rodičům tím, že se sami ničí. V této generační pomstě ale zůstává obrovský podíl režimního školství, které svou banalitou a zdeformovanou ideologií způsobuje strašné škody na duších mladých lidí. Nicota, kterou prožívají mladí v Československu je totiž pocitem zcela opodstatněným!

Jsou odsouzení žít ve světě, kterému byly vymezeny zcela jiné společenské dimenze, než dospělým, ale mají ještě méně prostoru, než malé děti. Mají již své názory, ale nemají právo na společenská zastání, a tak se generační propast prohlubuje. Vzhledem ke tristní bytové situaci, bude ještě dlouho trvat husákovský marasmus, který zahnal mladé lidi do kouta. Nemají zastoupení ve veřejném životě (předsedové SSM mají čtyřicet, a kromě toho je jen málokdo považuje za zástupce mladých lidí); ani fyzické prostory k životu. Na sídlištích, kde nyní dospívá nejvíce mladých lidí (jsou to děti rodičů, kteří dostali byty po roce 1970, a ty se dávaly téměř výlučně jen na sídlištích) žijí s rodiči v miniaturizovaných "bytových jednotkách," kde pro ně není postaven ani ten kout, kam by se mladý člověk mohl se svými starostmi uchýlit; architekti s nimi nepočítali ani v interieru bytu, ani v exteriuru ulice. Zbývá jim sklep. Ve sklepech se tedy scházejí a toto prostředí přímo predestinuje citlivého mladého člověka k tomu, aby se cítil, jako společensky vyžděděnc. Takové pocity by nemuseli mladí lidé mít, kdyby... Ale v tomto případě vlastně neexistuje ani ono pověstné "kdyby", protože ani kluby mládeže by nic nevyřešily: mladí by si tam stejně nesměli dělat a hlavně myslet, co by chtěli. Režim například správně vyčenal, že mládež touží po moderní zábavní elektronice. Proto dnes už zařídil několik mládežnických klubů, kde je instalováno video. Slůvka, jako video, computer a CD disk mají pro mládež magickou přitažlivost, a tak se do videoklubů nahrnuli. Jaké však bylo jejich zklamání, když se na ně z "kouzelného páska" zazubil Gottwald a únoroví milionáři! Mladí, přestože okouzlení technikou, vrazili do soukolí sirku: a už se spustila lavina vyšetřování a spílání do vandalů a danců. To se stalo v jednom městě, v jiném městě zase mladíci rozbíjeli jiné veřejné zařízení, ale proč? Hledání pravého původce destrukcí a

současné vlny vandalizmu, která se stále tolik kritizuje na stránkách režimního tisku, není ani tak obtížné. Proč se místo snů z kouzelné skřinky line politická agitace? Je možné se pak divit, že se v soukollí objeví sirka? A stejně tak je tomu i v jiných oblastech života: v komunistické zemi nemá mladý člověk nárok ani na docela malé sny, na realizování sebemenších nároků na svobodný rozvoj ducha. Nikdy a nikde sami sebou, cítit se stále podvedeni a mrženi. Mnozí čekali, že něco kloudného vzejde z možnosti zavedení malých živností, ale ani nyní (v ČSSR bylo již vydáno 100 000 povolení národních výborů k samostatné činnosti), se situace mladých lidí příliš nezlepšila: zatím nebyly povoleny taxi-sloužby, práce na computeru, a vlastně ani s těmi soukromými hospodami to zatím nevypadá reálně, to všechno byly obory, které byly i pro mladé lidi atraktivní. Dnes už nechtějí dělat řemesla, jako je příštípkáření: spravovat boty z plastiku, vydělat si pár korun, a ještě se třepat, že povolení úřady seberou, to mladé lidi nepřitahuje. Zatím prokazují mladí svou vynalézavost na tom, že ničí veřejná zařízení, nebo trucují ve sklepech.

S prvním tématem souvisí i téma druhé, i když je tak trochu o něčem jiném: o tom, jaké možnosti mají mladí výtvarníci doma. Zde je nutné si uvědomit především jedno: přestože Gorbačov přišel v Rusku s kdekjakými novinkami v různých oborech činnosti lidí, ani vlas však nezměnil na stalinistické pojetí výtvarného oficiálního umění, na to se nesmí ani sáhnout!!! Nevím, zda jste měli možnost vidět některé záběry z Gorbačovových domácích vystoupení v ÚV, ale doporučovala bych každému, aby si jich příště povšimnul z hlediska výzdoby sálu. Gorbačov je stále aranžován po stalinsku: za řečnickým pultikem dominují zlaté Leninovy hlavy, z nichž vycházejí nekonečné paprsky, sluneční lesky, blesky, rudé vlajky, zlatá kladiva a srpy. Vkus se neposunul od dob medvěda Brežněva ani o kousek. Tento úvod je nutný k tomu, abych mohla vysvětlit, proč veškerá zdání o větší svobodě na Východě jsou jen iluze. Ony totiž dál kvetou maková pole rudého nevkusu i u nás. Ideolog chce i nadále opájet lidi bombastikou politpropu, nechce jim dopřát oddechu tím, že by se mohli pohledem pokochat i jinak a jinde.

Komunisté přece nemohou připustit sebemenší konkurenci svým dekoratérům a vyzdobovačům, které zahrnují zakázkami a tituly. Kdyby dovolili, aby byli vedle jejich dvorních výtvarných agitpropčků společensky uznáváni i jiní umělci, nebo, nedej Bože, dokonce celé skupiny moderních výtvarníků, mohlo by to znamenat kolaps pro politické umění. Lidé by se mohli začít odvracet od rudých

plach protatých zlatými paprsky a srpy a mohli by začít popásat oči na plochách fantazie a skutečného umění, a to by mohlo znamenat začátek konců ještě závažnějšího charakteru: začátek konců řízené ideologie vůbec. Proto musí být zrak a vkus občana dále bombardován plytkou komunistickou symbolikou, a to stále tak, jako dříve: na všech sloupích. Proto nemůže ustoupit cenzura a proto musí nepolitizující výtvarníci být drženi na co nejkratší uzdě, přesně tak, jako za Brežněva!

Jistě, jsou tu i výjimky, v Bratislavě bylo uspořádáno setkání mladých expresionistů, ale k řádné výstavě nakonec ani nedošlo, výstava pak proběhla v komorním rámcu na chodbě bratislavské nervové kliniky. Také na bratislavském bienále ilustrace BIB 87 bylo prezentováno nekomunistické umění, ale šlo o mezinárodní fórum, navíc se jedná o festival ilustrací pro děti, to poskytovalo režimu příležitost udělat z akce reprezentativní ukázkou pro Západ, ale na druhé straně finalisté bienále nebyli nijak zvlášť domácí veřejnosti představeni, jeden účastník byl představen v televizi v Televizním klubu mladých a to byla veškerá publicita, jaké se přehlídce dostalo.

Před výročí února se navíc rozšířila kampaň, která zaplavila již i tak dost rudé ulice. Galerie musely uspořádat obrovské výstavy oficiálním umělcům, kteří namalovali snad kilometry pláten k únorovému výročí. A nelze tvrdit, že by se na tom podíleli jen staří veteráni štětce a dláta. Například na největší z těchto výstav, která proběhla v Mánesu (ke 40. výročí února), vystavoval jako prominent Pavel Vavry, který patří k mladší generaci "socialistického realismu". Tito umělci však vůbec nikoho neslovují, nemají nikomu co říci. Namalovat v dnešní době realistické panáky akademickým způsobem, nemá žádný umělecký smysl, o tom jistě není třeba diskutovat. Přesto má nyní vzniknout nový výtvarnický časopis pod názvem "Ateliér" (první číslo vyjde v březnu 88), kde mají vycházet recenze a kritika, nevím však, o kom tam chtějí recenzovat a koho kritizovat?

Talentované umělce odstraňují stejnými způsoby, jako za Husáka. Ani jeden z předpisů, omezujících činnost "nepovoleným" nebyl za Jakeše zrušen. Vystavovat totiž mohou oficiálně jen ti, kteří jsou členy Svazu výtvarných umělců. Pokud si malíř chce zakoupit olejové barvy, ty mu mohou být prodány jen na základě členství ve svazu. Podobně je tomu s bronzem, kamenem, nářadím . . . Pokud umělec není členem svazu, nesmí zůstat bez zaměstnání, tedy razítka v občanském průkazu, mohl by být odsouzen, jako příživník. Proto si "nepovolený" akademický malíř musí najít nějaké občan-

ské povolání, jezdí například se sanitkou, a po nocích maluje, má-li čím. Nebo musí pokorně poprosit bývalého spolužáka z "akády" aby mu milostivě přenechal trochu barev; při té příležitosti sotva vznikne atmosféra k tomu, aby si vyměnili umělecké zkušenosti, neboť napětí mezi "povolenými" a "nepovolenými" umělci tu je a je logické. Do svazu se slušný člověk nemůže ani hlásit, protože je to spolek společensky ne nepodobný KSČ, a nestraníci jsou tam jen velmi výjimečným zjevem.

Pokud jsou vyhlášeny nějaké veřejné výtvarné soutěže, a je jich čím dál tím méně, nejsou nakonec ani anonymní, protože komise, které o zakázce rozhodují, se skládají opět ze svazových prominentů, nebo z funkcionářů KSČ. Proto je prakticky nemožné se těmito bariérami prokousat na veřejnost, tedy pro lidi, kteří se rozhodli, že svou kariéru nepoženou přes matku stranu. Ale ani pro členy svazu není zakázka vždy samozřejmostí, protože soudruhy na národních výborech mají již prominenty ze svazu obšancované, patřičně se s nimi šábují o finance, aby příště dostali zakázku opět titíž lidé. Na výzdoby veřejných ploch se vydávají miliony, přesto jsou tyto plochy čím dál řádnější a šedivější, jsou přímo obleženy výtvarnými díly, které nejsou ničím jiným, než výtvarným klišé a realsocialistickým kýčem. Například v jihomoravských městech a sídlišťích se povaluje hamatná kamenná žena, která buďto třímá dítě, nebo růži, má kratší nohu, nebo jinak vytvořenou ruku, ale je to stále stejná plastika sochaře Habarty. Lidé jí hanlivě říkají "Dojná kráva", protože svému autorovi vydělala velké peníze. Taková díla se tvoří v manufaktúrách a Mistr je už jen podepisoval, jde to jako na běžícím pásu. Ještě méně oblíbení jsou Habartovi "osvobodite-

PAVEL TAUSSIG

lé", kteří zohyždili nejedno náměstí. Když už se lidé pod nimi musejí setkat, vymýšlejí si pro ně velmi příhodná jména — setkávají se u "Hňupa," u "Hrbáče", u "Průjmu" u "Podágy", u "Džingischána", protože Habartovi osvoboditelé mají většinou nějak pitomně vyražené oči, rozmáchlá gesta, nebo právě zasažení kulkou, hrouť se k zemi, rukou zuřivě chytají cosi (a to je příležitost pro místní vtipálky, kteří "Osvoboditeli" v noci vtisknou do ruky roli toaletního papíru). Výtvarně nezvládnuté pomníky na nenáviděné téma vzbuzují i diváka tragikomické veselí, ale díky těmto stvůrám jsou skutečně pokážené ulice, města, znechucení lidé. Proto se lidé domáhají slušnějších témat, žádají národní výbory, aby postavili alespoň Komenského, ale ani to není povoleno, není-li to zrovna v Uher-ském Brodě, či v Nivnici.

V malířství je situace obdobná. Z nedostatku příležitostí vystavovat vznikly před 10 lety iniciativy soukromých výstav v bytech. Ale v současné době se i od tohoto řešení pouští, protože imitovat svět nejde do nekonečna, "nepovolení" malíři prostě nemají kde vystavovat, a nezbyvá jim, než se s tímto faktem jaksi smířit. Většinou jsou nuceni najít si občanské povolání, nebo přejít na umělecká řemesla, prodávat keramiku, aby si jednak vydělali, ale hlavně proto, aby získali razítko do občanského průkazu. Nebo se spojují s polooficiálními divadelky, jako je například společnost, která vznikla v PKO, jmenuje se Divadelní pouť a vystupuje na Střeleckém ostrově v Praze, tam je zapotřebí malovat kulisy, navrhovat kostýmy, nebo se dá najít občas nějaké to ilustrování v dětských časopisech. Moc možností není, a jedna taková je sice zaručená, ale chce to změnu názorů: angažovat se pro nějakou vládní organizaci a pak jsou možnosti otevřené. Zpočátku se to nezdá ani tak náročné: umělec si může ponechat své já, jen vystaví pod hlavičkou SSM. Ale po čase zjistí, že mu do života a do malování začíná mluvit kdekdo.

V Anglii, ve Walesu, nyní probíhá výstava Jana Baucha, z jeho díla se dají vybrat slušné expresně malované obrázky, i když Bauch je doma uznáván jako socialistický realista. Původně Angličané žádali výstavu nějakého mladého moderního malíře, ale z celé generace se nehodil ani jeden, všichni jsou silně podprůměrní, takže nakonec museli výstavu oblesat dílem nestora českého malířství. Chybí osobnosti, chybí výtvarná kritika. Nyní jsou už malíři celé mladé generace natolik znechuceni trvalým tlakem shora, že se již ani o nic nepokoušejí — myslím organizačně. Po stránce umělecké žije v Čechách i na Slovensku dost talentovaných jednotlivců, kteří žijí uzavřeně, a malují si jen pro sebe. Jejich jedinou,

Antonín Měšťan

Maďarská opozice a Československo

Maďarsko je na Západě považováno za liberální zemi uvnitř východního bloku — pokud je ovšem možné o nějakém liberalismu v zemi takzvaného reálného socialismu vůbec mluvit. Na druhé straně se čím dál tím víc píše a mluví o maďarské opozici. Poukazuje se na to, že nemá téměř nic společného s masovým odborářským hnutím Solidarita v Polsku, neboť se jedná hlavně o buda-peštské intelektuální kruhy. Přitom se přehlíží, že maďarská opozice má mnoho společného s českou opozicí — a že se do značné míry řídí jejím vzorem.

Po potlačení maďarského povstání na podzim roku 1956 se nový režim v Budapešti rozhodl pacifikovat společnost ve třech směrech: snažil se zvýšit životní úroveň obyvatelstva, což se mu za vydatného přispění ostatních komunistických států — zejména také Československa — do určité míry podařilo. Inteligenci uklidnit tím, že jí poskytl vyšší platy a přestal malicherně zasahovat do kulturního života. Zároveň umožnil velkému počtu vlastních občanů cestovat dost často na Západ — přinejmenším do Vídně — a relativně brzy přestal dělat z početné politické emigrace na Západ vtělené dábly a lokaje imperialismu. V šedesátých letech se tedy v Maďarsku podařila pacifikace společnosti, ovšem staré problémy zůstaly. Na další ozbrojené povstání nebylo ani pomyslení — a mnozí se odůvodněně domnívali, že prudký výbuch nevole by vzápětí měl za následek odstranění i těch několika předností, kterých se Maďarům dostalo jako náplast na jízvy po roce 1956.

Nespokojená inteligence a zejména studenti hledali cesty, jak dostat

i když nereálnou naději je, že snad někdy budou moci vystavovat v zahraničí. Ale nemají prakticky žádnou možnost vyjet ven, chybí jim kontakty. Všechny výstavy zastupuje "Artia" — podnik zastupující čs. výtvarné umění, ale ten povoluje výstavy v zahraničí jen svým členům, nebo těm, kteří mají na to, aby úředníky uplatili.

V ideologii se ani za Jakeše žádná ústupky nekonají, a kdo se domnívá opak, pak se skutečně velice plete. Umělce, kteří se nechtějí režimu podřídit, lze stíhat podle zákona: buď může být pohnán před soud jako příživník, a to, když nemá řádné razítko zaměstnavatele. Nebo jako podvodník (nedovolené podnikání = prodej obrazů, které neprošly komisí svazu výtvarných umělců, nebo přes podnik "Dílo"). Režim má prostě velmi rozvětvené exekuční možnosti, jak neposlušného umělce zkrotit.

maďarskou společnost ze stavu ne-tečnosti a evidentního zmaloburžoaznění. Brzy se rozčarovali ti, kteří hledali všelék v dělnické samosprávě jugoslávského typu — za cest do Titovy Jugoslávie se přesvědčili, že samospráva v podstatě nefunguje a hospodářské výsledky podniků jsou bídné. Izolovaná skupinka maďarských maoistů nezbuzovala větší nadšení — a byla také dost brzy rozbita.

Rok 1968 přinesl novou naději: s napětím se čekalo, jaké výsledky přinese tzv. Pražské jaro. Náhle se začalo zdát, že pragmatičtí, odkakživa Rusům naklonění Češi konečně přišli na to, jak dosáhnout vysokého stupně liberalizace ve vlastní zemi a zároveň nevyprovokovat sovětskou intervenci. Okupace 21. srpna 1968 se stala velkou ranou pro klíčící maďarskou opozici — nejnadějnější vývoj v komunistických zemích od bolševické revoluce v Rusku se ukázal jako další iluze. Budapeštský režim potichu triumfoval, neboť mohl počítat s tím, že stále nespokojenější Maďaři si začnou dvojnásob vážit svých privilegií v době, kdy se od roku 1969 za takzvané normalizace v sousedním Československu situace rychle dostávala zpět do padesátých let.

S údivem však bylo v Maďarsku zaznamenáno, že v roce 1971 začalo české hnutí takzvaného samizdatu. Jestliže v těžkých podmínkách československé normalizace mohla vzniknout nezávislá vydavatelská činnost jako viditelné znamení intelektuální opozice, pak ve značně liberálnější Maďarsku sedmdesátých let byla naděje na nejméně stejně rozsáhlou nezávislou činnost vydavatelů opozičních textů. Jeden z vůdců dnešní maďarské opozice, János Kis, také dovozuje, že pět let po vzniku českého samizdatu vznikl v roce 1976 podle českého vzoru maďarský samizdat — a tím také organizované maďarské opoziční hnutí. Opoziční hnutí vzniklo ovšem také z vlastních zákonitostí vývoje v Maďarsku. Porážka československé hospodářské a společenské reformy násilným přerušením Pražského jara vedla k zabrzdění maďarské reformy z roku 1968 — maďarská společnost se nedobrovolně vrátila ke stavu nehybnosti.

Maďarský samizdat má od svého vzniku před dvanácti lety na svém kontě mnohá aktiva — v jedné věci se však od českého samizdatu liší velmi radikálně. Čelná osobnost maďarské nezávislé vydavatelské činnosti Gábor Demszky o tom říká: "Musím zdůraznit, že nevydáváme především beletristiku, jako tomu je v českém samizdatu, nybrž zabýváme se především pracemi z oboru spole-

čenských věd. Jiná část naší produkce je věnována politice." K tomu můžeme hned dodat: maďarští spisovatelé nenarážejí zdaleka na takové cenzurní potíže jako jejich čeští kolegové, takže zřejmě jeden z důvodů je jistě nutné hledat v této okolnosti. Pro maďarské beletristy je to ovšem výhoda pochybná — podvědomě se snaží, aby jejich texty cenzurou hladce prošly. Jiný problém maďarského samizdatu spočívá právě v tom, že vydává převážně vědecké publikace. Neboť kdo má možnost a chuť přečíst dvacet až pětadvacet knih z oboru společenských věd, které maďarští nezávislí vydavatelé ročně dávají do oběhu? Zcela zřejmě se jedná o úzký okruh specialistů, soustředěný téměř výhradně na Budapešť. A naděje na překlad těchto textů na Západě není velká, neboť se zabývají specifickými otázkami maďarského vývoje.

V roce 1977 se maďarské opozici naskytla první příležitost veřejně vystoupit — po zveřejnění naší Charty 77 podepsalo na třicet příslušníků maďarské opozice prohlášení na podporu Charty. A v roce 1979 protestovalo už 230 maďarských intelektuálů proti politické perzekuci v Československu.

S průběhem doby se maďarská opozice angažovala podobně jako opozice v Československu ve věci problematického vodního díla na Dunaji, protestovala proti bratislavskému procesu s Maďarem Miklósem Durayem a stále naléhavěji se domáhá, aby budapeštská vláda vystoupila na obranu sedmihradských Maďarů v Rumunsku. Je zajímavé, že opozice nevystupovala na obranu Maďarů v Jugoslávii. Gáspár Miklós Tamás, který sám pochází ze Sedmihradska, to vysvětluje tím, že v Jugoslávii jde o dobrovolný proces asimilace Maďarů, neboť ti prý nikdy nic neměli proti Srbům. Zato prý tradiční nepřítelství Maďarů vůči Rumunům a Slováckům nutí tamní úřady k násilné asimilaci, čímž se vyvolává obranná reakce maďarských menšin v Rumunsku a na Slovensku.

Maďarsko má dnes malé menšiny Němců, Slováků, Rumunů a Srbů. Jejich problémů si maďarská opozice nevěnuje. Zato se čím dál tím intenzivněji věnuje cikánské otázce. Cikánů je dnes v Maďarsku kolem miliónu a tvoří tak bezmála desetinu obyvatelstva. Při velké porodnosti cikánského obyvatelstva a tradičně nízké porodnosti Maďarů se cikánská otázka stane v Maďarsku brzy hrozbou. Cikání žijí v bídných osadách bez elektrického proudu, vodovodu a kanalizace, k osadám nevedou silnice, školní vzdělání je mizivé, zdravotní stav velmi špatný. Nejvíce cikánů žije v severovýchodním Maďarsku, několik desítek kilometrů od Košic. Z této oblasti dojíždějí muži do prá-

ce hlavně do Budapešti — bez nich by se stavební práce v hlavním městě zastavily. Cikáni žijí pod statisticky zjistitelnou hranicí životního minima — a přitom jsou nenáviděným živlem. V jednom songu populární skupiny se dokonce vyskytl názor, že by bylo třeba vzít plamenomet a spálit ohydné cikánské osady i s jejich obyvatelstvem.

Také maďarské venkovské obyvatelstvo v různých částech země téměř živoří. Maďarská opozice nerada slyší chválu západních médií, která dělají z jejich země málem demokratickou, hospodářsky prosperující zemi. Vysoká zadluženost v dolarech, klesající vývoz na Západ, vzrůstající tlak na opozici a inteligenci vůbec — a zároveň stabilizace poměrů v zemi za relativně malé ústupky znamenají stagnaci. Někteří představitelé maďarské opozice poukazují na to, že právě z těchto důvodů maďarská veřejnost nejen že nesledovala vzrůst polské Solidarity se sympatiemi, nýbrž stavěla se k ní podezíravě nebo až nepřátelsky. Ozvaly se mezi maďarskými příslušníky opozice také hlasy, že víc naděje na společenský pohyb je dnes v Československu než v Maďarsku.

Češi a Slováci mají samozřejmě životní zájem na tom, aby se situace v sousedních zemích komunistického bloku vyvíjela k prospěchu obyvatelstva těchto zemí — a zároveň k prospěchu Československa. Československá veřejnost má přístup ke dvěma upraveným obrazům dnešního Maďarska: z oficiálního tisku se dovídá samou chválu socialistické výstavby u jižního souseda a chvála se ozývá dnes v tomto smyslu i z Moskvy, která v Budapešti vidí do určité míry svůj vzor. Ze západních médií pronikají do Československa zprávy o tom, jak se ze socialistického Maďarska stává jakási polozápadní země. Naši turisté v Budapešti a u Blatenského jezera rychle podléhají podobnému dojmu a domů se vrací s pocity závidění.

Bylo by na čase, aby se naše veřejnost začala seznamovat s realistickým obrazem maďarské skutečnosti, jak vyplývá z vědeckých rozborů a publicistických statí příslušníků maďarské opozice. □

PLÁNUJETE DOVOLENOU NA FLORIDĚ?

Navštivte krajanský motel

JASMIN VILLA

801 S. Ocean Blvd.
Pompano Beach, Florida 33062

Tel: (305) 941-7930

Těšíme se na Vás,
Lajoš a Janet Naňákoví

Ivan Kraus

Telegramy

Klad vyhybavé otázky.

Jakmile člověk dosáhne plnoletosti, má právo dopouštět se vlastních omylů.

Život není snadný. Přibývá konkurence.

Je na čase vydat knihu Who is not who.

Malý národ neustále měří své velikány.

Člověka lze buď formovat, nebo uniformovat.

Někdy je ve vazbě víc spisovatelů, než knih.

I středověk se dá znovu naprogramovat.

**NABÍZÍ ČESKÉ FILMY
NA VIDEOKAZETÁCH
VHS NEBO BETA**

**CENA FILMU VČ. KAZETY
\$ 27.95**

156 McKenzie St.
Winnipeg, Manitoba
Canada R2W 5A2
Phone (204) 582-3336

BOHEMIA STORE **PETR PASTRŇÁK**

TSCHECHISCHE
u.
SLOVAKISCHE
BÜCHER,
SCHALLPLATTEN

•

ČESKÉ a SLOVENSKÉ
KNIHY a DESKY

Pro turisty některé
knihy a časopisy zdarma

A-1070 Wien, Lindengasse 5
Tel. 0222/96 37 79
Versand

Josef Škvorecký

Jak jsem se naučil anglicky

Podivné jsou cesty Páně.

Když jsem byl malý chlapec, musel se každý, jehož životní cíl přesahoval statut nádeníka, naučit německy. Takže ve věku devíti let, začal jsem dvakrát týdně chodit do staré Židovské školy, kde si pan Neu, kantor místní synagogy, vydělával na více méně suchý chleba tím, že židovské chlapečky učil hebrejsky a gójimské hošíky jazyku Teutonů.

Židovská škola byla temná budova v srdci maličkého někdejšího ghetta v mém rodném městě Náchodě, vzniklém někdy za časů sv. Václava. V té škole bydlel pan Neu v kuchyni. Byt obsahoval ještě jednu místnost, patrně ložnici, ale tam jsem se nikdy nedostal. V průběhu vyučování seděla paní Neuová, rozměrná stará dáma, na štokrleti u kamen, o něž se opírala zády, a čas od času krátce přerušovala výklady svého manžela, kdykoliv bylo potřeba objasnit jeho gramatická objasnování. Pan Neu byl vlídný starý pán velice malé postavy, vládl krásným tenorovým hlasem a vlastnil křesní jména Adolf. Narodil se koncem devatenáctého století, kdy na tom jméně netkvěla ještě žádná hana. Dal mi učebnici němčiny, která začínala v pravém slova smyslu od začátku. Na první stránce byl černobílý obrázek umazaného slepičího vejce a pod ním, v těžce čitelném švabachu, stálo: *Das ist ein Ei? Ist das ein Ei? Ja, das ist ein Ei.* Moje němčina, již jsem časem do značné míry plynně, ovládl, se zrodila z toho vejce.

Měl jsem rád pana Neue i jeho lekce. Jeho vyučovací metody se rozhodně nikdy nepovynily nějakou pedagogickou sofistikací, ale kupodivu se zdá, že byly účinné. Skloňovat jsem se třeba naučil neustálým hlasitým opakováním řady magických slov, dokud se mnou pan Neu nebyl spokojen a dokud se mi ta slova pevně nezaryla do paměti:

*Der gute alte Wein
des guten alten Weines,
dem guten alten Weine,
den guten alten Wein.*

Ve věku devíti, desíti let jsem víno ještě neokusil a neměl jsem ponětí, že zpravidla musí být staré, aby bylo dobré. Ale ta slova zněla jako krásné magické zařikadlo. Dodnes v duchu vidím plešatou hlavu laskavého starého kantora, jak souhlasným kýváním doprovází moji recitaci: *Der gute alte Wein, des guten alten Weines...* A když přijde na to, pochybuju, že pan Neu kdy v životě okusil skutečně

dobré staré víno. Při svých příjmech si to sotva mohl dovolit.

Měl jsem rád starého kantora, měl jsem rád jeho objemnou, nehybnou ale nikoli mlčící manželku u plotny, měl jsem rád stíny staré školy, kde na stěně na chodbě visela špinavá stará mapa Palestiny.

Na téže stěně visela taky vývěska Mojžíšské církve, jak se v mé rodné zemi říkávalo židovskému náboženství. Uplynula leta. Dosáhl jsem věku čtrnácti let, a pořád jsem ještě dvakrát týdně chodil do staré školy. Mezi vejcem a mnou ve věku čtrnácti let ležela dlouhá intelektuální vzdálenost. Pod dozorem pana Neue jsem tehdy studoval *Grossmütterchen*, německý překlad *Babičky* Boženy Němcové. Metoda spočívala v tom, že jsem panu Neuovi "vlastními slovy" vyprávěl obsah kapitol, jak šly po sobě. Jednoho dne, cestou domů, všiml jsem si, že na vývěsce visí dlouhý seznam jmen: *Následující osoby uvědomily pana rabína o svém úmyslu vystoupit z Mojžíšské církve a přijmout katolický křest.* Mně se v duchu křest spojoval s nemluvnaty. Ale tu sobotu jsem spatřil velebného pána Melouna, jak rozlévá svěcenou vodu po hlavě pana Steina, jak pomazává paní Ohrenzogovou, jak vkládá několik zrnek soli do úst hezké Gertičky Wotické, jedné z dívek, jež jsem obdivoval, v tom věku dosud pouze z pozdálí.

Pan Neu z Mojžíšské církve nevystoupil a zlo mu nakonec zasadilo smrtelnou ránu stejně jako nově pokřtěným katolíkům. Nedostal se ani do Osvětlení, zemřel na poloviční cestě, v Terezíně. Pomalu jsme opouštěli *Grossmütterchen* a lekce z němčiny se měnily v nekonečné rozhovory, jichž se čím dál častěji účastnila i paní Neuová. Námětem byla historie židovských utrpení. Ve věku třinácti, čtrnácti let mi ještě nedošel celý význam a podoba historických tragédií. Stará utrpení zněla jako pohádka bratří Grimmů, rovněž někdejší námět jazykových lekcí pana Neue. A ani já, ani pan a paní Neuovi, jsme nebyli připraveni na to, co mělo přijít. Nikdo na to nebyl připraven. Jateční představy se omezovaly na osud dobytka a nikdo nikdy tehda ještě neslyšel o plynové komoře.

Pan Neu byl tragický optimista. *"Was wir Juden schon alles mitgemacht haben!"* — to byla nová a jinak magická věta, již jsem uslyšel po každé, když jsem zasedl k jeho kuchyňskému stolu. *"Aber wir haben alles überlebt!"* dodával povzbudivě a poté se jal vyprávět příběh svého života za První světové války, blaženě si nejsa vědomý skutečnosti, že mi tu historiku opakuje dvakrát týdně, tý-

den po týdnu, už skoro rok. I v té vzdálené minulosti První světové války vydělával si už na živobytí jako kantor a jako soukromý učitel hebrejštiny a němčiny. Ale peníze za to nebral. Žádal chléb, mouku, *auch ein Stückchen Fleisch.* A tak zůstal naživu. *"Mann kann dir ALLES nehmen, Josef,"* říkával pedagogicky, *"nur was du da hast —"* ukázal si na hlavu jako koleno, *"das kann dir NIEMAND nehmen!"* Nevěděl, že na rozdíl od starého Rakouska, ve Třetí říši mohly být hlavy snadno *genommen.*

Idyla lenivých odpolední ve společnosti *des guten alten Weines* se změnila v noční můru. Jednoho dne přinesl *Arijský boj*, antisemitský list, modelovaný podle Streicherova *Der Stürmer*, nepodepsaný článek svého "náchodského dopisovatele." Dopisovatel informoval čtenáře — pochopitelně s úmyslem informovat úřady — že Josef Škvorecký, disponent *Dresner Bank*, pořád ještě posílá svého syna na hodiny němčiny — němčinu vysázeli kurzívou — ke kantorovi místní židovské — zase kurzíva — synagogy. Otec zrudl jako řípa a prvně v životě jsem jej slyšel sprostě klít. Ale moje cesty do Židovské školy přestaly.

Asi tři týdny nato zazvonil zvonek u dveří. Otevřel jsem a přede mnou stál starý pan Neu v černém svrchníku ve tváři laskavý úsměv. *"Was ist mit dir, Josef? Ich dachte du warst krank?"* Začervenal jsem se, zakoktal: *"Ich — ich darf nicht mehr zu Ihnen kommen."* *"Du darfst nicht?"* podivil se pan Neu. *"Warum den?"* *"Ich —"* ale v té chvíli přišel otec, znovu ve tváři rudý jako řípa, pozval pana Neue do obýváku a zavřel za sebou dveře. Zůstali tam dlouho, velice dlouho. Konečně se pan Neu objevil, zdálo se mi, že shrbený, krásný nos mu vyčníval z obličejce, který najednou zhubl. Podal mi ruku, *"Also, auf Wiedersehen, Josef!"* řekl. *"Auf Wiedersehen, Herr Lehrer —"* stiskl jsem mu ruku, a když jeho černý svrchník zmizel za dveřmi, rozbřečel jsem se, aniž jsem přesně věděl proč. A on zmizel. V té chvíli jsem netušil, že už nikdy nebude žádné *Wiedersehen.*

Když jsem pak poslouchal v radiu Hitlerovy projevy, Hitler mi zněl jako Hinkel, Chaplinův diktátor, a jeho němčina, stejně jako jazyk Hinkelův, byla nesrozumitelná. Starý pan Neu mě nevybavil žádnou znalostí toho druhu němčiny.

Musím se omluvit za tuhle dlouhou odbočku, jež nemá co dělat s další historikou, která je ryze komická: s historikou, jak jsem se naučil anglicky. Ale snad vám dá užitečné pozadí. Kritici se často pozastavují nad amal-gámem tragiky a komiky, jež nacházejí v dílech mých českých kolegů ve

spisovatelském řemesle, i v mých vlastních knihách. Není to nic, co bychom dělali naschvál, abychom dosáhli originálních efektů. Když jsem byl mladý, takový byl život ve Střední Evropě. Nemůžeme si pomoci.

Smutná skutečnost je, že zatím co starý pan Neu se už připravoval na smrt, já, stár čtrnáct, patnáct let, jsem se dychtivě chystal na život a zdálo se mi, že se přede mnou rozkládá do nekonečna. A zatím co jsem pořád ještě vyprávěl obsahy kapitol *Grossmütterchen*, k čemuž pan Neu souhlasně pokyvoval starou a v té době už k zkáze odsouzenou hlavou, potají jsem už také studoval jiný jazyk, ze směšné brožury nazvané *Teach Yourself English*. A ve stejné době říkala moje soukromá učitelka francouzštiny, paní profesorová Hlaváčková, mé matce: "Nerada to říkám, paní disponentová, ale posílám Josefa na hodiny francouzštiny mi připadá jako vyhazování peněz. V životě jsem nepoznala chlapce, jemuž by tak naprosto scházel talent na řeči." "Ale vždyť německy se naučil tak dobře?" namítala máti. Madame Hlaváčková pokrčila rameny. "Můžu říct jen tolik," pravila svou nosovou češtinou, "že na francouzštinu nemá vůbec žádné buňky."

Nesmíte si ovšem myslet, že záhada mé bezvadné němčiny a mé francouzštiny, která po roce soukromých lekcí — pořád ještě prakticky neexistovala, se dá vysvětlit nedostatkem pedagogických schopností té francouzské dámy nebo nějakou hlubokou nechutí, již jsem vůči ní pojal. Ne, byla to příjemná, patrně i hezká žena, jenže čtrnáctiletí kluci nemají oko pro krásu čtyřicetiletých žen — nebo aspoň za mých časů neměli. A když se člověk v tom věku zamiluje, oslepne vůči půvabům jiných ženských — nebo aspoň za mých časů oslepl.

Protože to se mi totiž stalo. Můj otec byl neplaceným ředitelem a faktotem jednoho ze dvou místních biografů, který patřil Sokolské jednotě, a já mu pomáhal v projekční kabině. Byl jsem v biografu doslova každý den a otci, který byl tak trochu sukničkář, nevedilo, že většina filmů byla mládeži nepřístupných. Shlédl jsem hodně amerických kovbojek, protože dovoz amerických filmů přestal teprve po Pearl Harbouru. Ale necítil jsem prázdnou potřebu osvojit si nesrozumitelný jazyk honáků krav, kde neexistovaly jasné samohlásky, ale který byl zato plný nejasné rozmazaných zvuků a zcela postrádal melodické kadence Isy Mirandy a jiných italských hvězd té doby, jejichž jazyku jsme poněkud rozuměli — ne moc — díky diktátorským učebním metodám latinika profesorky Sýkorové na náchodském gymnasiu.

To vše se rázem změnilo po shléd-

nutí amerického filmu, kvůli němuž dodnes pátrám v programech nočních filmů v týdením Televizním průvodci — a zatím jsem nenašel, neboť se zdá, že ten film zmizel ze světa. Dokonce o něm nikdy neslyšel ani Dr. Joe Medjuck, proslulý chodící naučný slovník filmu z Torontské university, jenž je dnes úspěšným hollywoodským producentem filmů jako *Ghost Busters* nebo *Legal Eagles*. Někdy mám pocit, že se mi ten film jenom zdál, ale to nemůže být pravda. Jeho titul vězí — i po sedmačtyřiceti letech — pevně v mé paměti: *Thoroughbreds Don't Cry — Plnokrevníci nebrečí*. V tom filmu jsem spatřil dívku jménem Judy Garland, chytil jsem plamenem a toho večera ze mě v otcově kině zbyl jen popel.

Přes noc se ve mě probudil gigantický antitalent pro francouzštinu a ráno jsem si koupil onu hroznou učebnici *Teach Yourself English*. Z jejího obsahu si pamatuju toliko báseň, jež propagovala alkoholismus. Vysvětlovalo se v ní, že ačkoliv kočka pije pouze vodu, dožívá se jenom patnácti let, a pak následoval seznam délky života jiných vodu pijících živočichů. Báseň končila vítěznou pousou v posledním dvouverší: *But gin-soaked, rum-soaked, whisky-smelling man Survives for three score years and ten!*

(*Ale ginem nasáklý, rumem nasáklý, whisky smrdící člověk dožívá se sedmdesátí let!*)

Mnozí patrně znáte tenhle majstrštyk irské múzy, který měli už dávno zakázat, protože kdykoli mám dobré předsevzetí, dodnes mi zní v duchu. Ale tenkrát mi zhoubný vliv oné učebnice nevedil. Pevně jsem si umínil, že se naučím anglicky, abych mohl Judy napsat dopis. Přesně to jsem takdy dokázal, asi tak týden před Pearl Harbourm, což vysvětluje, proč mi nikdy neodpověděla. V tom dopise jsem dívce slíbil, že hned po válce přijedu do Hollywoodu a — už se nepamatuju, co ještě jsem slíbil, ale jistě to bylo něco něžného. Za mých časů bývali chlápci k dívkám něžní.

Chodil jsem tehdy do kvarty a jednoho dne nám oznámili, že od kvinty si studenti budou moct vybrat mezi francouzštinou a angličtinou. To byla radikální novinka, ve starém českém systému bezmála revoluce. Tradičně se čeští gymnazisté museli naučit dva jazyky plus latinu. Všechny byly povinné, od primy němčina, tercie latina a potom od kvinty francouzština. A najednou jsme si mohli vybrat. Protože to byla novinka, a jelikož po vítězném německém *Blitzkriegu* ve Francii se naše sympatie soustředily na Británii, všichni studenti obou kvart si vybrali angličtinu. To samozřejmě nešlo. Na gymnáziu se musela učit jak angličtina, tak francouzština; co by se jinak stalo

s profesory francouzského jazyka? Ale protože, navzdory momentálním vládcům země, staré gymnázium dosud nepřijalo diktátorské metody za své, vznikl problém. Ředitel, pan Vávra, problém rozřešil způsobem, jenž demonstruje jeho hlubokou znalost škol, učitelů a žáků. Bylo nám sděleno, že počínaje příštím školním rokem, bude v anglické kvintě vyučovat matematice profesor Bivoj, latině profesorka Sýkorová, dějepisu profesor Stařec a němčině profesor Hrušovský, kdežto studenti francouzské kvinty budou svěření péči profesora Paděry v matematice, profesorky Brožové v latině, profesorky Trejtnarové v dějepise a profesorky Althammerové v němčině.

Je třeba vysvětlení? Zajisté je vám jasné, jaká pedagogická zásada se skrývala za ředitelovým rozhodnutím. Profesor Bivoj byl monstrum, které dokázalo v rozpětí jedné padesátiminutové hodiny udělit dvaceti studentům anglické kvinty patnáct nedostatečných. Profesorka Sýkorová vyžadovala, abychom se týden co týden naučili nazpaměť padesát veršů z *Aeneidy*. Profesora Starce při zkoušení zajímala jen přesná data stovek bezvýznamných historických událostí a profesor Hrušovský byla v českých poměrech bílá vrána: skrz naskrz kolaborant, jenž vyžadoval klapnutí podpatky, kdykoli nás vyvolal k tabuli, každou hodinu začínal arijským pozdravem a někdy — u příležitosti vítězství německých zbraní na frontách — i zpěvem *Horst Wessel Liedu*. To tedy čekalo anglofilny, kdežto frankofilové měli vyhlídku na rok pohodlné dřimoty během chaotických matematických výkladů nesmírně učeného, ale pedagogicky vzácně neschopného profesora Paděry; na karetní partie pod lavicí, zatím co profesorka Brožová zanedbávala *Aeneidu* a věnovala se drbům z hory Olympu, čemuž horlivě naslouchaly pouze dívky; frankofilové se rovněž mohli kochat struhjícími popisy slavných bitev z úst profesorky Trejtnarové, jež měla pozoruhodný vyprávěčský talent a frankofonní hoši mohli snít o neobyčejně hezké slečné doktorce Althammerové, jež, ačkoliv to byla Sudeťka, byla politickým protipólem profesora Hrušovského a hodiny začínala a končila lahodnou recitací Reinera Marie Rilkeho a podobných německých básníků, jimž jsem rozuměl: rozhodně nepsali jazykem nominálního *Führera* slečný doktor Althammerové. Znal jsem slečnu doktor Althammerovou z primy, ze sekundy, z terice a z kvarty. Učarovala mi tak, že namísto domácí kompozice na téma *Der Herbst*, složil jsem na ten otřelý námět báseň, z níž si dosud pamatuju první sloku: *Bald kommen Winterstürme mit dem weissen Schnee, und langsam wird zum Kot der alte, liebe Pfad.*

*In meinem Herze kalte Winde wehen...
Es ist der Herbst. Er kommt ins uns're
Stadt.*

Přes pochybnou gramatiku básně dostal jsem od hezké slečny doktor Althammerové výbornou.

Ředitelovo rozhodnutí rovněž odhalilo, že studenti obou kvart jsou většinou zbabělci. Nakonec se musel ředitel vzdát demokratických donucovacích metod a deset vyděšených frankofilů se octlo v anglické kvintě na základě rozkazu. Ze mě se zbabělec nestal. Trval jsem na svém rozhodnutí přihlásit se do agnlické kvinty přes hrůzostrašného profesora Bivoje a hnusného profesora Hrušovského. Není ovšem divu. Láska mě sílila.

Nečinila mě ale moudrým. Prošel jsem metamorfózou ze vzorného studenta k tvorci, jenž rok co rok taktak prolézal reparáty do sexty, do septimy a konečně do oktávy, a pak skoro propadl u maturity.

Když jsem zjistil, že studium knihy *Teach Yourself English* příliš nezískám, a poté co mě profesor angličtiny v kvintě zklamal (byl to student, jenž byl teprve v prvním semestru, když Němci zavřeli univerzitu, ale jemuž spiklenci na ministerstvu školství umožnili učit, aby nemusel do rajchu), vyprosil jsem si na máti svolení, abych mohl chodit na soukromé hodiny k slečně Pokorné. Nikdo se samozřejmě nevyrovnal starému panu Neuovi, ale slečka Pokorná byla příjemná, i když nenápadná mladá žena, jejíž rodiče se v roce 1938 zachovali příliš vlastenecky. Místo aby zůstali v Anglii, kde otec slečny Pokorné působil jako obchodní zástupce několika českých firem, odjeli po Mnichově do Československa a po 15. březnu 1939 se už zpátky do Anglie nedostali. Pana Pokorného ministerský předseda Chamberlain tak rozhořčil, že proklel Albión a vrátil se ke zrazenému národu. Od svých sedmi do svých sedmnácti let chodila slečna Pokorná do školy v Anglii, mluvila legrační češtinou, ale výbornou angličtinou, a její učební metody nebyly vůbec špatné: dávala mi ke čtení divadelní hry, takže sotva jsem ovládl základy angličtiny, dostal jsem se pod vliv Oscara Wilda, G.B. Shawa, Johna Millingtona Synge a Eugena O'Neill. Velice brzo jsme spolu mluvili pouze anglicky, čemuž ona tak jako tak dávala přednost, a já byl angličtiny tak plný, že jednou ráno — tou dobou už jsem nebyl studentem gymnázia — cestou do práce v náhodské messerschmittce Zimmermanna und Schillinga, pozdravil jsem obrkontrolóra pana Uippelta slovy "Good morning!" místo "Guten Morgen!" K čemu to vedlo, popsal jsem v románu *Příběh inženýra lidských duší*. Ta příhoda je prakticky přepis skutečnosti, až na to, že nakonec pana Uippelta nezabili — naposled jsem ho zahlédl jednoho mlhavého jitra, jak

sedí na bicyklu, šlape do pedálů jak šilený a ujíždí na západ.

Jinou, téměř denní lekcí z angličtiny byly zprávy BBC pro posluchače na evropském kontinentě. Hlasatelé mluvili pomalu a s velice jasnou výslovností, takže zněli trochu jako roboti, ale na druhé straně posluchačům nic neuniklo: "Tonight — the — British Liberator — bombers — were — over — Berlin — again." To byla pro nás dobrá zpráva. Když skončily kontinentální zprávy BBC, vyladil jsem si Švýcarsko, kde jakýsi švýcarský gentleman s absolutně gentlemanským hlasem nezaújatě vypočítával letecké ztráty uplynulé noci. Jenže za jeho nezaújatosti jsem cítil gentlemanké protinacistické zaujetí; snad proto, že němčina toho gentlemana se podobala němčině pana Neue mnohem více než jazyk německých hlasatelů, začínajících zprávy nepřijemným: "Aus dem Führerhauptquartier wird gemeldet — " nebo možná taky proto, že z nějakého gentlemanského důvodu užíval gentleman ze švýcarského rozhlasu pro letadla štítivého výrazu *Apparate*. To slovo mělo zvláštní, téměř poetické konotace, zejména když švýcarský gentleman bezvýrazně pravil: "Fünfundvierzig deutsche Apparate wurden abgeschossen." To byla pro nás rovněž dobrá zpráva.

Pokud však jde o hlasatele BBC, byla tu, přes jejich jasnou výslovnost, některá tajemství. Jednou večer ohlásili například roboti intonací, že v průběhu náletu na Kolín nad Rýnem použili Němci poprvé *jet-fighters*. Můj prastarý kapesní slovníček definoval slovo *jet* jako *proud tekutiny* nebo jako zařízení rozstřikující vodu na zahradě aristokratického sídla, v němž bydlel náhodský "velkopřemyslník", rytíř Bartoň z Dobenína. Na chvíli mi napadlo, že Němci jsou už patrně v koncích, a tak používají jakousi střídačku, aby smetli létající pevnosti z nebe. Jenže pak jsem si vzpomněl na hračku starých Řeků, kterou nám předváděla strašlivá, padesát veršů za týden nazpaměť vyžadující profesorka Sýkorová a již říkala Heronovo parní koleso: Plechový bubínek, z něhož po stranách čouhaly dvě zahnuté trysky, jako dvě nohy hakenkrajcu, který se naplnil vodu, přiklopil, zahřál nad kahanem a začal se točit. Došlo mi, že nové messerschmitty jsou poháněny stejným způsobem jako ten starobylý aparát.

Od laskavých robotů z BBC jsem se hodně naučil. A rozhodnutí zvládnout jazyk honáků krav a Shakespeara posílila záhy jiná citová zkušenost, jejíž hloubka se vyrovnala hloubce okouzlení hezkou Judy. Od pana Maršika, jenž prodával kdedo od vývrtek až po motocykly, jsem si koupil gramofonovou desku, a když jsem jí položil na svůj gramofon na kliku, zjevila se mi krása, jiná, ale stejně úchvat-

ná jako krása černých očí Frances Gummové, což bylo skutečné jméno hollywoodské hvězdičky. Zaslechl jsem saxofony Chicka Webba a náhle jsem porozuměl, co znamená Keplerova "hudba nebeských sfér". Nad saxofony jsem také uslyšel lahodný hlas, zpívající jazykem honáků krav.

Poslouchal jsem zcela soustředěně. Dokázal jsem porozumět prvnímu verši: "I've got a guy." Druhý verš byl těžší a zdálo se, že je v něm gramatická chyba: "He don't dress me in sable." Vyhledal jsem slovo *sable* ve slovníku, vydaném v roce 1912, a tam se pravilo, že slovo znamená "smuteční šat". To byla tak trochu záhada. A jiné tajemství na mě čekalo ve třetím verši: "He looks nothing like Gable." Nenapadlo mi spojit slovo, které znělo *gable*, s filmovým hercem jménem Gable — konec konců zajímaly mě pouze ženské hvězdy — a podle mého slovníku slovo znamenalo "domovní štít". Nato přišel snadný verš: "But he's mine," a nakonec verš zcela nesrozumitelný. Zbožňoval jsem zvuk saxofonů, zbožňoval jsem hlas — nevěděl jsem, že to byla Ella Fitzgeraldová, protože za těch časů byli zpěváci nedůležití, desku prodávala kapela, jejíž jméno se vždycky uvádělo na nálepce — ale text písně ve mně probouzel smíšené pocity. Dívka si zřejmě pořídila mládence, který však odmítá oblékat ji do smutečního šatu (znamená to snad, že není nekrofil?) a který nevypadá jako fasáda — a kdo, proboha, vypadá? Z posledního nesrozumitelného verše jsem vyrozuměl jenom tolik, že dívce mládenčovy surrealistické vlastnosti nevadí. A píseň pokračovala. První verš byl opět jasný: "I've got a guy," a nato: "when he starts in to — " co? *Beat me? Bit me? Pet me?* Erotický význam slova *petting** byl autorům slovníku z roku 1912 přirozeně neznám. Další záhada.

Znal jsem aranžmá té skladby z paměti. Orchestr Miloslava Zachovala je dokonce hrál. Ale záhadu textu nerozřešil ani žádný z jeho muzikantů. Potýkal jsem se s ní po celou válku a nakonec jsem desku přehrál vojínu jménem Herbert Percy Siddell, o němž jste možná slyšeli, pokud jste četli román *Zbabělci*. Byl to britský válečný zajatek, který u nás koncem války pár dní bydlel. Ale ani ten mi moc nepomohl. Rozuměl textu jen o málo líp než já — vyřešil například záhadu mládence vypada-jícího jako fasáda — jenže jeho britské uši rovněž nepronikly významem Elliných nesrozumitelných černých veršů.

Takových písniček byla spousta a nad nejděním titulem jsem kroutil hlavou. "Pompézně si vykračovat s kusem zvířecí mrtvolky upečené vcelku?" (*Struttin With Some Barbecue* "Tomu říkám koulet Jackem?" (*That's What I Call Ballin The Jack*)

Emigrace

nebo snad *balling* znamená "házet míčem"? Tedy "Házet po Jackovi míčem"? Ale proč je tam určitý člen? A tak dále. Byla proto skutečná radost, když jsem někdy, nepřilíš často, rozuměl téměř všemu. Taková radost mě nad deskou Jimmieho Lunceforda zasvětila do umění překladu. Stůj zde tedy první opus z mé překladatelské dílny:

*Hvězdy nad hlavou
ví že, mám jen jedinou,
svou Sue, jen Sue.
I měsíc to ví,
že jsi to jenom ty,
ó Sue, má Sue!*

*Není jiná snad,
kterou bych měl rád,
bez tebe Sue, bych nechtěl vůbec žít...*

*Jako drahokam
v srdci tě skrývám,
ó Sue, má Sue!*

Zpíval to jednou v hospodě Port Artur Jarýk Celba, kytarista a později pianista legendárního Orchestru Miloslava Zapletal, dnes sám úspěšný skladatel písní a filmové hudby. Je to ale už strašně dávno. A všechno to odnes čas.

**Slovník amerikanismů* Jaroslava Peprníka, vydaný Státním pedagogickým nakladatelstvím v Praze roku 1982, překládá sloveso *to pet* jako "miliskovat se, muckat se" a uvádí, že je to synonymum pro *to neck*. U hesla *to neck* uvádí "laškovat, miliskovat se, obírat děvčata." Pokud já vím, úplné synonymum to není a nevím, zda nepřesnost zde nezavinil fakt, že slovník vydalo Pedagogické nakladatelství, protože muž jménem Peprník sotva může takový rozdíl zanedbat. *To neck* znamená miliskovat se od pasu nahoru. *To pet* od pasu dolů. Černošské texty však odjakživa byly šťastnější než písničky z Tin Pan Alley.

Autorův překlad přednášky pronesené na konferenci "Creating Word" na Albertské univerzitě v Edmontonu 30. října 1987

Ota Ulč

Průzkum nových uprchlíků — IV

Vztah k tamějšímu režimu: Co si národ doopravdy myslí, jakou správu státu by si vlastně přál?

"Různé průzkumy z posledního období umožňují odhad, že s návratem kapitalistického zřízení je u nás ochotno souhlasit zhruba pět procent občanů s volebním právem, což je asi 400.000 lidí" tvrdí *Rudé právo* (2. července 1978 — "Zpráva o současné politické situaci ČSSR a podmínkách činnosti KSČ"). Sdělení nikterak víc specifikováno, ale i tak černý stín podezření vržen na svobodný výkon voleb: proč tedy nedopadají na 95%, ale na oněch standartních 99,9%?

East European Area Audience and Opinion Research, oddělení štvavé vysilačky Svobodná Evropa, zveřejnilo studii o politické orientaci československé veřejnosti ("The Political Self-Assessment of Czechoslovak Respondents in Terms of a Left — Right Continuum", červenec 1986, str. 17). Studie je založena na průzkumu uskutečněném mezi červnem 1984 a březnem 1985 (tedy v době i našeho počínání), podílelo se 1.454 československých občanů, legálně na Západě, zpátky se vracějících na Východ. Projekt uskutečňovaly nezávislé západoevropské organizace výzkumu veřejného mínění.

Tázání požádání zařadit se na politické škále od 1 do 10: 1-3 levice (komunisté, sociální demokraté); 4-7 střed (křesťanské, středostavovské, mírně pokrokové), 8-10 (konzervativní).

Zaznamenán posun k pravici (v procentech):

	1977/8	1984/5
levice	12	9
střed	72	70
pravice	16	21
□ ostatní soc. země		
levice	7	
střed	68	
pravice	25	

Ženy se pro levici vyjádřily stejným procentem jako muži (tedy 9%), tíhly ale podstatněji k politickému

středu (76% versus 64%) a méně k pravici (15% v 27%).

Věkový faktor poněkud potvrzuje výrok někdejšího francouzského premiéra Clemenceaua, že kdo ve svých dvaceti letech nebyl socialista, tak nikdy nebyl mladý, kdežto kdo ve svých čtyřiceti letech socialistou zůstal, tak nikdy nedospěl. Mladí respondenti (věková skupina 18 — 25): 11% se vyslovilo pro levici, 16% pro pravici, kdežto respondenti, ve věkové skupině 26 — 35 se z 23% rozhodli pro pravici.

Vzdělání: téměř žádný vliv na politickou preferenci, s jednou ale výjimkou: osoby s univerzitou se méně ztotožnili s pravici než osoby se středním vzděláním (15% v. 23%).

Povolání, třídní původ: dělníci, páteř režimu, nejpokrokovější, dějinami pověřená třída osvobodit veškeré lidstvo z jařma vykořisťování, se projevil jako nejméně levicoví — totiž mizerných 7%.

Národnostní faktor se postaral o druhé překvapení:

Levice. Češi — 7%; Slovinci — 12%

Pravice. Češi — 24%; Slovinci — 15%

Analytici necht' si s výsledkem pohrají s odkazem na historickou zkušenost v posledním půlstoletí — Tisův populární pravcovský stát; výsledky prvních a posledních skutečných voleb v dubnu 1946, když Češi dobrovolně volili komunisty, kdežto Slovinci nikoliv; pomýlený rok 1968 s lidskou tváří, Pražské, nikoliv Bratislavské jaro; invazní zásah, trestání heretiků zdaleka víc českých než slovenských (dotvrzené např. množstvím vyloučených ze strany a sebevyloučených ze státu, t.j. těch, co šli do exilu).

Náš průzkum: Část třetí

Vztah k tamějšímu režimu

Otázka č. 53: "Jste na Západě, proto zřejmě nejste komunistka — komunistka. Nevzneseme jalovou otázku, zda milujete Husákův režim, Sovětský svaz, normalizaci a reálný socialismus. Zeptáme se takto: Jaká vládní forma by vám nejvíc vyhovovala a vy si ji zvolili, kdybyste měli příležitost volby:

1. režim jako za 1. republiky 5,8%
2. sociální demokracie švédského či rakouského typu 25,8%
3. stát respektující sociální principy, ale založený na křesťanské orientaci 10,8%
4. demokracie amerického typu 27,5%
5. jiná vládní forma 9,2%
6. nevím, dosud se nemohu rozhodnout 19,2%

LETNÍ ŠKOLA STORSAND 1988 se bude konat v týdnu 30, 31, 32 přibližně 25. 7. — 12. 8.

Rodiče, kteří mají zájem o místo v letní škole pro své děti (ve stáří 9 — 13 let), se mohou obrátit na člena výboru, Hanu Konůpkovou, která na požádání zašle přihlášku.

Adresa: Hana Konůpek, G. Vigelandsv. 44, 0274 Oslo 2

Zároveň potřebujeme pomoc dospělých — v kuchyni, při vyučování češtině a různých dalších aktivitách. "Dobrovolní pomocníci" se mohou přihlásit a získat informaci na stejné adrese.

7. neodpověděli 1,7%

Vysoké procento preference pro sociálně demokratické uspořádání v zemích, v nichž se ale tito preferující nemínili usadit (z respondentů v Rakousku jen 10%, a do Skandinávie, končiny po srpnu 1968 téměř zaslíbené, se teď téměř nikomu nechce).

Nejprekvapivější a nejméně veselé je verdikt, který obdržela první republika: ubožáckých pět procent, jen jeden z dvaceti těchto Čechoslováků by zvolil to nejslušnější, nejcivilizovanější uspořádání, co se kdy v oně vlasti povedlo, jedinou z demokracií, dítek versailleské smlouvy, co se udrželo při životě v onom sousedství přibývajících diktatur. "Režim zapomnění," jak charakterizuje Kundera; normalizátorům velmi záleží na vymazání paměti, zde tedy jeden z následků krádeže dějin. Most mezi pouňorovou exilovou generací a těmi dnešními se prodlužuje, ztrácí se v mlhách úplně jinačího historického povědomí.

Ženy projevíly větší nerozhodnost než muži, též víc hlasovaly pro "jiné" (15,4% v. 6,2% u mužů — mezi nimi jeden usazený v Americe, který se vyslovil pro virvál italského typu). Ani jedna našinkyně nedala přednost Masarykově první republice.

Týž výsledek zaznamenan u Slováků obého pohlaví.

Slováci se od Čechů ještě lišili menším zájmem o sociální demokracii (12,5% v. 26,5%), větším zájmem o křesťanské režimy (18,6% v. 9,8%) a též větší nerozhodností (18,6% v. 7,8%).

Věkový faktor: O první republiku, jak již lamentováno, projevíli nezajímaví respondenti **všech** věkových kategorií. Ti nejmladší byli též nejvíce nerozhodní — téměř každý třetí (29,3%), a s podstatně menším zájmem o sociálně demokratické uspořádání. (Clemenceau tedy popřen: ale což mohl zkušený státník předvídat, že by kdy někde došlo k tak znechucujícímu vynálezu husákovského guberniálního, údajně socialistického vládnutí?)

Kategorie vzdělání: Osoby s nedokončenou vysokou školou, tedy vesměs studenti, rovněž projevíli vysoké procento nerozhodnosti (35,3%), nízké procento zájmu o sociální demokracii (5,9%) a nulu zájmu o první republiku.

Na výsměch marx-leninským dogmatům, třídní původ dotázaných naprosto nedeterminoval jejich politickou orientaci. Osoby dělnického původu se stejným podílem rozhodly pro sociální demokracii a pro kapitalismus amerického typu.

Jak se dalo očekávat, respondenti s příslušníky KSČ v rodině sympatizovali méně se socialismem než osoby z rodin bezpartijních (15,8% v. 32%) a více s kapitalismem (36,9% v. 22,7%).

Měřeno dle posledního československého bydliště: Vídeňský a stockholmský socialismus se nejvíc líbil Pražákům (34,2%), americký kapitalismus nejvíc Brňákům, Plzeňákům, Ostravákům (35%).

Tohle tedy byly politické preference těch, co zvolili exil. Jak typické či netypické v porovnání s těmi, co zůstali doma?

Zeptal jsem se takto (Otázka č. 54): *Váš osobní politický, filosofický postoj — jak velice se liší od názoru vašich příbuzných, přátel, spolupracovníků spolužáků?*

Většina se mnou souhlasila 60%
Asi polovina souhlasila 27,5%
Většina nesouhlasila 8,3%
Nevím, nevyznám se v tom 0,8%
Neodpověděli 0,8%

Komunistická strana Československa, vládnoucí síla, avantgarda proletariátu, ti nejlepší z nejlepších, měla v r. 1987 celkem 1,705.490 členů a kandidátů — tedy každý sedmý občan starší 18 let mezi nejlepšími. Stranu údajně tvoří dělníci z 44,4%, rolníci 6% a úředníci, inteligence z 32%, což však 100% celkem nečiní. Každý třetí státník patří k mladší generaci do 35 let, a z více než jedné poloviny jsou "soudruzi a soudružky přijaté po krizovém období" (údaje posbírané z *Rudého práva, Pravdy a Života strany*).

Většina členů se tedy podepsala v době, kdy už se z idealismu přidávali toliko choromyslní. Píše rudý katecheta Jiří Bagár (*Tvorba*, 22. června 1983, s. 5):

"Ve věkově starších členech strany má strana pevnou oporu v jejich oddanostech straně a dělnické třídě. Oni se otevřeně ke své straně hlásí a není jim lhostejný osud její politiky. . . Je to špatné, když někteří členové strany se ke straně hlásí na schůzích a za pár minut třeba na zastávce autobusu nebo doma se chovají zcela jinak. Mlčí, když se pomlouvá strana a socialismus, když se neobjektivně obdivuje Západ. Nám přece jde o to, aby lidé věřili straně, její politice a ne Svobodné Evropě!"

V průzkumu jsem otázku formuloval takto: *Každý z nás ovšem znal značné množství členů KSČ. Ale kolik z nich je skutečných věřících komunistů? Z těch, co jste znal, pokuste se o kádrový odhad v procentech: skuteční věřící, idealisté; kariéristé, oportunisté; kývalové, zpravidla primitivové, kteří souhlasí s každou vládní garniturou u vesla.*

Mnozí respondenti ke svým procentům připisovali nikoliv nezajímavé komentáře: "Těžká odpověď: Každý diktátorský či nedemokratický režim je založen na principu kývalů, pletichářů a posluhovačů, ale i také na lidech vzdělaných, kteří propůjčují svoji inteligenci danému systému, vědci, umělci, soudci. . . (samá univerzita)." (R-100, technik).

"Znal jsem jich spoustu, i vysoce postavené (většina bez charakteru nebo poserové — "musí to tak být")" (R-73, parašutista).

"Znal jsem i několik idealistů — fanatiků, ale to byla stará garda. Budťo vymřeli a nebo jsou teď už bezvý-

kaz, že Praha by byla centrem disentu — toho malého, drobného.

Otázka č. 61: *Jestliže jste se považoval za disidenta, jak jste to projevoval, jak se to dalo poznat?*

Za disidenty se považující exulanti vyplnili rubriku různě:

R-71, studentka: "Vlastně různé řeči, které si člověk ani neuvědomil, prostě to tak cítil."

R-27, kuchař: "Veřejně jsem nesouhlasil s Husákovým režimem, opisovali jsme letáky, množili a roznášeli."

R-21, topič: "Protestní hladovka, výroba a rozdávání letáků s kritikou režimu."

R-116, studentka: "Držela jsem si své zásady (pionýr, SSM apod.) a nepodřizovala jsem se stádovému názoru."

R-8, jeřábnička: "Propagace zakázané literatury a muziky a veřejný nesouhlas s režimem."

R-94, zubní lékařka: "Neuměla jsem si dávat pozor co a kde říkám (v ordinaci)."

R-28, technik: "Řekl jsem pravdu Sovětské delegaci."

R-29, student: "Zhanobení rudého mládežnického praporu."

R-30, opravář: "V opilosti jsem nadával na komunisty (silně)."

R-101, zámečník: "V hospodě nadávání na poměry, kritika režimu."

R-4, učitelka: "Odmítla jsem činnost v jakékoli politické akci, vystoupila i z ROH."

R-86, technik: "Striktně jsem se vyhýbal politickým akcím, podporujícím režim."

R-6, psycholog: "Mikroskopickou prací pro lidi, lepením dřev v sociální politice státu."

R-88, student: "Zamýšlel jsem všelicos ale raději nic nezkusil (jako ostatně většina. . .)."

R-100, technik: "Nebyl jsem disident a myslím si, že kdyby se každý choval jako člověk a ne jako třtina, bylo by to tam jiné."

Bylo pak na mě, bývalém soudci, abych sdělení vážil. Úkol nikoliv nejsnadnější: Jak například hodnotit odpověď na otázku o disidentském chování, jak že se to dalo poznat, když čerstvý exulant odpoví slovem "APATICKY". Univerzitní profesor (R-55) své disidentství přednesl takto: "Nenáviděl jsem režim. A jak se dodnes režim chová ke mně a já k němu. Oni se mne bojí!"

Dovážil a dopočítal jsem se k tomuto obrazu o postřehnutelném podstatnějším nesouhlasu s režimem: 10% — ano; 90% — nikoliv, nic.

"Pomlouváči si své auditorium najde a hecuje proti komunistům a socialismu bez obav, že mu to někdo zatrhne," postěžoval si Jiří

Bagár (v Tvorbě, 22. června 1983, str. 5).

Otázka č. 67: *"Jedete do práce vlakem, autobusem, tramvají, Lidé se tlačí, klímají, čtou, baví se a třeba i kritizují. Jak často uslyšíte narážku, vtip, poznámku, již by věrný stoupenec Husákova režimu mohl klasifikovat jako protistranickou, protistátní?"*

Často, téměř denně 45,8%
Někdy, tak jednou, dvakrát do týdne 30,8%
Skoro nikdy 20,8%
Naprostě nikdy 1,7%

S totální vokální poslušností národa měli tedy zkušenost jen dva svědci — slovenský ekonom a český vědecký pracovník, člen KSČ.

Otázka č. 68: *"Uved'te jména potentátů, kteří v okruhu lidí, jimž jste důvěřoval, byly nejnenáviděnější."*

(Neformuloval jsem správně: měl jsem se tázat na osoby Nejneoblíbenější, jak mi připomněl jeden z účastníků. Otázka č. 69 se pak totiž týká osob nejoblíbenějších.)

Výsledek jsem si pokusil třdit na osoby domácí a na cizince, jednotlivce a skupiny, živé — mrtvé, podstatné — frivolní, marginální, u zvolených našinců pak poznamenat, zda setrvávají doma či v exilu.

Ledacos překvapilo: Jen dvě osoby pamatovaly na Stalina, do dějin odvá-
tého, ale s dědictvím tolik zachovaným tu kolem dokola. Prameno pamatováno na muže Pražského jara, doma či v exilu. Nikdo nenapsal jméno nevynikajícího prezidenta Eduarda Beneše, dva si vzpomněli na prezidenta Ludvíka Svobodu — pro jednoho hrdina, pro druhého pravý opak.

	Bídáci	Hrdinové
Domáci	83,3%	15,8%
Cizinci	4,2%	55,8%
Neodpověděli ..	12,5%	28,3%

Značné procento dotázaných se o idolech tedy nevyjádřilo.

V silné konkurenci osob nejhanebnějších zcela suverenně zvítězil Vasil Bilak s naprostou většinou hlasů — 75. Následující pořadí: Husák — 50; Štrougal — 28; Indra — 18; Kapek — 6. Pouhým jedním hlasem oceněn nynější první tajemník Jakeš, někdejší pěvec Přemysl Kočí a jediná žena Kabrhelová. R-77, nábožný Slovák, si vzpomněl na Hruzů, tajemníka pro věci církevní.

Skupinového zatracení se dostalo vládnoucí straně, slovy "Komunisté", "celý komunistský aparát", "kompletní ÚV KSČ", "kdokoliv z vrchních 20ti tisíc", "všichni Husákovci", "skoro všeci". Též "lidí z okruhu bydlitě" na "místní donašeči a vyšetřovatelé na okresní úrovni." Na zcela místní úrovni se v roli bídačka ocitl "s. Maršík, kádrový referent n.p.

PAVEL TAUSSIG

Motor Č. Budějovice" (R-85, nástrojář).

Jmenovaní cizinci jsou pouze sověšti, na prvním místě Brežněv, autor invaze (20 hlasů). Nikdo se nezmínil o západních blbcích, užitečných idiotech, pro něž bychom my tady delší dobu již v exilu hlasovali všemi deseti.

Volba idolů našinců: TGM — 10 hlasů; Dubček — 8 (zejména Slováci); Havel — 4; Seifert, Škvorecký, Werich — 2. Po jednom hlasu se dostalo na řadu lidí — Martina Navrátilová a kardinál Tomášek, Vaculík a Kohout, Landovský a Šik, Jezdinský a Kaplan, dokonce i Zápotocký (R-28 mechanik, fanoušek rocku) a jakýsi Dr. Krüger (R-31, technik ČSTV).

Po hlasu se též dostalo spisovatelům, Chartistům, "všem co brání lidská práva" a též "vůbec církve, ale tak trochu jinak" (R-65, řidič kamionu). Nikdo nehlasoval pro zahraniční skupiny. Mezi zahraničními jednotlivci většinou 43 hlasů zvítězil Ronald Reagan, čili ten, co "chce znovu spoutat planetu a učinit z ní otroka pár desítek multimilionářů" (diagnosta Rudého práva, 15. srpna 1981, str. 1).

"Reagan a Thatcherová — ti jediní platí na bolševiky," ocenil R-73, řidič — parašutista.

Další pořadí popularity: polský papež — 25; Walesa — 17; Thatcherová — 11; Kennedy — 8 (7 pro bývalého prezidenta, 1 pro jeho bratra Edwarda, nynějšího nemožného senátora). Po jednom hlasu se též dostalo na řadu politiků, od Trumana po Palmeho.

Mezi československými ženami nezapomenout ani jedna, mezi cizinkami tři: kromě britské ministerské předsedkyně též Matka Tereza a "Queen Elizabeth s rodinou — lidi měli rádi drby kolem nich" (R-84, di-spečerka).

V mém pak hodnocení nejbizárně-

ších odpovědí volil bych asi tyto: mezi bídáky "držitelé červeného řidičáku" (R-115, typograf), a mezi hrdiny Hare Křišna, Kafka a Freud (R-8, jeřáb- nice), Lou Reed (R-27, servírka) a dvakrát Hitler (R-27, cukrář disident, a R-66, kuchař, Jehovův svědek).

Opakuji, že tohle zkoumání jsem podnikal v období 1984-1985, když Gorbačov teprve přejímal otěže vládnutí. Ted' ve květu glasnosti a perestrojky by pro něho třeba hlasovali i někteří z nejčerstvějších exulantů, i když ne s takovou vervou, jako mnozí nadšenci v západní Evropě a v Americe, momentálně tam propadající vášním, slastem gorbománie, ba i gorbasmu.

Náboženství, ústavně zaručené opium lidstva: Stárnoucím, chřadnoucím kněžím jsou zabavovány řídičské průkazy, *Katolické noviny* vychází v rozsahu tří listů, režim umlčuje i zvony. Nic nemá ani kostel svatého Mikuláše, dle *Rudého Práva* (z 2. července 1983, str. 2) je v Praze všeho vsudy v provozu 52 zvonů, tedy dva na jednu věž.

Stát pořádá časté sondy do přežívajících bludů společnosti. Neaktivnější si počíná Ústav vědeckého ateizmu při ČSAV v Brně. V průzkumu v r. 1980 zjistil 36% věřících v zemi, a zdůraznil, že procento ateistů zdárně přibývá:

	1946	1969	1980
České země	80	55	30
Slovensko	95	75	51

lav

V bludu setrvávají nejen Slováci, ale i víc ženy než muži, rolníci než dělníci, penzisté než mládež. (*Ateizmus*, č.1, 1983, str. 7-13).

Naše otázka č. 71: Na Západě se dočítáme o obnoveném zájmu o náboženství, o křesťanství, zaplňující vakuum, zanechané mrtvou doktrínou marxismu-leninismu. Na základě vaší zkušenosti, řekl byste, že v kruhu vašich přátel byl zájem.

Značný, dost pravidelně se o tom mluvilo 14,2%
 Občasny 45,8%
 Jen velmi zřídka někdo něco řekl 17,5%
 Prakticky žádný zájem 20,8%
 Neodpověděli 1,7%

Žádný z použitých výběrových znaků (pohlaví, věk, vzdělání, povolání, třídní původ, partajnictví, bydliště) nevyprodukoval podstatnější odlišnosti — s výjimkou jedné kategorie, totiž národnosti. Občasny zájem o náboženství projevilo 42,2% Čechů a 75% Slováků, zatímco naprosto se nezajímalo 20% Čechů a nula procent Slováků.

"Viac ako 80 perc. žiakov posledných ročníkov stredných škôl k základným filosofickým otázkám zaujíma jednoznačne materialistické po-

stojie, že se aj v iných smeroch zbavili vplynu náboženstva," tvrdí Prof. Ing. Rudolf Pravdík, výzkumný pedagog (*Nové slovo*, 25. srpna 1983, str. 14).

"Náboženství mi připomíná komunismus, proto s ním nesouhlasím a s pobožnými lidmi se příliš nestýkám," napsala studentka (R-116). "Myslím, že náboženství ve 20. století je stejné oblbování lidí jako komunistická doktrína, a lidi by si měli vymyslet něco nového — kulturu. . ." napsal technik (R-100). "Prakticky žádný zájem," zdůraznil učitel (R-60).

Názory jakoby potvrzující citát profesora ateizmu, ale ne zcela. "Filosofovali jsme", připsal student (R-88), poté co zaškrtil rubriku "značný zájem". Nemálo mladých hledá cestu ven z vakua a nachází ji v náboženských hodnotách. Dnešní teenageri jsou negací těch otravných, chodí do kostela, ne aby provokovali režim, ale poněvadž jsou věřící, a o to víc je z nich strana a vláda neveselá, napsal sedmnáctiletý z Liberce do švýcarského *Reportéru* (č. 4, 1984, str. 5).

Otázka č. 70: Vztah k dědictví pomýleného roku 1968 — přístup k časopisům a knihám tehdejší doby:

Tento přístup jsem měl, dost jsem si v tom četl a poučil 45,8%
 Měl jsem přístup, občas si četl, trochu se poučil 36,7%
 Měl jsem přístup, ale nečetl jsem, už mi to nic neřikalo 1,7%
 Neměl jsem přístup 15,0%
 Neodpověděli 0,8%

Poznotek nejdůležitější: Koniášům se nepodařilo spálit, vymazat "to, co jsme pokládali za dávno překonané historii a odsouzené k věčnému zapomenutí" (*Rudé právo*, 14. srpna 1982, str. 5).

Není tu rozdíl mezi Čechy a Slováků, či co do třídního původu, povolání, bydliště — toto dědictví se přechovává téměř stejnou měrou na půdách domů kdekoli mimo hlavní město.

Víc žen než mužů nemělo k dědictví přístup (28,2% v. 8,6%), stejně jako i víc osob z rodin bezpartijních v porovnání s rodinami stranickými (20% v. 5,3%), *Rudé právo* aby se hodně zlobilo.

Nepřekvapuje vliv věku na kvalitu odpovědí: naprostá většina (83,3%) narozených za 1. republiky přístup měla a dost si četla, kdežto ve všech ostatních věkových kategoriích poměr těchto odpovědí klesl pod polovinu. ti nejmladší byli též nejvíce odříznuti od pomýlených zdrojů r. 1968 (17,7%). "Neměla jsem přístup," zaškrtila studentka (R-20) a připsala: "nebo jsem byla malá." Ovšem stále malou nezůstala, jako nezůstal inženýr konstruktér (R-46), poznamenavši, že přístup neměl, poněvadž v r. 1968 mu bylo pouze třináct.

Bizární výsledek o úrovni informovanosti těch nejvíce vzdělaných, s univerzitou: totiž jejich vysloveně **nejnižší** procento zájmu (42,1%) a **nejvyšší** údajná nemožnost přístupu (15,8%). Ti méně studovaní, akademickými tituly méně okrášlení, se více zajímali — a pak i v exilu se více zajímají, jak konečně potvrzuje zkušenost exilových nakladatelství.

Otázka č. 72: Četl či aspoň jste viděl samizdat — knihu či časopis?

Často 10,8%
 Občas 20,0%
 Velmi zřídka 21,7%
 Nikdy 25,8%
 Vůbec jsem nevěděl, že něco takového existuje 18,3%
 Neodpověděli 3,3%

Zákon nezná pojem "ilegální tiskovina" — tedy nemělo by být trestně vlastnit cokoli, jakož i obdrženou tiskovinu si ponechat, nehlásit a neodevdat na policii. Trestně je ale o obsahu se zmiňovat, text půjčovat, rozšiřovat. Normalizátoři činnost hodnotí jako pobuřování, respektive podvracení republiky. Na př. v lednu 1986 byla v Teplicích uvalena vazba na Eduarda Vacka, otce dvou dětí, "pro přechovávání, rozšiřování a výrobu ideově závadné literatury."

Ideově závadnou literaturu aspoň občas viděla třetina respondentů (Slováků ale jen 12,5%, pouhá osmina). Téměř polovina, včetně těch co měli k dispozici tištěnou produkci r. 1968, nikdy nic samizdatového neshlédli: notný tedy důkaz diskontinuity, síly policejního státu, slabosti demokratické opozice, v porovnání se stavem věcí např. v Polsku.

Větší procento neznalosti v nestranických než partajnických rodinách (21,3% v. 10,5%).

Trapné výsledky mezi nejvzdělanějšími zopakovány: páni doktoři a inženýři věděli nejméně. Samizdat jich často vidělo jen 7,9%, zřídka 34,2%, nikdy 31,6%. Vedoucí knihkupectví (R-89), na útek se připravovala 5 let a vůbec nevěděla, že existuje samizdat. Přes Kypr uprchnuvší právník (R-58) nejen že nikdy neviděl samizdat — on neměl tušení, co slovo vůbec znamená.

Spíš bychom nad těmito výsledky měli jásat než hořekovat. Dovedl by si někdo představit takové výsledky třeba v Anglii — že by osoby s obecnou školou přetrumfily oxfordské graduanty? Ne-li národ, tedy naše početná, do exilu odcházející obec, dovede v tomto ohledu překlenout třídy jak společenské, tak školní.

Bydliště důležitým ukazatelem, Praha prokázala svůj primát jako hlavní město samizdatu: téměř polovina (47,8%) viděla aspoň občas, zatím co v ostatních městech necelá čtvrtina (22,5%) a na venkově vůbec nikdo (0%).

Otázka č. 73: Četl či aspoň viděl jste českou knihu vydanou v exilu či exilový časopis?

Často 15,0%
 Občas 23,3%
 Velmi zřídka 30,8%
 Nikdy 28,3%
 Vůbec jsem nevěděl, že na Západě něco takového vychází 0,8%
 Neodpověděli 1,7%

Jako v odpovědi na předchozí otázku, Praha vede s tímž výsledky a ti nejvzdělanější jsou ti nejméně informovaní: rekordních 44,7% jich z exilu nic nevidělo. Mezi věkovými kategoriemi nejmenší kontakt měli ti nejmladší (nikdy nevidělo (23,5%).

Podstatně se liší odpověď na otázku, zda dotyční měli **vědomost o existenci** těchto zdrojů: zatímco 18,3% nemělo o samizdatech, pouhých 0,8% nevědělo o exilové tvorbě. Rozdíl si vysvětlují vlivem zahraničního rozhlasu, právem víc informujícího o počinání na této straně barikády třídně rozděleného světa.

A pak se tady pašuje, ideologické jedy pronikají. Ze zprávy *Rudého práva* (z 14. ledna 1984, str. 2) jsem si vydedukoval, že jen na západočeské hranici dojde denně k 70 incidentům, kdy celníci objeví a zabaví "pamflety z různých emigrantských zdrojů." Jsou též jiné hraniční přechody, přijíždí se autem, vlakem letadlem, přemnohé se doručí poštou.

Stát si nadále vylepšuje svou obranu proti ideologické agresi. Zásilky se roentgenují, v exilu vydané knihy se z pracích prášků vytahují (*Práce*, 2. března 1984, str. 5) — "knihy několika emigrantů, jež se některé reakční kruhy pokoušejí vydávat za součást československého písemnictví, knihy těch, kteří propadli jako občané a tvůrci. — To, co plodí zapšklá disidentsko emigrantská zavilost, nemá s naší literaturou pranic společného." (Jaroslav Kojzar, *Rudé právo*, 7. června 1986, str. 2).

Následuje deset vět. Každou větu, prosím, oznámujte, tak jako v československé škole — od jednotky do pětky: jednotka za větu naprosto pravdivou, přesnou, dvojka za v podstatě pravdivou větu; trojka za částečně pravdivou; čtyřka za v podstatě nepravdivou; pětka za naprosto nepravdivou.

Čím tedy lepší známka, tím větší souhlas tázaných. Věty následují v pořadí, jak prezentovány v dotazníku, a u každé pak výsledná průměrná známka.

č. 74 — Vztah Čechů a Slováků je v podstatě dobrý 3,0%
 Totožné odpovědi nejen v kategorii věkových skupin či vzdělání, ale téměř se nelíšily mezi Čechy (3,04) a Slováků (3,13).

č. 75 — I když jsou v ekonomice nedostatky, většina lidí má slušnou

úroveň a ta se nadále zvyšuje ... 3,6%

Ženy daly příznivější známku než muži (3,2 v. 3,8), lékařka (R-69) zpřesnila: "Většina lidí má slušnou životní úroveň, která se ale nezvyšuje." Češi a Slováci názor zcela totožný, v kategorii "vzdělání" nejpřísnější známku dali univerzitní graduanti.

č. 76 — Většina lidí, ač na režim nadává, si na tento režim zvykla natolik, že by v demokracii již asi neuměla žít 2,8%

Češi pesimističtější než Slováci (2,7 v. 3,1), nejpesimističtější studenti (2,2). Mezi příslušníky nejmladší generace každý čtvrtý dal truchlivě vět jedničku.

č. 77 — Propaganda režimu je přece jenom efektivní, na příklad i někteří nekomunisté věří, že Reagan chce válku 2,3%

Neformuloval jsem nejzručněji. "Znamená to, že všichni komunisté v to věří?" nadhodil mladý prodáváč, člen KSČ (R-83).

Lékařka (R-35) větu odmítla jako nesmyslnou. Většina, žel, neodmítla jak souhrnná známka dokazuje. Pesimističtější Češi než Slováci (2,2 v. 3), osoby se základním vzděláním než s univerzitou (2,2 v. 2,5). Stav obluženosti národa nejčerněji vidí nejmladší generace: 44,1% dalo jedničku.

č. 78 — Většina lidí je ochotna pro svůj prospěch (na př. dostat dítě na vysokou školu) udělat ledacos (na př. vstoupit do KSČ) 1,7%

Druhá nejvyšší kumulativní známka, souhlas vyjádřen podle všech ukazatelů.

č. 79 — Za předpokladu, že se mu na to nepříjde, průměrný Čechoslovák je zcela ochoten porušit zákon, tím, že na příklad přijme úplatek nebo něco ukradne ze státního majetku 1,2%

Naprosto nejsprávnější věta ze všech. Někteří respondenti jedničku podtrhávali nebo připisovali nadšené plusy. Jeden mi připsal: "Vy ste hákej blbej! Když si to nemůžu koupit, tak si to ukradnu, ne?"

č. 80 — Když by se české děvče provdalo za Rusa, její rodiče se budou stydět 2,5%

Žádné podstatné rozdíly, pouze Češi se liší od Slováků (2,4 v. 3,0). Několik studentů přidalo komentář, odsuzující primitivní šovinismus jakéhokoli druhu. Výše vzdělání neovlivnila míru tolerance-intolerance — výsledek neobvyklý, překvapivý, chválný, však stačí se porozhlédnout téměř kdekoli po světě.

č. 81 — Mladá generace nemá o demokracii ani ponětí a proto existující režim akceptuje 2,8%

Předpokládám, že provokativní věta příslušníky nejmladší generace rozčertí a ono ne: ocenili známku na desetinu bodu totožnou jako starší účastníci. Značně víc žen dalo tristní jedničku (28,2% v. 9,9% mužů) a o čtvrt bodu byly pesimističtější

osoby se základním než s univerzitním vzděláním. Zubní lékař (R-93) zpřesnil na adresu mladých: "ponětí nemá a většina neakceptuje."

č. 82 — Mladá generace ani není tolik proti režimu, ale spíš se dá říci, že režim se snaží nebrat na vědomí — jako by neexistoval 2,7%

Čili onen politology hodně produčovaný *non-dissent*, s nímž aby pak měl každý režim značné potíže. Nejvyšší známku tomuto trendu dali studenti a mladí vůbec.

č. 83 — Rocková hudba je skutečně fenomén, který získal politickou podobu a též vyjadřuje existující generační konflikt 2,5%

Totožné hodnocení podle kterýchkoliv kritérií. Technik (R-100) připsal: "Politický fenomén z rockové hudby učinili komunisté, pro něž je ideologickou diverzí ze Západu, kdyby přišla z Ruska, ani by moc nevadila. Pro mladé v tom moc politiky není. Ti prostě žerou vše, co je ze Západu i když je to úplná kravina."

Do nekonečna s tématem na stránkách ZÁPADU pokračovat nelze. Nepříliš vědecky, třeba i diletantsky, jsem tady nakoušel něco, co by si zasloužilo pořádnou, důkladnou pozornost: prozkoumání, zrentgenování nové emigrační generace. Když si nepospíšíme, uteče nám, jako nám utekla generace pounorová a posrpnová. Proměškali jsme už hodně, takže neproměškejte už zas znovu.

Nikdo není víc povolán a kvalifikován k zastání úkolu, než SVU — Společnost věd a umění. Mezi členy vědci má demografy, statistiky, sociology. Lze-li organizovat kongresy, snad by se dal zorganizovat i tento projekt. A jeho výsledek by jistě byl prospěšnější a pamatováníhodnější než jakkoliv úspěšný reprezentační bál.

□

Český oltář ve Fatimě bude výrazem pokání a usmíření. Tak se jistě přiřadí k největším podnikům krajanů v cizině. Dary posílejte na níže uvedenou adresu a šeky na jméno neosobního konta "Czech Altar Fund." Zemská skupina Cyrilometodějské ligy v Kanadě, 18 Aintree Court, Hamilton, Ont. L8K 4R9, CANADA.

Hladám v Kanadě nebo USA zaměstnavatele — sponzora.

Zn. "Práce v lese alebo na farme".

Přijmeme vyučené frézaře a soustružníky (3 roky praxe). Částečná znalost angličtiny nutná. Zn.: "I z Evropy." Volejte: (416) 842-5430 nebo se obraťte na Macro Engineering, 1177 Invict Dr., Oakville, Ont., L6H 4G1.

Interview

Rozhovor s kolegou

S Karlem Jadrným, zakladatelem nakladatelství Arkýř, hovořila Zdena Škvorecká

Škvorecká: Nejdřív otázky všeobecné: jak jste mladý, odkud jste, jste ženatý, máte děti, co jste dělal v Československu a proč jste si pro exil zvolil zemi, v níž žijete?

Jadrný: Začnu rodinným zeměpisem. Místem, odkud pocházím, je Praha — nicméně nestačil jsem se tam na jaře 1946 ani narodit, protože dědeček po válce poslal svého právě oženého syna do Podmokel, aby tam pohnul právě založenou filiálkou rodinného velkoobchodu. Milí rodičové tam však z historických důvodů dlouho nepobyli a jednoho krásného února — rozmnožení o náhlého nedědice — se zase vrátili do města svých předků, aby zde s tisícovkami podobných trávili čas veselým vytahováním svých hlav z náhle nastalých malérů. Dopadlo to ještě jakžtakž (v lágru skončil jen jeden náš příbuzný — církevní činitel a ve dvacátých letech autor příručky o komunismu), a já tedy ve velké době rostl a sílil, vychodil všechny školy státního chovu od mateřské po střední, absolvoval několikrát pionýrské tábory, kanoistické a pěší čundry (přejmenované mezitím na vandry), naučil se znát houby a vybraná slova, přečetl část rodičovské knihovny, začal psát básničky, odmaturoval v historické budově, kde před dávnými léty absolvovali vzdáleně podobnou dospělostní zkoušku Mácha a Rilke (ale to nám školní osnovy zatajily, jako ty příslovecně hrabose), a odsloužil na to dva roky v císařském vojsku, a pak nastoupil jako technický asistent v pražské televizi. To bylo právě po slavném spisovatelském sjezdu a za tři měsíce měly nastat doby ještě euforičtější: prožil jsem je s vykulenými očima stejně jako ostatní a pátého srpna 1968 jsem odjel na návštěvu k tetě, vdově po královském ministru a tehdy stále ještě aktivní předsedkyni bělehradského českého domu. V tomto městě jsem prožil deset pohnutých dní v roli tlumočnicka, kterého se snad úplně všichni, včetně těch krásných srbských holek, hlavně neustále ptali, jak je možné, že nestřílíme; tam jsem četl do rozhlasu vzkazy rozdělených českých rodin; tam jsem jménem všech ostatních děkoval vrásčitém babičkám z předměstí, které ustarané přicházely do prostor výstavního areálu se svými proutěnými košíky, chtějíce alespoň ovocem, sýrem a domácí "rákijou" potěšit uvizlé české turisty a ujistit je, že se za ně modlí.

S večerem prvního září jsem se octl poprvé na Západě. Vrátit se, nepřicházelo v úvahu: vidět znovu ty ksich-

ty, které teď musely znovu vylézt na světlo boží, by bylo na mě moc, a protože jsem uměl trochu německy, rozhodl jsem se odejít do Vídně — což to nebylo ještě před půl stoletím naše hlavní město? Sedmého září jsem už pobíhal s mikrofonem vídeňské televize, tak rychle to tenkrát fungovalo — Vídeňáci tehdy alespoň na čas potlačili svou podivuhodnou xenofobii a byli na uprchlíky velice milí... nicméně po půlroku je to bohužel přešlo, a tak na ty roky pod Františkem Josefem, které ukončila jedna moje služební cesta, moc rád nevzpomínám. Na onom služebním výletě do Mnichova na mně však nenadále vybafl osud v podobě stvoření tak neuvěřitelného, že z toho zírám dodneska. Děti z našeho svazku vzešly jen ty "arkýřové"; že nemají na každé své stránce sedmačtyřicet tiskových chyb, vděčí jejich čtenář hlavně a především pozornosti mé ženy Roziny.

Š: Kdy a proč jste založil edici Arkýř a jaké knihy jste doposud vydal.

J: S Arkýřem jsem začal v roce 1980, oficiálně hned jeho prvním lednem, ale edice začala existovat v pravém slova smyslu až koncem roku, v okamžiku, kdy se mi podařilo na jedné ze dvou zdejších tiskáren, vlastních české čárky a háčky, po dlouhém boji vyvzdorovat první knihu. Pouštěl jsem se do toho všeho z jednoduchých důvodů: prostě jsem to chtěl. Bylo mi třicet tři let, dokonával jsem v té době poslední kolo svého opožďovaného (coural jsem se přitom trochu po světě) filozoficko/slavistického vzdělání a kladla se otázka, co

dál. Anebo, v podstatě nekladla. Vidina, že se vrátím někam, kde mě nějaký trapný šéf bude sledovat a vykládat mi, co mám a nemám dělat, mě příliš nelákala, domníval jsem se, že něco takového mě musí nutně přizbít a že než tohle, raději se pustím do něčeho, co má smysl a co mám opravdu rád. V mém případě to mohly být asi jenom knihy. Pronásleduji je — abych obrátil to vtírající se jazykové klíše — už od toho příslovečného útlého dětství: byly mou jaktěživou vášní a láskou, tichou i hlasitou radostí, jelikož dávným pramenem konfliktů s učiteli, kamarády, slečnami a koneckonců i s manželkou, a nad tím se vznášelo stále vzrůstající přesvědčení, že bych je určitě nejen chtěl, ale i dokázal ne pouze konzumovat, nýbrž i přivádět na svět — mámit je z autora, tiskaře i knihvazače a tajně přitom do sebe vsakoval i něco z jejich vůně, kterou (jsou-li opravdové) v sobě vždycky skrývají. Tohle podivné tíhnutí ke světu knih mě pronásleduje tak dlouho, že kdybych se byl snad začal rozhlížet po světě v dobách takového Julia Firta, snad bych si byl (jak si teď vymyslím) býval také třeba přál, stát se jednou "panem Vilímkem". Leč co si budem vyprávět: narodili jsme se do dob podstatně jiných, z těch vilímkovských a firtovských zbyly vedle krásných knih už jen slzy pro pláč a příležitost stát se nanejvýš "panem Svobodou" — což uznáte, není už vůbec ono.

Že vydávat knihy v exilu nebude záležitost úplně jednoduchá, bylo dost jasné od počátku. Aby to mělo význam, musel člověk přijít s něčím novým, vždyť tu už po léta existovalo hned několik exilových nakladatelství se svým zaběhlým programem a čtenářským okruhem. Byl jsem však přesvědčen, že o něčem "novém" vím, vlastně jsem se dost divil, že se do toho nepustil už někdo přede mnou. Stávající exilová nakladatelství — pokud neměla apriorní náboženské či ideologické poslání — byla a jsou zaměřena převážně na beletrii; pro mě však bylo zřejmé (a velice mě potěšilo, když tohle později doslova napsali polští bohémisté, kteří od té doby vydávají "arkýřové" knihy v tamějším podzemí), že opravdová síla současné české literatury leží někde jinde, totiž v esejistice a v bilančních výpovědích autentických svědků naší doby. Tyto dvě sobě často nepřilíhající vzdálené literární oblasti, doplněné o závažnou poezii (jak také v češtině jinak), měly také tvořit jádro budoucího nakladatelství: edice Arkýř se vědomě obrátila k čtenářům

skutečně náročným, k těm, kteří nechtějí být jen a jen baveni, nýbrž jsou ochotni uvažovat, aktivně se podílet na autorově pokusu osvětlit a pochoptit určitý společenský nebo společenskovední jev a konfrontovat se s fakty našeho osudu.

Pustil jsem se tak do knižní řady, v níž vyšly nejdříve *Kacířské eseje* Jana Patočky, *O povaze naší kultury* Od Václava Černého, jež replikoval Rio Preisner svou *Kulturou bez konce*, dále jsem vydal mně nejdraší *Sedmero zastavení* nakladatele a literárního kritika Bedřicha Fučíka, Divišovu poemu *Beránek na sněhu* a skvělou Kalistovu *Tvář baroka*, zvolenou po jejím vyjití Knihou roku — tituly dnes vesměs už rozebrané (při čtenářském zájmu však samozřejmě znovu dotisknutelné). Potom následovaly autoři jako Jiří Kolář, Petr Fidelius, Jan Vladislav, Dominik Tarkar, Sylva Richterová ad., až k onomu zatím poslednímu titulu, jímž je Chalupeckého *Na hranicích umění*: jakási sbírka životních příběhů předních českých a slovenských výtvarných umělců.

S: Jak je možno finančně zvládnout takovouhle nakladatelskou specializaci při známé skutečnosti, že díky "vyrovnávaným vztahům", údajně "integraci našich krajanů do cizího prostředí" a ztrátě zájmu o českou knihu čtenářů rapidně ubylo?

J: Tato často kladená otázka mi okamžitě bere radost z předchozího výčtu: situace s vydáváním knih v exilu je opravdu — jak zvláště vám, Zdeno, není třeba připomínat — dost otřesná. Jan Vladislav jde dokonce tak daleko, že tvrdí: naše národy si svou kulturu nezaslouží, když jeho několika set tisícový exil není schopen vykoupit tisíc či dvanáct set exemplářů každé dobré knihy, což by nakladatelstvím umožnilo vydávat klidně a s jasnějšími vyhlídkami do budoucnosti a což by prospělo stejně tak čtenářům jako autorům, kteří své knihy píšou za nezáviděníhodných podmínek.

K tomuto povzdechu se z našeho světa ovšem ihned ozval argument, že co si stěžujeme, vždyť máme všichni do jednoho v tiráži svých knih stále častěji uvedeno, že ji zaplatila ta a ta nadace, organizace či sdružení. Vy-užijme tedy situace a řekněme tu jasné, že tyhle občasné podpory až dosud nepokryly víc než nějakých patnáct až pětadvacet procent celkových, vždy mnohatisícových výrobních nákladů, které s sebou každá nová kniha nese, a hlavně že ani trojnásobně vysoké dotace nám nebudou à la *longue* nic platné, protože bez živé literatury (živé i ve smyslu přirozeně fungujícího nakladatelského provozu) klesneme na úroveň etnika, jež se nutně časem rozpustí v nicotě, o kterou bolševismu běží. Ale zpět k původní otázce, jak to tedy dělám, že se svým spíše exklu-

zivním edičním programem vůbec přežívám: V tomto ohledu byl mojí záchranou (podobně jako u Vás v 68 Publishers) sázecí kompjútr, který jsem si musel pořídit, a pochopení nezištných přátel vlastních jeho fotografickou část. Nad tímto přístrojem, tj. přípravou knižní a časopisecké sazby pro různé kolegy a nakladatelství jsem v mezičase strávil bohužel už více času nežli editováním a přípravou titulů edice Arkýř. Utěšuji se však tím, že nemalá část knih, na nichž jsem takto spolupůsobil, byla českých, takže i to snad mělo svůj význam.

Řeknu vám ještě, a vy si jistě vzpomenete na podobná dobrodružství v Kanadě, že kořeny tohoto neplánovaného, nicméně velmi záhy vykonávaného "vedlejšího" zaměstnání leží v heroických zážitcích s mými prvními sazeči. Jedním z nejzajímavějších byl například skrz naskrz originální Bělorus, natahující se při vysazování preisnerovských hyperbol nepřetržitě po tradičním průhledném nápoji, ukrytém pod muzeální linotypkou, z níž s pravidelností yellowstoneského "Starého-Věrného" vystříkovalo na všechny strany žhavé olovo. Prožil jsem s ním a s jeho podivuhodnými kumpány od černého řemesla mnohé povznášející chvíle a dověděl se například různé zkazky ze slovenského a květnového povstání: jeden z nich totiž (coby ukrajinský nacionalista) porážel první, další (bývalý vlasovec) zuby nehty zachraňoval druhé. Jenom jedno se mi na těch dobrých mužích přes značné vypětí nepodařilo v únosnějším čase vymámit: aby litery těch knih vlastnily a všechny ty krásné, charakteristicky české ozdůbky, jež nám zůstavil dávný kralický samizdat, jehož tvůrci bohužel nedomysleli, kolik starostí nám vynáze přinese ve chvíli, kdy svět ovládne norma IBM. Ale tenkrát, na samém počátku svého vydávání, jsem tenhle důležitý detail ještě netušil, a tak jsem se jenom zrezignovaně rozhodl, že se vedle baliče, účetního, svačičnáře, skladníka, telefonisty, korektora, sekretářky, redaktora a nakladatele stanu i sazečem. Ale vždyť jsem to nechtěl jinak.

S: Ve Frankenu, byli exiloví nakladatelé, historici, andráši, komunisti, nekomunisti, katolíci, kněží. Chcete se zmínit o lidech z tohoto setkání...

J: Na frankenském setkání byla sympatická klidná, tolerantní atmosféra a zjištění, že tahle zcela různorodá společnost je přece jenom do velké míry schopna vzájemné komunikace. Nepobyl jsem však ve Fankenu celé čtyři dny, a tak jsem slyšel jen menší část referátů a neměl ani dost času na rozhovory s vícero účastníky. Za nejdůležitější na této *session* považuji, že jsme s kolegy Grušou, Králem, Richterovou, Brouskem a dalšími konečně trochu konkrétněji nakousli

projekt literárního a výtvarného časopisu, který se dnes pracovně jmenuje *Most* a který — zcela určitě pod jiným titulem — má poprvé vyjít letos na podzim. (Niž o tom povím víc.)

Z těch několika málo referátů, které jsem slyšel, mě nejvíce zaujal Josef Špetko svým popisem situace slovenské literatury, o níž sotvakdo z nás toho ví dost, a potom svérázné brumláni nevyspalého kolegy Tomského, který se velmi otevřeně zabýval — jako svým způsobem všichni ostatní nakladatelé — věcnými radostmi naší branže: nedostatkem peněz, problémy rukopisů, copyrightů, přetahování autorů, naší nedostatečnou komunikací, či vztahem k bývalým komunistům (s jejich — jak to nazval — monopolem, který mají na styk s domovem, na prezentaci Charty a nezávislé literatury v zahraničí, na přednostní přístup k finančním zdrojům ap.)

K tomuto poslednímu, v exilu často diskutovanému tématu, jemuž se i ve Frankenu věnovalo dosti času, vám odpovím zhruba toto: Osobně se nejsem schopen nikdy zbavit jistého ostychu, když nám s bývalými komunisty co do činění. Na jedné straně nikdy nezapomenou na jejich šilenosti, jichž jsem musel být datem svého narození chtět nechtět svědkem, na to, že zničili úplně všechno, čeho se dotkli, ať už to "myslili dobře" nebo ne, ať byli "mladí a blbí" nebo jen stádní či opravdu charakterově pokřivení. Na druhé straně člověk přece jen nemůže nerespektovat jejich případný vnitřní obrát či přerod; nicméně v takovém případě se domnívám, že *musí být vidět*, a to především na jejich jednání a na jejich díle. Tohle — příznám se — od nich podvědomě stále očekávám: jakési opravdu zřetelné gesto dobré vůle, zvláště sedí-li díky svému čírnorodému temperamentu v určitých důležitých pozicích — jakýsi náznak toho, že proboha už s "tím" nemají nic společného, že už nerozlišují mezi příslušníky svého bývalého gangu a těmi druhými, že ty "své" už nepřeroují, ale že se naopak snaží — a *považují to za svůj úkol* — co možná nejvíc podpořit to, co díky nim či jejich (bývalé) ideologii bylo znevážené, odsunuto, zničeno. A také si přitom pořád říkám: copak nechápou, že je to doslova a do písmene jejich naprostá povinnost, a k tomu jejich už úplně nejposlednější šance?

Samotný fakt, že je nacházíme na rozhodujících místech různých hnutí, gremií a středisek mě zas tak neruší: jsou na těch místech bezesporu i proto, že byli agilnější a že "my" jsme se o něco takového dostatečně nepostarali — ať už tedy z důvodů, že kdo k "nim" nepatřil, neměl většinou potřebné styky a zdaleka tak dobré výchozí pozice, anebo jenom proto, že mladší nekomunistická obec je mnohem roztříštěnější a má zakofeněnou nedůvěru k jakémukoli uskupování

a organizování. Ale co když na projev té jejich zřetelné dobré vůle, kterou od nich člověk podvědomě očekává, čekám ve zcela bláhové naději (ptá se skeptik, který je do značné míry i ve mně)? Pak myslím, že pokud se nezmůžeme na něco víc, můžeme jenom svými omezenými silami pokračovat v tom, o co se dosud pokoušíme, a přitom že je prostě musíme přežít — podobně jako přežívá své neslavné otce dnešní Německo. To, že jsou přese všechny pozice, jichž se drží, vymírajícími dinosaury, není koneckonců žádným tajemstvím: stačí si povšimnout, že už dávno nemají pregnantnější intelektuální mluvčí, jako tomu bylo za dřívějších dob, a že jejich "občancované" pozice a dosud klapající souhra nemají už stejně budoucnost. Neboť i ten donedávna zdánlivě neohrožitelný systém, který pomáhali tvořit a s jehož neuskutečnitelnou reformou zůstanou navzdory spjatí, se už zřetelně nachází v definitivním rozkladu — a to ze zcela jednoduchého důvodu, že nemůže nabídnout už ani tu nejmlhavější naději či iluzi, a hlavně proto, že při pomýšlení na něj je každému už jenom neodolatelně špatně . . .

Vy se tu však, Zdeno, ptáte ještě na další věci: zvláště na underground a na to, jak se na něj dívám.

Underground je myslím nejsilnějším ztělesněním onoho zhnusení, o němž jsem se právě zmiňoval — výkřikem mladistvého nervního, spíše pudového nežli reflektovaného NE do ksichtu veškeré tak evidentní mrzkosti a lži, jak se dala, zvláště z pozice dospívajících, zažít doma od onoho okamžiku přede dvěma desetiletími, který byl pro většinu z nás tady venku důvodem k odchodu do exilu. Tímhle svým jednoduchým, hluboce lidským gestem a postojem, náhlým a neodvolatelným rozhodnutím "v tom za žádnou cenu nejít" ať to stojí co to stojí, je underground něčím hluboce sympatickým a cenným, a zcela jistě přesahujícím rámec pouhé mladické revolty, za níž je občas mylně zaměňován. Tohle myslím zahlédl jako první Jan Patočka, a jej také asi (kromě neochoty mlčet k zjevnému bezpráví, jaké se dalo rockovým hudebníkům, jejichž produkce Patočka mimochodem vůbec nezaujala) vedlo k jeho prvnímu protestnímu vystoupení, které tolik přispělo ke vzniku pozdější Charty 77.

Dívám-li se však na český underground coby literaturu, zdá se mi, že jeho díla brzy narazí na psychologické hranice, které stojí u samého jeho zrodu. Řečeno zkratkou, underground nemá svou vnitřní povahou daleko k čemusi, co bych nazval "skupinovou řeholí". Není totiž jen pouhým setkáváním volných generačních druhů s podobnými zkušenostmi, blízkých citěním, zálibami a estetickými potřebami; je nesen především, určitým druhem vnějšího

jednání a chování, a stmelován tedy jistým společným rituálem, jehož součástí se zdá být i pocit sebedostupnosti (nechci přeceňovat fakt, že se ve Frankenu "androšové" dostavili do přednáškového sálu prakticky, jen když byli na pořadu oni, zdá se mi to však charakteristické). Za tohle underground nutně sklízí určité osamění, v podstatě zaplašující, protože je hypnotizován všelékem jménem "spontaneita" a nekritickým vzhledem k několika velkým outsiderům jiné epochy a k vlastním autoritám, zdá se mi, že nevědomky rozvažuje svou tolik sympatickou vnitřní energii a s ní i své tvůrčí šance. Proto přes svou značnou literární plodnost vykazuje underground tak málo skutečných příslibů do budoucna a objeví-li se v jeho okruhu nevšední zjev, jako před lety Třešňák, neznavíte se pocitu, že tento talent jej nikdy nepotřeboval. Důvod vidím hlavně v tom, že hlavním literárním prostředkem indergroundu byly až dosud jen věčné detailumilovné popisy dění z pozice skrznastrk rozlobených mladých mužů, které začínají mít v sobě brzy něco černobílého a které jakoby nebyly schopny dospět uvolněněji (sebe)relaxe. Takže v rámci knižní tvorby (tento odstavec neuvažoval o undergroundových písničkářích) se zatím kromě pracemi zmíněného všestranného *all round talentu* a několika slibnými povídkami, otiskávanými v Paternosteru, vepsal underground do obecného povědomí jen slavnými *Děti ráje*, a tedy svou knihou tuším nejproblematičtější: protože dokázala spojit vysoce přesvědčivou mluvu a strhující poukaz na život okrajové společnosti s řemeslnou nepoučeností tak neuvěřitelnou, že si tento román sám pro sebe nazývám "autentickým kýčem" a považují jej za výtečný doklad výše naznačených hříchů. — Ale třeba nás skutečný literární přínos undergroundu teprve čeká.

S: Promluve o svých edičních úmyslech do budoucna.

J: Úmysly a plány versus tzv. reality . . . Pamatuji si, že někdy kolem roku 1980 či ještě o něco dřív kdosi vypočítal, že za posledních dvanáct měsíců vyšlo v exilu na sto padesát českých a slovenských knih. Vychází jich dneska za stejné období čtvrtina? Těžko. To znamená, že počtu půlmiliónový exil patnáctimiliónové země není ze dne na den ochoten postavit se tomu, kvůli čemu údajně všichni odtamtud odešli: svému existenčnímu a kulturnímu ohrožení. Budu-li tu přesto mluvit o dalších "arkýřových" plánech, pak prostě proto, že se domnívám, že všechny slušnější věci tohoto světa musejí být vyvzdorovány na nepřízni času a lhostejnosti okolí, a že takový vzdor — zvláště tvář v tvář nicotě bolševismu a jejím dědictvím — považují za vlastní kultury.

Tedy za prvé budu pokračovat ve

své dosavadní řadě, a to poezii Petra Krále, kterého považují za opravdu důstojného následníka básníků "velké generace", a potom neznámými pracemi klasiků přelomu století Viléma Mrštíka (*Cesta do Ruska*) a Lad. Klímy (*Dosazení Vůle na trůn logiky*). Příštího roku bych pak chtěl vydat Bedřicha Fučíka s jeho nakladatelskými vzpomínkami, jejichž část, před léty v Arkýři otiskovaná, sklídila tolik nadšeného obdivu; potom teze o tzv. konci novověku od Radima Palouše (s názvem 1969), dále *Historii českého divadla po roce osmačtyřicet* od Jana Procházky a *Last but not least* Chvatíkovou studii strukturální estetiky *Řád věcí a řád člověka*.

Zatím spíše přáním nežli hotovým projektem je uvažovaná "Malá řada edice Arkýř", do níž bych rád pojal to, co se mi — ať už tematicky nebo žánrově — nehodí do řady základní: zde myslím do určité míry i na beletrii, již jsem se — mimo "autonomní oblast" poezie zatím přímo nevěnoval.

Skutečně připravovaným a pro mě zcela nejdůležitějším projektem je však zmíněná revue, prozatím nazývaná *Most*, která si dává za úkol spojit literární, umělecká a teoretická snažení obou proudů naší nezávislé kultury: domácí i exilové. Tato revue bude pro začátek vycházet dvakrát do roka (poprvé letos v září) a v její redakci se za předsednictví Jiřího Gruši sejde na čtyřicet domácích i exilových spisovatelů převážně střední generace, v prvé řadě autoři, kteří je možno nalézt ve sborníku *Generace 35-45*. Úkol, který si revue klade, je dát dohromady literární a výtvarný časopis, který by otiskoval ne pouze původní poezii, prózu a esejistiku, nýbrž který by komentoval i současně zahraniční umělecké dění a kulturní události v oblasti určitých národních celků — a kriticky se s nimi vyrovnával. Prvotním impulsem časopisu je nejen zmíněný pocit *nedělitelnosti* naší kultury a potřeby přímého styku obou jejích složek: je jím i dojem, že je na čase, aby kulturní úkazy a literární problémy nebyly prezentovány napořád jen pod zorným úhlem určitého politicko-ideového rámce a kalkulu — jaký exilové časopisy většinou ztělesňují — nýbrž autonomně a nezávisle. Náhodný není ani základní důraz na smysluplné knižní recenze, kritiku a literární teorii, který domácí i exilová část redakce časopisu klade: desetiletí trvající nedostatek kulturní kritiky narušil chápání naší kultury v širších souvislostech — s dnešními důsledky. Rozpomenout se, že kultura a kritika "jedno jsou" a že rozvíjení kritického a polemického myšlení nemůže nebýt našim prvotním zájmem, je jistě důležitý počinek. — Nakolik bude revue schopna všechno, co si předsevzala, zastat a plnit, se dovíte už zanedlouho.

Karel Jadrný

Spěšný nakladatelský referát pronesený na Symposiu nakladatelů, spisovatelů a novinářů ve Frankenu, na podzim 1987.

Když jsem předevečirem večer obdržel od Jiřího Gruši ultimatum, že nepříjedu-li do Frankenu, pohostí mne příště otrávenou kotletou, nezbylo mi než se podrobit. Jakmile se však zmínil o čemsi jako referátu, jelikož se tu má mluvit m.j. o sborníku Generace, vyšlém z mých rukou, nekompromisně jsem se vzepřel. Avšak včera ráno, kdy jsem toužebně očekával životně důležitou návštěvu opraváře telefonu, jsem neodolal. Budiž mi tu nicméně prominuto, že jsem v dané půlhodině nebyl mocen vytvořit cokoli soriózního.

Zjara, kdy z kapradí vylézají první mloci, ale i slastném měsíci květném nebo červencovém, ale hlavně za kontinentální či préríjní zimy se udává v českém exilovém světě něco neobyčejného. Člověk nechápe, jak je to vůbec možné, ale je tomu tak, neb o tom existuje tisíce dokladů, takže je tomu nutno uvěřit. Jednoho dne se tu zčista jasna objeví úhledné či méně úhledné špalíčky papírových listů, popsané písmem sice latinským, ale plným zvláštních šikmých čárek a třiatřiceti podivuhodných obrácených stříšek, takže nezasvěcený obyvatel západu upadá při jejich spatření v podiv nebo alespoň pokyvuje moudře hlavou, jak vskutku zvláštní jazyk ta rumunština je.

Za těmi špalíky je možno občas rozeznat pár skrytých bledých tváří, na které by měl být co nejrychleji vydán zatykač — pokud k tomu už dávno nedošlo. Jsou to jedinci v podstatě spočítatelní na rukou několika prstů a vyznačují se utrpeně kulatým slovanským obličejem, takže je snadno rozeznáte. Nejslavnější z nich už za všechny ostatní vstoupila do světové literatury (a to nejen jako nedostizná kuchařka), takže i nezasvěcení si ji dovedou představit, jak se plíží torontskou vánicí a vláčí za sebou pašerácký vak s papírovým dynamitem. — Z londýnského předměstského domku s dobrodružnou zahradou posetou rafinovanými pastmi po vzoru lovců mamutů, vyhotovenými nespočetnými dětskýma rukama, se každou sobotu vydává na svou spanilou jízdu další podivín, aby v zapadlých kostelích ospalého Walesu přesvědčil pár dobrých irských babiček o prospěšnosti zmíněných šikmých akcentů a stříšek, a aby se pak v pondělí znovu ještě vášnivěji a zarputileji vrhl do víru utkání s nepříznivým osudem. — V městě postaveném kdysi dle báje na slovanských kůlech tvoří dosud vědecky nezjištěnou metodu statečná dvojice jeskynních mužů, a já jim jejich ohňová znamení příliš nezávidím, jako není co závidět ani dalším cechovním sestram a bratřím ve Vídni, v Paříži, v Římě, New Yorku či někde v Karáči.

Nejzáračnějším nakladatelským místem je pak pověstmi opředený Mnichov, kde v tomto okamžiku nakládá celé čtvero individuí anebo maskovaných grup. Své dobré, i když občas nepřilíš rozluštělné dílo tam vykonává například držitel několika válečných vyznamenání, jehož přítomné společnosti, zvláště její podzemní frakci, nemusím představovat. — Z gotického arkýřového okna upírá své skelné oči vstříc svým indickým bohům zase jiný tvor a prosí je o trochu many pro dalšího filozofa či literárního vědce, ale hinduističtí bohové jsou jak známo materi nakloněni nepřilíšně, a tak nanejvýš nevrle brblů, že je přece třeba žít jen a jen z principů duchovních. — Ve stejném městě pak budiž oslaven muž ze všech zdaleka nejplnější, předvádějící za trpělivé asistence svých čtenářů vydavatelské akce tak neuvěřitelné a razantní, že se sám neustále pohybuje mezi nakladatelským harakiri a básnickým seppuku.

Nicméně úpěnlivě snahy zmíněných i nezmněných žen a mužů — doprovázené křikem v rodině, střelbou z malorážky, slzami znešťastněných milenek, kletbami autorů a výhrůzkami grafomanů — se však odehrávají bez zastávky už po téměř čtyřicet let, a toto číslo je samozřejmě, jak víme z dějepisu, o několik století podsazené. Ale výsledkem této zarputilosti není nic menšího ani většího nežli skutečný *zázrak* — protože z čeho, za co a snad i pro koho to všechno vzniká, je pouhému rozumu nepochopitelné.

Sledujme však cestu svázaných papírových špalíků dál. Tož jednoho dne je má nakladatel v rukou. V ten okamžik nejprve zkoprní, pohádá se k smrti s tiskařem, pak je však zrezignovaně naloží do auta, popřípadě do ruksaku, a odváží je domů a cestou se s těmi potíštěnými předměty laská, protože nejen pro autora, ale i pro jeho nakladatele je tento den vrcholným okamžikem v životě a odvděkem za všechna minulé i budoucí přikofí.

Leč příštího rána začíná už zase všední nakladatelský den. Knihy se odešlou všem celkem šestnácti nedočkavým abonentům, a ti si v nich radostně listují a pozvedají si svůj duchovní obzor. Exilové časopisy knihu s povzdechem kvitují, nepodplatitelný Jaroslav Dresler napíše do Národní politiky, že je to výborné, ale že autor je žákem komunisty Mukařovského a podle toho že to všechno vypadá; za dva roky na to vyjde pak jinde odborná recenze, která dovysvětlí zbytek, a polovina díla je tedy završena.

Druhá, ještě důležitější polovina se teprve rozbíhá. Nakladatel se slzami v očích nabízí své špalíčky každému koho potká — s výsledkem samo-

zřejmě mamutím. Za tmavých nocí pak osamělí odborníci zabudovávají vyšlé dílo do kapesních hodinek českých turistů či do dvojitých vaků vousatých jinochů, kteří byli uvolněni z wackersdorfské demonstrance a hodlají se vydat směrem k památnému městu Libušinu — kde se doličné předměty (světě, zboř se!) konečně doopravdy za dlouhých vigilií čtou a prodávají za týdenní výplatu: z čehož má nakladatel radost vůbec největší, protože konečně, konečně se mu dostává kýžených vavřínů. A jeho polechtaná ješitnost mu nedá, aby si neřekl, jen víc, jen houšť, však zítra získám abonentů osmnáct a pozitří jich bude devatenáct, neřku-li dvacet, a navíc určitě z Janoucha vydundám úplně celou tisícovku podpory, takže špalíček bude narůstat a přibývat a kultura země naší — které jsme přece všichni, jak tu sedíme, připraveni kromě občasně dvacky obětovat úplně všechno — bude přece jen nakonec zachráněna.

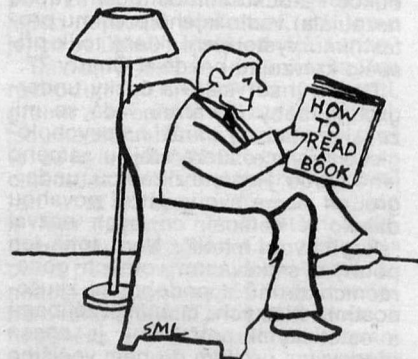
Tolik jsem si tedy stačil včera před odjezdem sem do Frankenu na vás vymyslet. Zbytek ať za mne nejlépe dopovědí autoři edice Arkýř, kterou si vám tímto dovoluji doporučit.

NĚKTERÉ Z OBJEDNATELNÝCH TITULŮ EDICE ARKÝŘ

Petr Fidelius, Jazyk a moc (21 DM)
Jiří Kolář, Očité svědek (22 DM)
Jan Vladislav, Malé morality (19 DM)
Dominik Tatarka, Sám proti noci (22 DM)
Jiří Kovtun, Slovo má poslanec Masaryk (25 DM)
Jan Čep, Etudy pro paní J. (18 DM)
Sylvie Richterová, Slova a ticho (21 DM)
Sborník Generace 35-45 (24 DM)
Jindřich Chalupecký, Na hranicích umění (24 DM)

V dohledné době vyjde:
Petr Král, Éra živých (20 DM)
Vilém Mrštík, Cesta do Ruska (23 DM)
Ladislav Klíma, Dosazení Vůle na trůn logiky (23 DM)

Adresa:
Edice Arkýř, Postfach 34 02 08, 8000 München 34, West Germany

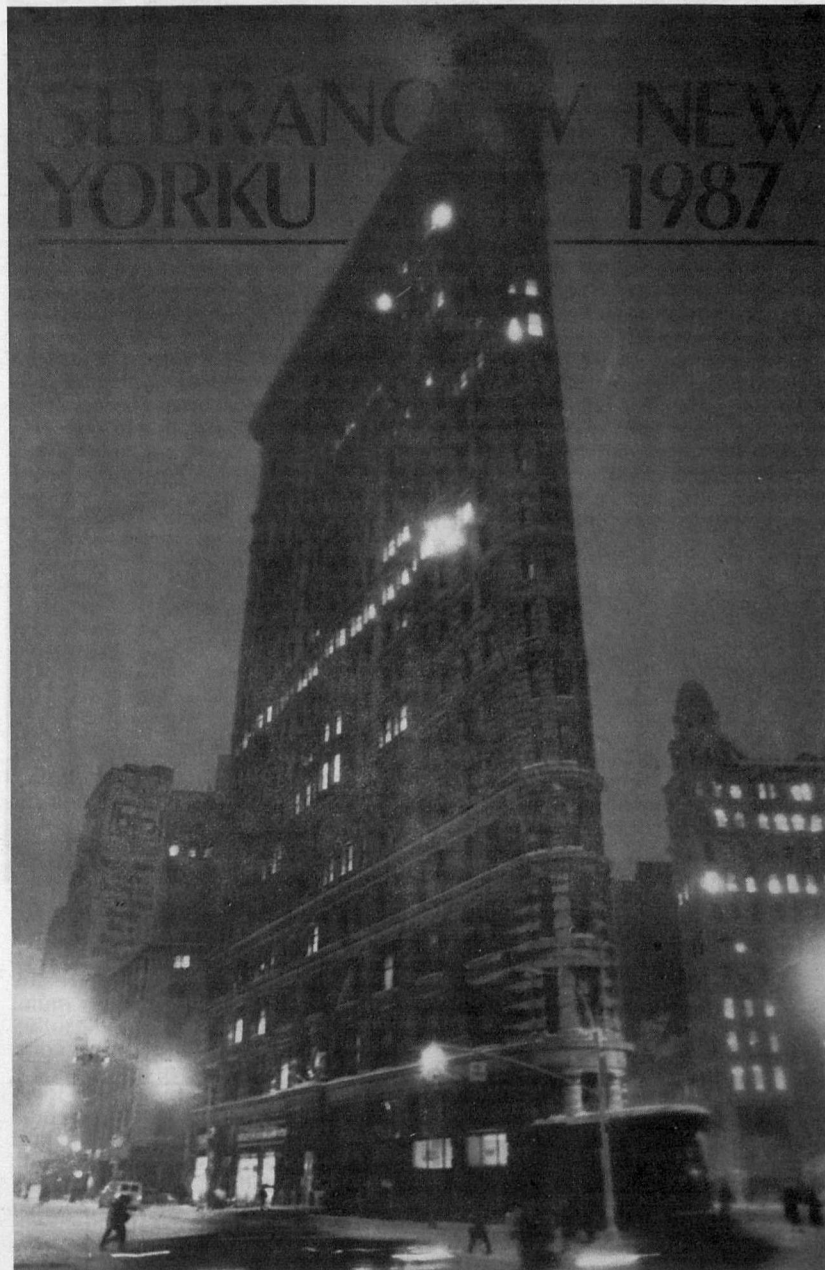
Jan Uhde

Samizdat z New Yorku

Bohumil Krčil (red.): *Sebráno v New Yorku 1987*. New York City: Bohumil "Bob" Krčil, 1987. 414 s. Ilustrace. Cena 15.00 US\$. (Privátní publikace, 240 číslovaných výtisků.)

V éře příručních elektronických tiskáren a laserových "rotaček" umožňující prakticky kdejakému školákovii publikovat svůj vlastní časopis,

v době kdy skoro každý supermarket plní poštovní schránky mnohobarevnými reklamními letáky na křidovém papíře, na nichž jsou výprodejové šunky zpodobněny tak realisticky, že se bojím, že jednou ten papír schovám do ledničky a skutečné maso hodíme do koše na odpadky, je Krčilova publikace tak trochu anachronismem. Strojopisný

BOB KRČIL

text je i s ilustracemi rozmnožen xerozem, listy jsou svázané plastikovými prstýnkami a opatřeny deskami z hnědé lepenky. Na titulní straně je jednoduše nalepena černobílá fotografie zimního Nového Yorku. Na první pohled publikace, která vypadá, že bude přehlédnuta, opomenuta, někam do nenávratna založena.

Prvotní klamný dojem se ale rychle rozptýlí, jen co knihu otevřeme a nahledneme do některého z více než 40 příspěvků tohoto neobvyklého almanachu sestaveného newyorským výtvarným fotografem Bohumilem Krčilem. Čtenáři se tam představuje řada autorů a výtvarníků českého a slovenského původu, spolu s osobnostmi a tematikou k Československu se vztahující. Geografickým ohniskem redaktorova výběru je, jak prozrazuje titul sborníku, Nový York, ale celkový záběr je širší, se zaměřením na severoamerický kontinent jako takový, takže tam najdeme i umělce čechokanadské.

Krčilova publikace nám představí například výtvarníka Stana Fylka, Ivu Pekárkovou, hudebníka a básníka Vratislava Brabence, malířku Magdu Mrázovou, loutkářku a animátorku Jitku Exlerovou, malíře, ilustrátora a filmaře Petra Sise, fotografa Jiřího Ermla, Ivana Prajzlera a řadu dalších osobností. Na prominentním místě v úvodu almanachu je přetištěna nádherně výmluvná stať "O nadávání neboli o rohu hojnosti" od Pavla Eisnera (z jeho knížky o češtině *Chrám i tvrz.*) Objeví se i jména jako Andy Warhol (citáty, výroky a fakta) a Pavlína Pořízková (krátká stať s několika fotografiemi).

Redaktor sborníku v úvodu zdůrazňuje, že jeho "programem bylo nemít žádný předem vyhraněný program." Tato максима je dnes, kdy český a slovensky psaná publicistika (uvnitř i vně Československa) je většinou důkladně proideologizována — zprava, zleva, popřípadě odjinud — něčím úctyhodně neobvyklým, skoro bych řekl i odvážným: Krčil se staví k lidem, jejich uměleckým výtvorům, politickým názorům a privátním fobiím bez předsudků. Nesnaží se kázat, poučovat, usměrňovat a exkomunikovat. Nechává mluvit umělce samy za sebe a ponechává konečný soud na čtenáři, jeho inteligenci a toleranci. Vybrané texty doprovází ukázkami ze svého fotografického díla, což dodává sborníku kontinuitu a tvoří jakousi vizuální spojnicí mezi úryvky prózy, poezie a ostatním v podstatě dost různorodým materiálem.

Čím déle čtenář o Krčilově almanachu přemýšlí, tím intenzivněji mu taně na mysli slovo *samizdat*, k čemuž vtípně poznamenává jeho autor,

"asi první svého druhu v New Yorku." Samizdat vzniknul sice tam, kde se knihy zakazují a spisovatelé uvězní, ale ono se už dávno přišlo na to, že existují jemnější, a přitom efektivnější způsoby, jak neutralizovat rozšiřování alternativních myšlenek. Publikace jako Krčilova budou mít asi vždy potíže probojovat se ke svému čtenáři čínskou zdí zbudovanou z dobře fundovaného a organizovaného reklamního hluku, a tak nakonec zbývá asi jen ta undergroundová cesta.

Autor almanachu si chce zachovat maximální svobodu říci, co považuje za správné. Jak sám poznamenává, je si vědom toho, že i k darovaným penězům jsou "obvykle připojeny neviditelné nitky vedoucí k přáním". A tak sbírá materiály sám, sám píše a váže. Drobné nedostatky úpravy, občasné gramatické chyby, určitá nevyrovnanost příspěvků? Určitě, najdou se tam, ale byla by to nepoctivá recenze, kdyby v ní tyto detaily zakryly fakt, že Krčilovi se podařilo dát dohromady unikátní materiály, často nadprůměrné kvality, z oblasti současné české a slovenské avantgardní výtvarné a literární kultury v Americe. To se zatím nepodařilo nikomu dokázat. *Sebráno v New Yorku* je nejenom pramenem důležitých informací, ale i výborným čtením. □

Krajanské středisko DENIA

Španělsko

Na výběr jsou: garsonky, byty, řadové domky, vilky a pozemky ve všech cenových kategoriích.

Prodej — pronájem.

"LA PEDRERA II"

Vesnička klubového rázu

Hledáme zájemce o
— převzetí klubové restaurace
— vybudování tenisového klubu
Podmínka: Vlastní kapitál

Bližší informace:

DIVA IMMOBILIEN
K. a V. Divoký, Segantinstr. 9
CH-8049 Zurich
tel. 01/56 21 56
(od května 88: 01/341 21 56)

EGON HOSTOVSKÝ MEMORIAL AWARD

Cena Egona Hostovského, která je udělována každý rok za nejlepší prózu autorům, jejichž díla nesmí být v Československu publikována, byla za rok 1987 udělena románu **Muž s břitvou** od **Jaroslava Putíka**. Vydalo nakladatelství **Index** v Západním Německu.

Cena byla udělena za patronace Centre for East and European Studies University of Toronto. Členové poroty jsou: Dr. Jiří Kovtun, Library of Congress, Prof. A.J. Liehm, Université de Paris III, Prof. Josef Škvorecký a Prof. Gleb Žekulin, University of Toronto.

Cena je udělena z nadace paní Reginy Hostovské v částce \$1,000.

Kniha: Sláva Volný

Z pověření pozůstalých a přátel Slávy Volného, nakladatelství Obrys Kontur — PmD (Max Wöner str. 31, 800 München 50, West Germany) vydalo knihu vzpomínek "Pražské Blues aneb Sláva je Volný", kterou sestavil Karel Moudrý.

Kniha na 200 stranách přináší vzpomínky nejbližších spolupracovníků na tohoto z neznámějších a nejpobulárnějších českých novinářů. Kniha tak přináší texty Slávy Volného odvysílané stanicí Svobodná Evropa do Československa a je doprovázena fotografiemi. Tyto velmi čtivé vzpomínky lze objednat u nakladatele.

KAZETY EDICE ZÁPAS O DUŠI

1. 360 min. na 4 kaz.: O bibli, Proč Bůh připouští zlo.
2. 360 min. na 4 kaz.: Evangelizace, Evoluce vs. krece.
3. Kniha P. Steiger, Zápas o duši Každý set US\$12, kniha US 17 + pošt. STEIGER, ARII, P. O. Box 64/JKT-136 JAKARTA, Indonesia 10002.

Sixty-Eight Publishers hledá své malíře, jejichž obrazy zdobí obálky již dávno vyšlých knih.

JAN ŠAFRÁNEK

ROMAN BUXBAUM

ALENA HAVLÍNOVÁ

Přátelé, ozvěte se!

Děkujeme předem čtenářům, kteří umělce na naše volání upozorní.

Výsledky soutěže Západu

Redakční porota anonymně vyhodnotila příspěvky do soutěže k 10. výročí časopisu Západ s těmito výsledky:

Literatura:

1. cena Iva Kotrlá: Srdcovka
2. cena Jaroslav Vejvoda: Myš
3. cena Arnošt Wagner: Velký dluh

Čestná uznání udělena těmto příspěvkům:

Adolf Češka: Křištof Kolumbus
Viktor Labský: Tallin — Kavkaz — Moskva: \$699
Jaroslav Švestka: Další den měděných ryb.

Do soutěže došlo celkem 33 příspěvků a redakce postupně nejlepší povídky uveřejní.

V **novinářské** kategorii se porota rozhodla žádnou cenu neudělit.

Fotografie:

1. cena Daniel Havránek: Reálná svoboda
2. cena Peter Lang: Exil
3. cena Angela Arnetová: Z Košíř do Reduty

PRAŽSKÉ UZENÁŘSTVÍ

638 Queen St. West, TORONTO,
ONT. M6J 1E4

Tel.: 364-1787

OD MÁJA 1987 VYCHÁDZA V KANADE NEZÁVISLÝ SLOVENSKÝ ŠTVRTROČNÍK **POHLADY**, KTORÝ VYDÁVA Slovenská spoločnosť pre vedu a kultúru.

POHLADY obsahujú 178-196 strán článkov, poviedok, úvah, poézie a prekladov.

Predplatné aj s poštovným na 4 čísla:

V Kanade: \$37.- CAN. Mimo Kanady: \$37.- US

Objednávky a predplatné posielajte na adresu: **SSVK-POHLADY, STATION 'N', P.O. Box 62, Montreal, Quebec Canada, H2X 3M2.**

Ukázkové číslo k dispozícii za \$10.-

Igor Hájek

Hlasy českých spisovatelů

Zleva do prava: Galway Kinnell, známý básník, četl Seifertovu poezii; Jane Smiley, jedna z nejúspěšnějších mladých autorek (*The Greenlanders*): četla z *Honzlové (Summer in Prague)* a z *Péra a perutě* Ivy Pekárkové; Arthur Miller: četl z *Dopisů Olze* Václava Havla; Joseph Papp, slavný broadwayský producent, mj. i her Václava Havla, který po Havlově zatčení nabídl českému dramatikovi místo dramaturga: účinkoval jako *master of ceremonies*; Kurt Vonnegut: četl z Kunderovy *Knihy smíchu a zapomnění*; Josef Škvorecký; Zdena Salivarová; Paul Wilson, překladatel knih J. Škvoreckého, V. Havla a B. Hrabala, bývalý kytarista *The Plastic People of the Universe*: četl z Hrabalova románu *Obsluhoval jsem anglického krále*.

PHOTO DOROTHY ALEXANDER

Jarní sérii pořadů nazvaných *Hlas spisovatele*, jež pořádá Umělecké středisko při newyorské Ymce na západní straně Manhattanu, zahájil 18. března 1988 večer věnovaný české literatuře dvacet let po Pražském jaru. Jeho hybnou duší a hlavní organizátorkou byla redaktorka nakladatelství Knopf, Barbara Bristolová; spolu s Milošem Formanem, Arthurem Millerem a dalšími významnými osobnostmi byla i členkou výboru, který převzal záštitu nad touto beneficí ve prospěch nakladatelství Sixty-Eight Publishers Toronto. Večer byl zároveň poctou Zdeně Salivarové a Josefu Škvoreckému nejen jako spisovatelům, ale také jako zakladatelům nejvýznamnějšího exilového kulturního podniku, který v nejbližší době vydá svůj dvoustý titul.

Celý pořad uváděl newyorský divadelní producent Joseph Papp, který sám na sklonku šedesátých let americkému obecenstvu poprvé představil Václava Havla. Vpomínal na setkání s českým dramatikem ve Spojených státech a v Československu, nebyl však jediný, kdo znal českou kulturu i její tvůrce z přímé osobní zkušenosti. Básník Galway Kinnell, který četl ukázky básní Jaroslava

Seiferta, vyprávěl o setkání se českým básníkem v Praze a Československo dobře poznal i Paul Wilson, který četl z chystaného anglického vydání Hrabalova románu *Obsluhoval jsem anglického krále*. Spisovatelka Jane Smiley četla z díla Zdeny Salivarové a z připravované knihy nové exilové autorky Ivy Pekárkové a Josef Škvorecký přečetl svou vlastní povídku. Na večeru vystoupil i Arthur Miller, který přečetl jeden z dopisů Václava Havla posílaných z vězení jeho ženě Olze. Spisovatel Kurt Vonnegut si vybral výňatek z díla Milana Kundery. Byla to právě účast Vonnegutova, Millerova a Kinnellova, která zdůraznila význam české nezávislé literatury a uznání, jehož se jí ve světě dostává. Tito američtí autoři jsou totiž v Československu dobře známí a jejich knihy tam vycházejí ve vysokých nákladech. Sami Československo navštěvují, poskytují tam interviewy oficiálnímu tisku a jsou jim mnohdy představováni jako "pokrokoví" odpůrci Reaganovy vlády a jejich návštěva líčena téměř jako výraz sympatií dnešnímu reálné-socialistickému režimu. Aktivní účastí na newyorské benefici ukázali, že jejich sympatie patří celé české kul-

tuře a všem českým spisovatelům, a to i těm, které v Praze znát nechtějí.

O pořad, který se konal v krásném, starobylém sále Společnosti pro etickou kulturu, byl až neuvěřitelně velký zájem. Obecenstvo vysedávalo i na schodech, ač vstupenky nebyly nijak levné. Mezi asi dvěma tisíci tváří bylo možno zahlédnout řadu amerických bohemistů, např. Kunderova překladatele profesora Michaela Heima z kalifornské univerzity v Los Angeles, profesora Williama Harkinse z kolumbijské univerzity, profesora Ladislava Matějku z Michiganu a mnohé jiné, ale také spisovatele Arnošta Lustiga, herce a dramatika Pavla Landovského a trumpetistu Laco Décziho, jehož skupina koncertovala před zahájením pořadu i na recepci po jeho skončení. Naprostá většina obecenstva však byli řadoví Američané, kteří přišli vyjádřit svou podporu nezávislé československé kultuře a úctu těm, kdo pomáhají jejímu přežití. Škoda, že včas nedošel a nemohl být tudíž přečten pozdravný dopis, který při této příležitosti poslal Sixty-Eight Publishers Václav Havel: "V době, kdy je tak tvrdě potlačována svoboda kultury, jak je tomu už po

Antonín Měšťan: Česká literatura 1785-1985

68 Publishers Toronto 1987, str. 458

Česká verze Měšťanových Dějin české literatury, vydaná v Torontu u Škvoreckých, se od původního německého vydání z roku 1985 neliší příliš podstatně. Pro české čtenáře vypustil Měšťan pasáže, věnované česko-německým literárním vztahům, zachycení soudobého vývoje dotáhl až do roku 85, především ale rozšířil text o kratičké ukázky z děl jednotlivých básníků, a sice způsobem značně problematickým: Vybral — spíše namátkou než po zralé úvaze — prostě vždycky pár veršů, nejednou velmi málo charakteristických a výmluvných, které nikterak nevčlenil do textu, pouze je k němu z vnějšku přilepil, jako se ozdobují odkládané mísy se studeným nářezem. Přesto však jsou Měšťanovy Dějiny dozajista dílem zcela jedinečným. Poprvé od dob Arna Nováka blahé paměti troufl si jeden jediný literární vědec na to, podat osobní, a přece o co největší objektivitu usilující výklad vývoje celé novodobé fáze vývoje naší literatury. A poprvé od časů Novákových dostalo se českým čtenářům do rukou kompendium, prostě jakýchkoli ohledů cenzurních a autocenzurních. Dílo, jehož optika není hrubě zkruslována selektujícími brýlemi ideologie — ani té jediné pravé, marxleninské, ani žádné jiné. Že si Novák, krasomný polyhistor staré

dvacet let v Československu, si s obzvláštní naléhavostí uvědomují dalekosáhlé důsledky takové politiky. Vždyť kultura a zvláště literatura jsou hlavním nástrojem sebereflexe národa, jsou znakem jeho duchovní identity a její kontinuity, jsou osou jeho svědomí. Vaše nakladatelství je mezi českými a slovenskými exilovými nakladatelstvími jedním z nejstarších a nejvýznamnějších. Víím, v jak svízelných podmínkách pracujete a uvědomuji si ohromný význam vaší práce. Tím, že vydáváte v mateřském jazyce knihy, které nemohou v naší vlasti vyjít, pomáháte de facto udržet při životě duchovní identitu a kontinuitu našeho národního společenství. Dlouhodobě, nenápadně, ale zároveň pro budoucnost národa tak důležitý význam vaší práce lze stěží docenit. Možná ho jednou docení historie. Takové vědomí vás sice může povzbuzovat, prakticky vám ale vaší práci příliš neusnadní. O to víc si vašeho snažení vážím. Přeji vám při této slavnostní příležitosti mnoho úspěchů. Přeji to vám i nám všem Čechům a Slovákům, kterým není lhostejné, zda jejich kultura žije nebo skomírá.

školy, zakládal — na rozdíl od Měšťana — obzvláště i na pregnanci jazykového výrazu a slohové vytříbenosti, poznamenávám pouze na okraj, neboť naší scientisticko-technologické době jak známo již dávno nesejde na nějaké té krasopisné kudrince.

Fakta, nic než holá, exaktní fakta jsou Měšťanovi východiskem a vodítkem, a začasťe dokonce i konečným cílem: Spolehlivá fakticita nabývá tak v jeho Dějinách naprosto zřetelně vrchu nad všemi ostatními složkami, bez nichž se dějiny literatury ovšem jen stěží obejdou: nad výstižnou analýzou a charakterizací jednotlivých autorů a děl, nad jejich zdůvodněným vřazením právě na ono místo literárního procesu, kde nezaměnitelně a nejnaléhavěji ovlivnili vývoj literatury. Odborná kritika, pokud se byla s to kvalifikovaně zabývat německou verzí Měšťanových Dějin, vyzvedávala taky vesměs jako klad největší právě onu faktografickou hustotu a informativnost, současně však neopomněla vytknout autorovi i zjevnou metodologickou nejasnost, ba zpozdilost — totiž návrat k dávno překonaným rastrům vědy pozitivistické, pro niž nebylo nad pečlivou registraci fakt a faktičků a jejich přehledné rozškátkování.

Takováto výtka má žel své oprávnění. Nedá se totiž přehlédnout, že Měšťanovy Dějiny české literatury se celými pasážemi čtou spíše jako bibliografická příručka než jako náborové podání stěžejních tendencí českého literárního vývoje, jak se projevovaly v proměnách výrazových prostředků i v metamorfózách jednotlivých autorů. To platí kupodivu zejména pro onen úsek vývoje naší literatury, jehož byl Měšťan sám očitým svědkem a spoluúčastníkem — pro literaturu po roce 45, a především pak pro léta šedesátá a následující. Zde se, myslím, obzvláště nápadně postavila Měšťanovi do cesty jeho zarputilá snaha, postihnout literární vývoj hlavně tím, že si ho úhledně rozškátkuje podle směrů, proudů a skupin. S takovým principem mohl docela dobře vyjít ve století devatenáctém, kde vývojový rytmus byl skutečně určován celoevropsky platnými estetickými směry — klasicismem, romantismem, realismem či naturalismem, a kdy i skupinová generační sdružení jako kruh kolem almanachu "Máj", nebo Ručovci a Lumírovci byli nespornými hybateli české literatury.

Oprávněné a nosné je takové škátkování podle směrů zčásti ještě i ve století našem, symbolismem a tzv. generací let devadesátých počínaje,

přes expresionismus a čapkovskou, tzv. pragmatickou generaci "Almanachu na rok 1914" až po naši meziválečnou avantgardu. V sedmé části Měšťanových Dějin, zahrnující léta dvacátá a třicátá se ovšem náhle objevují škatulkovací kritéria naprosto jinorodá: jednou spíše žánrová, jako "měšťanský" či "psychologický" román anebo "Legionářská literatura", podruhé zase kritérium vlastně konfesijní — viz "Literární skupiny katolíků". Nejpriznáčnější ovšem je, že právě tady, v létech třicátých, se poprvé vynořuje kategorie "Autoři mimo literární skupiny", k níž se pak po druhé světové válce musí Měšťan utíkat stále častěji, neboť mu pod rukama valem přibývá autorů, nezařaditelných pod žádný Ismus, ani do žádných skupin, tím spíše, že po Únoru 48 mohlo být u nás sdružování se ve skupiny, byť i jen literární, dokonce životu nebezpečné, a Ismus byl nadiktován jen jeden jediný, ten finální: socialistický realismus. Avšak i všude jinde v Evropě přestaly v padesátých letech Ismy a skupiny hrát onu rozhodující roli jako mezi válkami.

Měšťan nicméně přesto tvrdošíjně trvá na existenci skupin, byť by i měly být natolik efemérní a jepicovitě jako "Skupina Mladé fronty" či "Skupina syntetického realismu" v létech těsně poválečných, které se v ničem nemohly měřit s okupační "Skupinou 42", po jejíž bok je Měšťan staví. A v létech padesátých a šedesátých? Tak do skupiny kolem měsíčníku "Květen", vycházejícího od r. 55 a zakázaného r. 59, zařazuje Měšťan na čelné místo Bohuslava Březovského, který byl ovšem ve skutečnosti pouze Stranou a Svazem spisovatelů dosazeným šéfredaktorem tohoto časopisu; s estetickou pragmatikou "poezie všedního dne", o níž tehdy mladí kmenoví spolupracovníci "Května" jako Šotola, Šiktanc, Holub, Florian, Brukner, Dvořáčková, Červenka, Vohrzek, Lustig atd. usilovali, neměl však Březovský ani zbla společného. Podobně přiřazuje Měšťan Věru Linhartovou ke skupině surrealistů kolem Vratislava Effenbergera jen proto, že Linhartová spolu s touto skupinou párkrát polověřejně vystoupila, aniž by přitom vzal v potaz, že vyhraněná originální poetika Linhartové se přímo vzpírá jakémukoli přifaření k nějakému Ismu či skupině. Rovněž je mylné se domnívat, že Ladislav Dvořák patřil ke skupině kolem časopisu "Tvář"; i Josef Topol se v ní octl až teprve díky Měšťanovi.

Velmi výmluvně se mi zdá, že v rámci deváté kapitoly, zabírající léta 1948-68, se hned natřikrát objevují podkapitoly, nadepsané "Autoři mimo skupiny a proudy". Z jednoho klobouku s takovou etiketou vytáhneme pak, žasnouce, sešlost vskutku kuriózní, totiž: Škvorecký — Aškenazy — Lustig — Otčenášek

— Procházka — Kohout — Blažek. Do podkapitoly "Divadla malých forem" byli zase z nevyzpytatelných důvodů kooptováni Laub a Škutina — zřejmě v odpověď na věčnou nerudovskou otázku "Kam s ním?" Nepochopitelně ovšem zůstává, že v této kapitole (anebo pro mne za mne i nějaké jiné) není ani slůvkem zmíněn J.R. Pick, jeden z naprosto neodmyslitelných iniciátorů divadel malých forem, a navíc i jeden z nejlepších satiriků, na jaké se naše literatura (po Václavu Lacinovi, který rovněž beze stopy zmizel) vzmohla.

Vůbec je nápadné, kolik vskutku vynikajících anebo taky "pouze" vývojově důležitých autorů padlo za obět Měšťanově zařazovací mánie: Edvard Valenta, Jan Hanč, Jaroslav Putík, Josef Jedlička anebo Jan Zábřana, jeden z vůbec největších moderních českých básníků. Prakticky kompletně chybějí stěžejní dramatici let padesátých, a zčásti ještě i šedesátých: Stehlík, Pavlíček, Daněk, Jariš, Cach. Já vím, že se vyprofilovali jako vzorovi socrealisté, avšak již jen sám tento fakt zakládá jejich literárněhistorický význam, nehledě už na to, že posléze prošli dobově příznačným vývojem — viz jen František Pavlíček (směrem k disentu), anebo naopak Cach, který se po roce 70 stal jednou z opor tzv. normalizace.

Avšak i v době meziválečné by jistě neměli chybět pro svou dobu natolik závažní autoři jako básníci Petr Kříčka či Jaroslav Kolman-Cassius, jako prozaici Benjamin Klička, Géza Včelička nebo Jaroslav Maria, jako dramatici Jaroslav Hilbert, Arnošt Dvořák, Jan Bartoš a další. Naprosto nepochopitelné, jak mohl Měšťanovi padnout pod stůl tak eminentní spisovatel jako naturalista Josef K. Šlejhar, anebo v 19. století hned celá řada autorů, jejichž přínos k vývoji české literatury byl dozajista zásadnější než nejednoho z našich současníků: Hugo Gordon Schauer, G. Pflieger-Moravský, M.A. Šimáček, J.J. Langer Rubeš, Koubek a další.

V pasážích, věnovaných soudobé oficiální literatuře hledáme ve falanze prozaiků marně celou řadu těch vůbec nejpozoruhodnějších, jako Švejda, Dušek, Navrátil či Frais, ba ani Pluhař či Josef Toman nebyli vzati na vědomí, natož Říha, Kolárová či Kozák aj., kteří navzdory všem principiálním kritickým výhradám nemohou být prostě bohorovně ignorováni. A stejně tak v poezii: ani Jota o Sýsovi, Šimonovi, Čejkovi nebo Cincibuchovi, natož Bouškoví, Sajnerovi či Rybákoví, jakkoli poslední jmenovaný klasik patřil po roce 45 k naprosto klíčovým postavám neblahého vývoje, zpečetěného definitivně po srpnu 68. V závěrečné kapitole "Literární kritika a věda o literatuře v letech 1948-85" není ani zmínky o Opelíkovi, Pešatovi, Pohor-

ském či Vašákovi, třebaže jim dnes vděčíme za to nejlepší, co v Praze (a do značné míry i v exilu) na tomto poli vzniká. Rovněž František Buriánek, i když za svou akademickou kariéru vděčil Rodné straně, by si dozajista zasloužil — alespoň pod čarou — odkaz na svou příručku "Moderní česká literatura", která v druhém vydání z r. 68 přinesla jistě ne tak zcela marný pokus o zpracování vývoje naší literatury v tomto století, včetně celé řady autorů, kteří z ní byli léta vylučováni.

Já vím, Měšťan může namítnout, že kdyby byl do svých Dějin pojal ještě i ony autory, jejichž absenci zde reklamují, byla by se kniha neúnosně rozrostla. Jistě, pakliže by byl každému z nich věnoval, jako všem ostatním, v podstatě jakési zestručnělé slovníkové heslo. Sotva však, jestliže by je byl vpojil — a byť i jen jednou vedlejší větou — na náležité místo vývojového kontextu. Jenomže takovouto cestu, cestu rekonstrukce vývojového proudu, se všemi jeho vnitřními paradoxy a zvraty, s jeho neustálou otevřeností a nelogičností, si Měšťan prakticky uzavřel, když se rozhodl pro onu koncepci, na níž jeho Dějiny české literatury spočívají: pro koncepci, která předpokládá železnou vývojovou logiku, i když dosti mechanisticky pojatou: Jako by vývoj literatury záležel především v tom, že generaci za generací se rodí autoři, ti to pak vydávají dílo za dílem, od nezralých mladických až po nesporně zralá, ba vynikající, načež po jejich smrti (někdy žel předčasně!) nastoupí na jimi uvolněné místo další vykuklenec, vyvíjející se pak nezadržitelně k nějaké té pozoruhodnosti, ba občas i k výtečnosti a tak dále a tak dále. K této snaživé literární stonožce se v průběhu sta — dvou set let stává tisícinožka, jejíž přírůstek je dán každoročním přírůstkem literárních novinek a nových a nových autorů. Je to zkrátka nezmar, či ještě spíše perpetuum mobile, anebo taky nastavovaná kaše — jak pro koho. Nelze při této příležitosti bohužel zacházet do detailů, jakkoli by se právě na nich dalo výmluvně dokázat, jak ve smyslu jen povšechně a paušálně si Měšťan všimá samotného motoru literárního vývoje — totiž proměny výrazových prostředků, a jak nemastně neslaně kolikrát charakterizuje jednotlivá díla a autory, aniž by postihl alespoň náznakem jejich specifiku. Proto jenom tři malé příklady: U Oty Filipa čteme: "*Kuriózní námět má nepřilíš zdařilá novela Poskvrněné početí.*" Čtenář se však nedozví ani o jaký jde námět, ani proč má být kuriózní, natož proč je ona novela nepřilíš zdařilá. Anebo u Karla Michala: o jeho stylisticky brilantních satirických povídkách "*Bubáci pro všední den*" dozvídáme se jediné, že "*po záminkou, že se jedná o důstojníky z doby před válkou, napadl tupo-*

hlavé důstojníky, vyráběné v rychlo-kursech pro lidovou armádu." — i musíme se ptát, kde tam Měšťan něco takového vůbec vystrachal. Z vývojové skicy Oldřicha Mikuláška vypustil Měšťan kupodivu zrovna jeden z absolutních vrcholů Mikuláškovy díla, sbírku "*Ortely a milosti*", která navíc roku 1958, kdy poprvé vyšla, zapůsobila přímo jak bomba, a která uhranula i nejednoho tehdy začínajícího básníka, Uhdem a Pištorem počínaje. Navíc čtyřverší, které Měšťan k Mikuláškovu cituje je nahony vzdálené jádru jeho tak vyhraněné poetiky; a pochopitelně ani sebemenší zmínka o tom, jak bytostně Mikulášek souvisí s onou "existenciální literaturou", jejíž "Desetiletí" (1939-1949) vyzdvihl Měšťan do titulu osmé části svých Dějin.

Neuspokojení nad výsledkem Měšťanova zpracování právě těch posledních desetiletí vývoje české literatury je o to větší, že s devatenáctým stoletím si dokázal poradit vesměs se zdarem vskutku nemalým. Jistě i proto, že se tam, v období časově značně odlehlejším a strávenějším, mohl opřít o spolehlivý fundament, vytvořený nespočetnými literární vědnými předchůdci. Nicméně jádro problému se zdá tkvít v něčem daleko podstatnějším: Především v tom, že všechny dosud vypracované kódy, jimiž lze postihnout literární i kulturně-sociální dění, zabírají plně jedině ve století devatenáctém, a v našem pak nanejvýš ještě tak do dvacátých let. Potom ale — počínaje léty třicátými, v konfrontaci se souvislostmi čím dál složitějšími, jejichž smysl a cíl nám namnoze uniká — začínají všechny tradiční kódovací systémy selhávat. Vypracování zcela nových, všem soudobým složitostem adekvátních kódů je ovšem úkol, daleko přesahující síly jednotlivce i tak kurážného a kompetentního, jakým je Antonín Měšťan.

Jinými slovy: nelze Měšťanovi vytýkat, že nedosáhl něčeho, před čím dosud kapituloval každý jednotlivec, a nač dosud nestačily ani celé autorské kolektivy, protože přistoupily na prostoduchý "kód", dle něhož má veškerý literární vývoj nakonec triumfálně vůstít v bezbřehou jímku "socialistického umění"; "umění budoucnosti".

Hutkovo Nizozemí

Právě vyšla pravděpodobně nejlepší Hutkova kazeta "Nizozemí". Uslyšíte tyto skladby: Refugee, Bicycle, Posílám Ti, Halelujá tramvaje, Sokrates, Galileo, Nizozemí, The Pound, Poslední dáreček, Tak má milá. Mistře Jene. Nejlépe když budeme platit bankovkou v dopise (ekvivalent 20 DM), adresa: Jaroslav Hutka, W. Buytewechstraat 52 b, 30 24 BN Rotterdam, Holland.

Dopisy

Richard Drtina odpovídá

Odpovídám čtenáři K. Hajmrlovi, který se dotazoval (č. 1/88, str. 31) na Nixonovo bombardování Kambojdy v letech 1969-73, na jeho motivy, rozsah, oběti aj., jak jsem se o tom zmínil v článku "Ještě o nechuravě Americe" (č. 5/87). K. Hajmrle upozorňuje na rozpor s Nixonovou knihou "No More Vietnams".

Doporučuji k hlubšímu poznání méně známé za to tragické historie pročit alespoň dvě následující knihy: Zpráva helsinské komise: Kampuchea in the Seventies; a knihu Williama Shawcrossa: Sideshow — Kissinger, Nixon and the Destruction of Cambodia. Obsahují řadu dokumentů a faktů založených na výpovědích svědků včetně amerických diplomatů i důstojníků.

2. Panu K. Rohanovi, který mě obvinil z překrucování i ze lži (č. 1/88, str. 31), doporučuji, aby si vyhledal ve slovníku, zda slovo "idiot" je nadávka a aby si pak po sobě přečetl svou vlastní úvodní větu (č. 3/87, str. 32). Ať si přečte i ostatní věty, aby zjistil, jak posuzoval osud náhodně zabitých při bombardování. Každý soudný člověk ví, že nediskriminované bombardování města s velkou pravděpodobností přivodí také smrt nevinných. Kdo tedy s ním souhlasí, logicky schvaluje i zabítí nevinných. Jakožto akce proti teroristům je proto nediskriminované bombardování města velmi pochybné a bylo proto mnoha vládami odmítnuto. (Viz případ Reagan versus Gaddáfi, duben 86.) A ještě jedno: I v psaném vyjádření stávil-li se člověk k něčemu bez odmítnutí, znamená to, že čin schvaluje. Panu Rohanovi tohle vše zřejmě není jasné; jinak by nikoho nevinil z překrucování.

Richard Drtina, Kanada

Poznámka redakce:

K původním článkům Oty Ulče "Churavý americký antikomunismus" (Západ, č. 5/86) a Richarda Drtiny "Nechuravá Amerika Oty Ulče" (Západ č. 1/87) jsme dostali řadu příspěvků, které jsme otiskli. Poslední dopisy čtenářů jsme uveřejnili v č. 1/88. Opět jsme obdrželi odpověď Richarda Drtiny, jakož i dalších čtenářů. Domníváme se, že diskuse na původní téma byla dostatečně vyčerpána a proto ji končíme.

Přijmout podmínky znamená souhlasit

K článku Josefa Škvoreckého Timeo Danaos (č. 6/87) bych chtěl dodat:

Lidé buď zásady mají, nebo je nemají. Na rozdíl od propagandy, zása-

dy se do hlav vtloukat nedají. Je třeba si uvědomit, že kdo jde na oficiální představení jako bylo Vinohradské divadlo v Torontě a nevidí na tom nic špatného, plivl do obličeje Václavu Havlovi, Martě Kubišové a mnoha jiným, kteří zásady mají. Určitě ani vlastně nechtěl a ani o tom neví, ale plivl.

Jenom nevím na základě jakého principu takoví lidé odešli z Československa.

Jako člověk, který opustil svou vlast z důvodů, které mi připadají velice principiální, nejsem zvědavý na nic, co mi tamější režim milostivě předhodí, ale na to, co mi upírá. Dokud návštěva kohokoliv je podmíněná oficiálním povolením, přijmout tyto podmínky znamená souhlasit.

Michal Marek, Kanada

Čím vším musela myslet Monika

Rád bych se touto cestou zeptal "Moniky myslící mozkiem", čím vším musela myslet než se legálně prodala do NSR.

V. Dvořáček, Kanada

Přemýšlet orgánem

Skutečnost, že se dá přemýšlet genitály je pro mne novinkou. Nikdy jsem o něčem podobném neslyšel. Je však všeobecně známo že se dá přemýšlet orgánem, který není od nich příliš daleko. Zdá se, že to je právě případ Moniky "legálně vdané v NSR" a jejich rodičů.

Josef Šourek, USA

Waldovi a Olze

Právě jsem dostal Vaše první 2 gramofonové desky "Národní písně" a "Vánoční písně" vydané v Americe a spěchám Vám poděkovat, neboť jste se opravdu "vytáhli"! Dali jste si záležet, aby Vaše první desky měly skutečné úroveň!

Vřele je všem svým přátelům a milovníkům dobré české hudby doporučuji a doufám, že nezástane u 2 desek a příští bude ve znamení "Semaforu"!

Ještě jednou díky a vše nejlepší ve Vašem novém životě!

J. Jech, Jižní Afrika

Nepřilíš zdařilý film

Se zájmem jsem přečetla recenzi Jana Uhdeho na film Neslesitelná lehkost bytí, natočený podle románu Milana Kundery. Mohu recenzi jen podepsat. I já se domnívám, že ten film se sice tváří jako velké umění, ale jestli to skutečně je umění, není tak jasné. I když si myslím, že Lehkost není nejlepší Kunderův román — dávám přednost Knize smíchu a zapomnění — je to umělecké dílo rozhodně mnohem lepší než z něho vzniklý film.

Jedna věc v recenzi Jana Uhdeho mě však zarazila — to, jak píše o erotických scénách, které prý jsou natočeny elegantně. Možná že jsou, ale je jich tam hrozně moc, takže mi nad nimi došlo něco, co jsem si dřív neuvědomovala. Že je totiž velký rozdíl mezi popisem erotických činností v románě a jejich zachycením na plátně. V románě to jsou jenom písmenka: člověk si za nimi může představovat, co sám zažil, nebo co by chtěl zažít, a nikoho to neztrapňuje, protože v románě, stejně jako v životě, je to pořád zcela soukromá, vysoce intimní záležitost čtenářů, kteří si čtou o milencích, kteří to dělají. Jenže ve filmu to musí někdo hrát. Nejsem, myslím nijak pruderní, ale při pohledu na obě vynikající herečky Lehkosti bytí, jak jsou nuceny na širokém plátně dělat to, co se nemusí studovat na dramatické konservatoři a co umí každá normální ženská, jenomže to na veřejnosti nepředvádí, bylo mi trapné. Za ty herečky. Když už bych někdy zatoužila po takových věcech na plátně — zatím mi v tom ohledu, bohudíky, poskytl dost možností můj vlastní skutečný život — převlíkla bych se za chlapa a šla do kina na hard porno. Tam to dělají ženské tzv. nejstaršího povolání, které nepředstírají, že jsou umělkyně nebo že jde o umění, a páni na to chodí také z důvodů zcela mimouměleckých.

Obávám se, že i na tenhle nepřilíš zdařilý film podle zdařilého románu budou nakonec chodit lidé z podobných důvodů. To jistě nezamýšlel autor románu a věřím že ani režisér filmu.

Michaela Norris, Kanada

Úzkoprofilový časopis

Dovoľte mi poblahoželať vám k vydávaniu opravdu vynikajúceho časopisu s ktorým som sa mal možnosť zoznámiť až tu v exile (momentálne v Rakúsku). Zároveň vás týmto prosím o jeho zasielanie — objednávku.

Je snáď trochu škoda že je to časopis dost "úzkoprofilový". "Normálne" sa ťažko zháňa a keď niečo príde na organizáciu je to hneď preč.

Pavel Brodriansky, Rakousko

Západ přestupní stanice

Fascinuje mě ten geniální nápad pana Kaufmana, použít Ulčovy publicity k propagaci svých názorů. Má toho někdo, jako Karel Kaufman, zapotřebí?

Chtěla bych se též zmínit o významu Ulčových společenských kritik, uveřejněných v Západu. Nesouhlasím totiž s panem Kaufmanem, že přispívání do etnických časopisů, jmenovitě tak, jak Západ přispívky pre-

sentuje, je pouhým "hraním si na písečku" (viz Antiulč: Západ, říjen 1987). Tak jako každý inteligentní člověk, dřív než jedná, hromadí a konsoliduje potřebné informace, tak i my všichni dohromady máme pro své jednání stejnou potřebu. Předpokládám, že pan Kaufman nepopírá význam ethnických časopisů v této věci, neboť sám podotýká, že ethnické časopisy by měly být jakousi "přestupní stanicí" v našem úsilí o lepší společnost. Když nepopírá, proč tedy snižuje význam toho, co se v nich píše? Nechápu, že nevidí, že právě díky příspěvkům, z nichž Ulčovy jsou jedny z nejdůležitějších, Západ se takovou přestupní stanicí stává.

Eva Smržová, Austrálie

Dnešní exulanti politicky převyšují

Som relativne nový utečenec v Traiskirchene a nedá mi pár poznámkami nereagovať na Ulčov článok z decembra 1987 "Průzkum nových uprchlíkov". Podotýkám, že články ktoré som doposiaľ od p. Ulča čítal sú podľa môjho názoru vynikajúce a mali by byť zaradené do šlabikára pre nových "flichtlingov". Čo sa týka ovšem posledného článku, neviem, ale zdá sa mi, že autor sklúzol trochu na dogmatické pozície hodnotenia. Robiť závery z anonymnej ankety 120 vyplnených dotazníkov akejkoľvek reprezentatívnej vzorky je mierne povedané "odvážne". Čo mi myslím potvrdí každý čo má jednosměstrovú skúšku z matem. štatistiky.

Čo sa týka anonymných anketyových dotazníkov rozposielaných poštou, to si viem živo predstaviť.

Vrátim sa však k článku. Robiť anketu ako "nezávisnú zápravu" je jedna vec, ale snažiť sa robiť vedecké závery a predkladať ich verejnosti, verejným činiteľom, je druhá, vážna, v danom konkrétnom prípade novej emigrácie nepriznivá akcia.

Veru má to novodobý emigrant podstatne ťažšie ako emigrant "posrpnový", kedy to bolo v "móde" po celom svete boli hýčkani najrôznejšími nadačnými programmi, každý štát ich priímal, všetci (alebo skoro) dostali azyl a podobne dnes sú to podľa vašich slov z 80% "upravení vzťahov" s Prahou. Čo možná tiež prispelo k stavu, že v súčasnosti Rakúsko vybavuje zo 100 azylových žiadostí 1-2 kladne, Nemecko berie len na pôvod, tým je Evropa vybavená. Kanada "boduje", Austrália len mladé kompletne rodiny a rodenia schopné ženy. No a USA? — Ja konkrétne a mnohí moji kolegovia sme tu 8 a viac mesiacov a zatiaľ márne čakáme čo len na interviu. Minulý týždeň som bol na US konzuláte. Po sedmá hodine vyšla malá vietnamka a lámanou němčinou mi doporučila "trpeliivo čakať".

Rozhodne som presvedčený, aj

keď vaša anketa 120 respondentov hovorí iné, že dnešní exulanti sú svojou politickou rozľadenosťou minimálne na úrovni exulantov starších (posrpnových) a svojou politickou skúsenosťou ich ďaleko previšujú.

Peter Brodár, Rakousko

Služba čtenářům

Žena 35/156/50 žijící v Sydney Austr. od 68 roku, pracující v zahraničním obchodě by se ráda seznámila s hodným a inteligentním mužem. Zn.: Život je krásný a s dobrým partnerem ještě lepší.

"Hledám Marcelu Svobodovou z Prahy, odjela asi před třemi roky z Československa.

"Hledám Ládu Uhlíře, stáří asi 55-60 let, bývalý vězeň z Jáchymova. Ted' je někde v USA, nebo Kanadě. Zn: Petr z Austrálie".

"POJEĎ S NÁMA ZA HOLKAMA!" Pořádáme 14 denní zájezdy k Jaderskému moři za účelem seznámení s českými a slovenskými děvčaty. Bližší informace pod zn. Holky

"Nová Kanadanka, Windsor, Ontario, slobodná Slovenka bez záväzkov, 34, nefajčiarka, vysokoškolské vzdelanie, 165 cm — štíhla, blond — modré oči, dobrá kuchárka, hľadá k vážnemu zoznámeniu muža — nefajčara, vo veku od 30—45, slovenského alebo českého pôvodu. Zn.: Osamelá".

PROVOLÁNÍ K-231

Řada významných výročí — slavných i tragických — připadá na letošní rok 1988. Mezi ně se skromně řadí výročí zvláště blízké všem bývalým politickým vězňům, dvacáté výročí ustavení K-231

31. března 1968 na výzvu přípravného výboru pod předsednictvím gen. dr. ing. Václava Palečka sešlo se v Praze na Žofíně 1500 politických vězňů, kteří zvolili výbor v čele s předsedou prof. Karlem Nigrýnem. Tím vznikl K-231, klub bývalých politických vězňů, který během své šestiměsíční historie podstatně změnil průběh a vývoj Pražského jara.

Myšlenka organizace politických vězňů se zrodila ve věznicích a lágrech padesátých let. Prvotním účelem organizace byla rehabilitace obětí politického teroru tohoto období. Žádali jsme rehabilitaci soudní a restituci majetkovou. Žádali jsme přiznání režimu, že 140.000 mužů a žen prožilo přibližně milion let v koncentračních táborech proto, aby byla zlomena sebestlabší vůle k odporu českého a slovenského národa. Žádali jsme, aby alespoň posmrtně byla uznána nevina těch, kdo se stali obětí justičních vražd. Žádali jsme, aby těm, kdo se vrátí z lágrů s podlomeným zdravím, zmrzačení z výslechů, byly poskytnuty prostředky k životu, i když jejich utrpení nelze vyjádřit penězi.

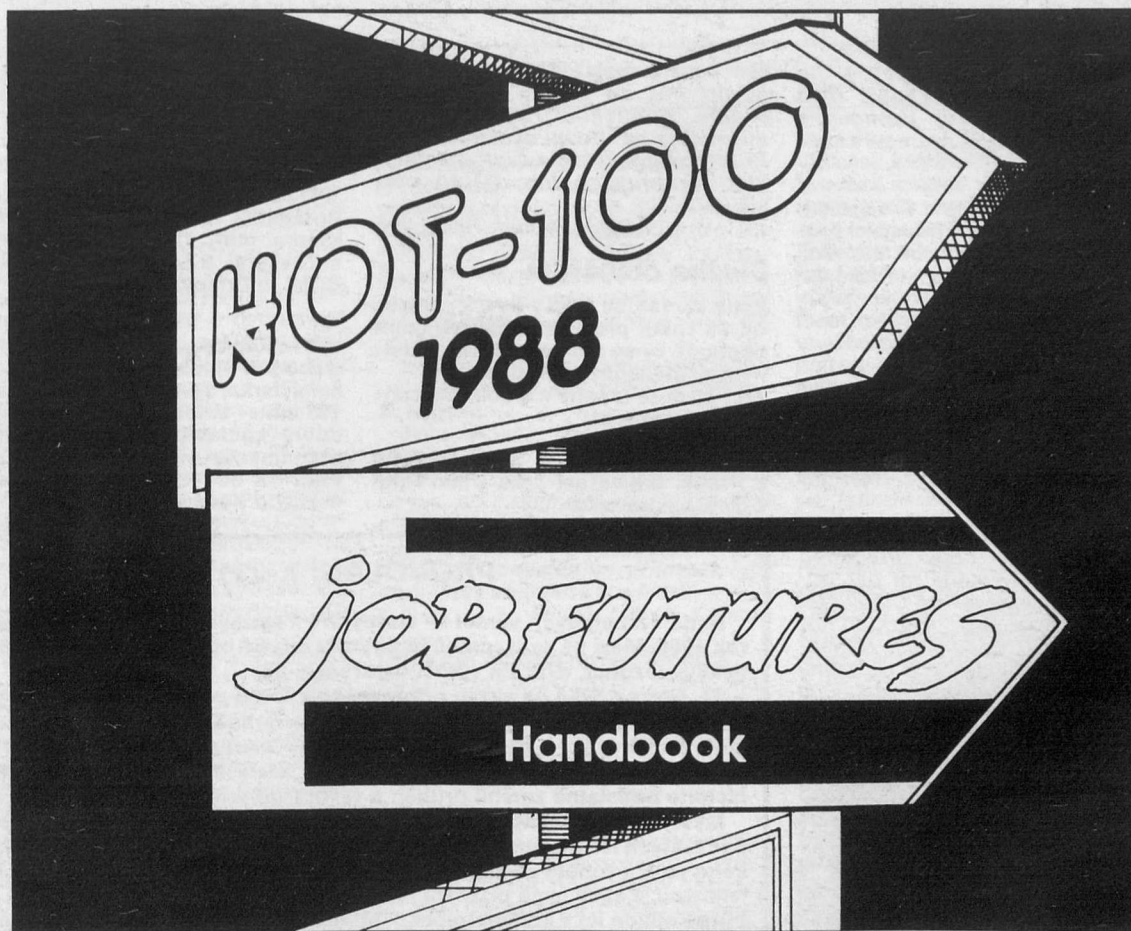
Více než to, žádali jsme rehabilitaci politickou a rehabilitaci mravní. K tomu nebyl zapotřebí souhlas režimu. Obrátili jsme se přímo na svědomí našich lidí. Každý, kdo prožil jaro a léto 1968 doma, se pamatuje, jak takřka denně noviny, radio a televize přinášely nová svědectví bývalých politických vězňů, přímých účastníků a obětí komunistického teroru. Troufáme si říci, že to byla tato neotřesitelná svědectví, která více než cokoli jiného odhalila režim jako patologickou sedlinu, vládu gangsterů.

Žádný div, že po přepadu sovětskou armádou a znovunastolení totalitního režimu K-231 byl první organizací, která byla rozehnaná a její činnost znemožněna. Dá se říci, že do jisté míry na tom nezáleželo: naše funkce byla v hlavních rysech splněna. K-231 nikdy neusiloval o to, aby se stal politickou stranou. Naše síla byla mravní, nikoli mocenská. Morální převahu tanky nepřemohou.

Jestliže jsme se po řadě let, roztroušeni po čtyřech kontinentech, rozhodli obnovit K-231, děje se tak za značně změněných podmínek. Přesto naše základní funkce zůstává stejná. Tehdy jako nyní, političtí vězni zůstávají svědomím národa. Tehdy jako nyní, nežádáme odplatu a pomstu, nýbrž pouze spravedlnost. Více než pro sebe, žádáme spravedlnost pro dlouhá desetiletí trpící národy, český a slovenský.

Touhu lidí po svobodě nelze potlačit. Další a další političtí vězni plní československá vězení, mladí lidé, kteří v době teroru padesátých let ještě nebyli na světě. Naše srdce jsou s nimi, naše naděje jsou jejich naděje. Historie K-231 ukázala, že lidskou důstojnost nelze natrvalo zničit žádným terorem. Přál bychom si, aby toto poučení nebylo ztraceno pro ty, kteří dnes bojují se stejným zlem. Pak by ani oběti, které přinesla dlouhá řada našich mrtvých bratří a sester, nebyly přineseny nadarmo.

Výbor K-231

Canadian Youth. Free pointers for your future.

Právě vyšly dvě knihy — "Hot 100" a "Job Futures Handbook". Pomohou vám učinit rozhodnutí před kterým právě stojíte. V nich najdete užitečné informace pro plánování své budoucnosti podle své potřeby.

"Hot 100" obsahuje detailní popis stovky vládních programů a služeb pro mládež včetně pracovních příležitostí a tréningu, vzdělávacích možností, cestování a kultury, zdravotnictví, udržování tělesné kondice a služeb s tím spojených.

"Job Futures Handbook" je zajímavá publikace, která vás seznámí s možnostmi v nejbližší budoucnosti — více než 200 možných povolání ode dneška do roku 1995!

Jakožto ministr zodpovědný za mládež věřím, že vám obě tyto publikace budou k užítku. Napište mi o výtisky zdarma nebo vyplňte příložený kupón:

Please send me

HOT 100

(bilingual)

**JOB FUTURES
HANDBOOK**

English French

Name _____

Street _____

City _____

Prov. _____ Postal Code _____

Mail to: Jean J. Charest
Minister of State for Youth
Hot-100/Job Futures
140 Promenade du Portage
Ottawa-Hull K1A 0J9

Government of Canada
Minister of State for Youth
Jean J. Charest

Gouvernement du Canada
Ministre d'Etat à la Jeunesse
Jean J. Charest

Canada